

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
Εκπαιδευτικά Προγράμματα και Υλικό:**

**Τυπική, Άτυπη και Από Απόσταση Εκπαίδευση
(Συμβατικές και e-Μορφές)**

Διπλωματική εργασία

Θέμα εργασίας: *«Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών με ειδικότητα τη Μουσική, που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα)–Η Μετάβαση: Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών νέων ειδικοτήτων στα δημοτικά σχολεία».*

Επιβλέπων καθηγητής : Γεώργιος Μπαγάκης, καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια: Ζώση Αθανασία

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2013

Υπεύθυνη Δήλωση :

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας της παρούσας διπλωματικής εργασίας και πως όποια βοήθεια είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στη διπλωματική εργασία. Επίσης γίνεται αναφορά στις όποιες πηγές απ' τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Τέλος βεβαιώνω ότι η παρούσα διπλωματική εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά, ειδικά για τις απαιτήσεις του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών, με τίτλο: *«Εκπαιδευτικά Προγράμματα: Τυπική, Άτυπη και από Απόσταση Εκπαίδευση»*.

Ζώση Αθανασία

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου και τους αξιόλογους καθηγητές που το στελεχώνουν. Το ενδιαφέρον πρόγραμμα σπουδών του μεταπτυχιακού που παρακολούθησα, μου έδωσε την ευκαιρία βελτίωσης και εμπλουτισμού των γνώσεων μου. Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να αποδώσω, στον καθηγητή μου, κύριο Μπαγάκη Γεώργιο, για το έμπρακτο ενδιαφέρον του καθ' όλη την πορεία της διπλωματικής εργασίας καθώς μου παρείχε συνεχή ανατροφοδότηση, με τις ουσιαστικές παρατηρήσεις του σε καίρια ζητήματα της έρευνας.

Περιεχόμενα

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	7
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ	8
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ.....	9
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	11
ABSTRACT.....	12
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Προσεγγίζοντας την έννοια της «επιμόρφωσης» και της ιδιαίτερης σημασίας της σήμερα.....	16
1.1. Διάφοροι ορισμοί για την επιμόρφωση	16
1.2. Η ανάγκη για επιμόρφωση στην κοινωνία της γνώσης	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο θεσμός της επιμόρφωσης στην Ελλάδα.....	21
2.1. Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών	21
2.2. Μορφές και φορείς επιμόρφωσης στην Ελλάδα.....	24
2.3. Η εξέλιξη του θεσμού της επιμόρφωσης στην Ελλάδα	29
2.4. Η προσέγγιση της ευρωπαϊκής ένωσης.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η επιμόρφωση στο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων.....	33
3.1. Εντάσσοντας την εκπαίδευση ενηλίκων στο πεδίο της δια βίου εκπαίδευσης και μάθησης	33
3.2. Οι εκπαιδευτικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των διεθνών οργανισμών σε σχέση με τη δια βίου μάθηση- Σκοποί και προεκτάσεις	35
3.3. Συνοπτική περιγραφή της εξέλιξης της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα και την Ευρώπη.....	38
3.4. Σκοπός , στόχοι και χρησιμότητα της έρευνας –ερευνητικά ερωτήματα	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Παρουσίαση του επιμορφωτικού προγράμματος των εκπαιδευτικών με ειδικότητα τη Μουσική.....	44
4.1. Το επιμορφωτικό πρόγραμμα των καθηγητών Μουσικής στο πλαίσιο της πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα)–Η Μετάβαση: Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών νέων ειδικοτήτων στα δημοτικά σχολεία»	44
4.2. Σκοπός του επιμορφωτικού προγράμματος	46
4.3. Χρονική περίοδος και τόπος διεξαγωγής του προγράμματος.....	47
4.4. Τα χαρακτηριστικά, η μεθοδολογία και το περιεχόμενο του επιμορφωτικού προγράμματος	48
4.5. Φορέας υλοποίησης και χρηματοδότησης του προγράμματος.....	50
4.6. Η επιλογή και τα χαρακτηριστικά της ομάδας των επιμορφωτών	52
4.7. Χαρακτηριστικά της ομάδας των επιμορφούμενων	53
4.8. Το επιμορφωτικό υλικό.....	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η Μουσική Αγωγή στο δημοτικό σχολείο	56
5.1. Η σημασία της Μουσικής στο σχολείο.....	56
5.2. Παρουσίαση του σημερινού Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών της Μουσικής	57
5.3. Η σημερινή εικόνα της διδασκαλίας της Μουσικής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση	59
5.4. Το προφίλ των εκπαιδευτικών της Μουσικής και η ανάγκη επιμόρφωσής τους	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Μεθοδολογία	64
6.1. Το δείγμα της έρευνας	64
6.2. Το ερευνητικό εργαλείο της έρευνας.....	65
6.3. Η κατηγοριοποίηση και η κωδικοποίηση των δεδομένων.....	67

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Ανάλυση και ερμηνεία των ερωτηματολογίων των επιμορφωτών ..	70
7.1. Τα ερωτηματολόγια των επιμορφωτών	70
7.2. Το φύλο των επιμορφωτών	70
7.3. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με την ανταπόκριση των επιμορφούμενων στο πρόγραμμα	71
7.3.1. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με το βαθμό συμμετοχής των επιμορφούμενων στο εργαστήριο	72
7.3.2. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με την κατανόηση του θέματος από μέρος των επιμορφούμενων.....	73
7.3.3. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με τη συνεργασία των επιμορφούμενων ομάδων.....	73
7.3.4. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με τη συνεργασία των επιμορφούμενων με τον επιμορφωτή	74
7.4. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με την ανάπτυξη του θέματος στον προγραμματισμένο χρόνο	75
7.5. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με τις δυσκολίες των συμμετεχόντων στην επιμόρφωση.....	79
7.6. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με την αξιοποίηση στην πράξη του επιμορφωτικού σεμιναρίου	85
7.7. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με τη βελτίωση του προγράμματος	89
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Ανάλυση και ερμηνεία των ερωτηματολογίων των επιμορφούμενων	94
8.1. Τα ερωτηματολόγια των επιμορφούμενων	94
8.2. Οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σε σχέση με το επιμορφωτικό πρόγραμμα	96
8.2.1. Οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σε σχέση με τη δομή του σεμιναρίου	97
8.2.2. Οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σε σχέση με το συντονισμό του σεμιναρίου.....	97
8.2.3. Οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σε σχέση με τη μαθησιακή ατμόσφαιρα	98
8.2.4. Οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σε σχέση με την επιλογή των δραστηριοτήτων.....	99
8.2.5. Οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σε σχέση με την προτεινόμενη μεθοδολογία	100
8.2.6. Οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σε σχέση με τη συνεργασία της ομάδας με τον επιμορφωτή.....	101
8.3. Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου.....	103
8.4. Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με το πιο θετικό και το πιο αρνητικό στοιχείο του σεμιναρίου.....	106
8.5. Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών και οι προτάσεις τους για τη βελτίωση του επιμορφωτικού σεμιναρίου	112
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: Συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των ερωτηματολογίων-Περιορισμοί και Προτάσεις για περαιτέρω διερεύνηση.....	117
9.1. Συμπεράσματα που αφορούν τους επιμορφωτές	117
9.2. Συμπεράσματα που αφορούν τους επιμορφούμενους	121
9.3. Περιορισμοί και προτάσεις για περαιτέρω διερεύνηση.....	125
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	127
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	128

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	137
ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΙΚΑ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ	139
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	141
ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΗ	142
ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ	144

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Κατανομή επιμορφωτών και επιμορφούμενων ανά ΠΕΚ..... 64

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1: Η φυλετική διάκριση των επιμορφωτών	70
Γράφημα 2: Οι βαθμολογίες των επιμορφωτών στα αντίστοιχα αντικείμενα	74
Γράφημα 3: Ολοκλήρωση του προγράμματος στον προγραμματισμένο χρόνο.....	76
Γράφημα 4: Αίτια που εμπόδισαν την ολοκλήρωση του θέματος.....	78
Γράφημα 5: Η αντίληψη των επιμορφωτών σχετικά με τις δυσκολίες των επιμορφούμενων	80
Γράφημα 6: Κατηγοριοποίηση των δυσκολιών των επιμορφούμενων.....	82
Γράφημα 7: Λόγοι που καθιστούν το σεμινάριο άμεσα αξιοποιήσιμο.....	86
Γράφημα 8: Οι προτάσεις βελτίωσης των επιμορφωτών	90
Γράφημα 9: Κατανομή επιμορφούμενων ανά Π.Ε.Κ.	94
Γράφημα 10: Έτη υπηρεσίας των επιμορφούμενων	95
Γράφημα 11: Αποτελέσματα κλίμακας βαθμολόγησης για τη δομή του σεμιναρίου.....	97
Γράφημα 12: Αποτελέσματα κλίμακας βαθμολόγησης για το συντονισμό του σεμιναρίου	98
Γράφημα 13: Αποτελέσματα κλίμακας βαθμολόγησης για τη μαθησιακή ατμόσφαιρα	99
Γράφημα 14: Αποτελέσματα κλίμακας βαθμολόγησης για την επιλογή δραστηριοτήτων.....	100
Γράφημα 15: Αποτελέσματα κλίμακας βαθμολόγησης για την προτεινόμενη μεθοδολογία	101
Γράφημα 16: Αποτελέσματα κλίμακας βαθμολόγησης για τη συνεργασία με τον επιμορφωτή.....	101
Γράφημα 17: Μέσος όρος βαθμολογιών της ερώτησης κλίμακας	102
Γράφημα 18: Τα ποσοστά των διαφόρων κατηγοριών δυσκολιών	105
Γράφημα 19: Τα θετικά στοιχεία του σεμιναρίου	108
Γράφημα 20: Τα αρνητικά στοιχεία του σεμιναρίου	111
Γράφημα 21: Προτάσεις βελτίωσης της επιμόρφωσης.....	113
Γράφημα 22: Οι συνέπειες του χρόνου διεξαγωγής της επιμόρφωσης.....	114

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Α.Ε.Ι.:	Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
Α.Π.Σ.:	Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών
Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.:	Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης
Α.Τ.Ε.Ι.:	Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
Δ.Ε.:	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
Δ.Ε.Π.:	Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό
Δ.Ε.Π.Π.Σ.:	Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών
Ε.Α.Ε.Π.:	Ενιαίο Αναμορφωμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα
Ε.Α.Π.:	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Ε.Ε. :	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Κ.Τ.:	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
Ε.Ο.Κ.:	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
Ε.Π.:	Εκπαιδευτικό Προσωπικό
Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. :	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης
ΕΣ.ΠΑ.:	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ι.Ε.Κ.:	Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης
Κ.Ε.Ε.:	Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων
Κ.Ε.Κ.:	Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης
Κ.Ε.Μ.Ε.:	Κέντρο Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμορφώσεως
Ο.ΕΠ.ΕΚ.:	Οργανισμός Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών
Ο.Ο.Σ.Α.:	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
Π.Δ.:	Προεδρικό Διάταγμα
Π.Ε.Κ.:	Περιφερειακά Επιμορφωτικά Κέντρα
Π.Ι.:	Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
Π.Τ.Δ.Ε.:	Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Π.Τ.Ν.:	Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Σ.Ε.Λ.Ε.Τ.Ε.:	Σχολή Εκπαιδευτικών Λειτουργών Επαγγελματικής & Τεχνικής Εκπαίδευσης
Σ.Ε.Λ.Δ.Ε.:	Σχολή Επιμόρφωσης Λειτουργών Δημοτικής Εκπαίδευσης
Σ.Ε.Λ.Μ.Ε.:	Σχολή Επιμόρφωσης Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης
Σ.Δ.Ε.:	Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας
Τ.Ε.Ι.:	Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
Τ.Π.Ε.:	Τεχνολογία Πληροφορίας και Επικοινωνιών
Υ.Π.Δ.Β.Μ.Θ. :	Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων
UNESCO:	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών με ειδικότητα τη Μουσική, που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα)–Η Μετάβαση: Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών νέων ειδικοτήτων στα δημοτικά σχολεία».

Στην παρούσα εργασία καταγράφονται οι απόψεις των επιμορφωτών και επιμορφούμενων (με ειδικότητα τη Μουσική), σχετικά με το επιμορφωτικό πρόγραμμα, που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα)–Η Μετάβαση: Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών νέων ειδικοτήτων στα δημοτικά σχολεία». Επίσης, διερευνώνται οι απόψεις τους σχετικά με την οργάνωση του σεμιναρίου, τις δυσκολίες, τα θετικά ή και αρνητικά του σημεία, την αποτελεσματικότητα του στην πράξη καθώς και τη βελτίωσή του. Η διερεύνηση των απόψεών τους πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια ενός ερωτηματολογίου που είχε σχεδιάσει, διανείμει και συλλέξει ο Ο.ΕΠ.ΕΚ. Η γενική εικόνα που δημιουργείται από την επεξεργασία των δεδομένων των ερωτηματολογίων είναι πως το επιμορφωτικό πρόγραμμα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί παραγωγικό. Στις απαντήσεις των επιμορφωτών και επιμορφούμενων αναδεικνύεται κλίμα συνεργασίας, ενώ ο μόνος παράγοντας που φαίνεται να δυσχεραίνει την ομαλή διεξαγωγή της επιμόρφωσης είναι το πιεσμένο χρονικά ωράριο.

(Λέξεις - κλειδιά: Επιμόρφωση εκπαιδευτικών, Εκπαιδευτικοί με ειδικότητα τη Μουσική, Επιμορφωτές)

ABSTRACT

The training of teachers specialized in Music, in the context of the Action “New School (School of the 21st century) - The Shift: The training of specialized teachers who are working in primary schools.”

The present survey registers the opinions of trainers and trainees (specialized in Music) with respect to the training program, in the context of the action "New School (School of 21st century)-The Shift: The training of specialized teachers who are working in primary schools". Their opinions, relating to the organization of the training program, its difficulties, the most positive or negative points, as well as its usefulness and improvement are explored. For the investigation of their opinions we use a questionnaire, which was designed, distributed and collected by an Organization, which trains teachers. The processing of the data shows off, that the training program could be termed productive. In the answers of trainers and trainees emerging climate of cooperation and the only factor that seems to hamper the conduct of the training is pressed time schedule.

(Key - words: Teacher training, Teachers specialized in Music, Trainers)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αποτελεί ζήτημα το οποίο έχει απασχολήσει τόσο τους εκπαιδευτικούς φορείς όσο και την ίδια την πολιτεία. Η αναγκαιότητα και η σπουδαιότητά της, αναδεικνύεται διαρκώς, λόγω των συνεχόμενων αλλαγών που πραγματοποιούνται στον κοινωνικό, οικονομικό αλλά και τεχνολογικό τομέα.

Κάθε σχολική μονάδα χωριστά αλλά και η εκπαιδευτική κοινότητα στο σύνολό της οφείλει να ανταποκριθεί με τον καλύτερο τρόπο απέναντι σ' αυτές τις μεταβαλλόμενες συνθήκες, καλυτερεύοντας την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Σ' αυτό το σημείο, η αξιοποίηση του εκπαιδευτικού και του σύγχρονου ρόλου που επωμίζεται, αποτελεί παράγοντα επιτυχίας κάθε εγχειρήματος της εκπαιδευτικής πολιτικής.

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι αυτής της διαδικασίας. Μέσω της επιμόρφωσης εμπλουτίζονται και επικαιροποιούνται οι γνώσεις των εκπαιδευτικών, με αποτέλεσμα να ανταποκρίνονται καλύτερα στο διδακτικό τους έργο. Επιπλέον, δίνεται η ευκαιρία στον εκπαιδευτικό, να εξελιχθεί προσωπικά και επαγγελματικά, αλλά και στην πολιτεία να παρέχει καλύτερη ποιότητα εκπαίδευσης.

Έχοντας λάβει υπόψη τη σημασία των επιμορφωτικών δράσεων στην εκπαίδευση, με την παρούσα εργασία επιχειρείται να παρουσιαστεί το επιμορφωτικό πρόγραμμα των εκπαιδευτικών με ειδικότητα τη Μουσική, οι οποίοι καλούνται να διδάξουν σε σχολεία με ενιαίο αναμορφωμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Ειδικότερα, επιδιώκεται να καταγραφούν οι απόψεις των επιμορφωτών και των επιμορφούμενων για καίρια σημεία του επιμορφωτικού προγράμματος όπως η δομή, η οργάνωση, η αξιοποίησή του στην πράξη κ.ά. που παρουσιάζονται εκτενέστερα στις επόμενες σελίδες.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από εννέα κεφάλαια. Στο Κεφάλαιο 1 επιχειρείται η εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου «επιμόρφωση» και περιγράφονται οι λόγοι που έχουν επιβάλλει ως αναγκαία την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σήμερα.

Στο Κεφάλαιο 2 παρουσιάζεται συνοπτικά ο θεσμός της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα. Ειδικότερα, αναλύονται οι μορφές και οι φορείς που παρέχουν επιμόρφωση, η ιστορική εξέλιξη του θεσμού στη χώρα μας αλλά και η προσέγγιση που υιοθετεί η Ευρωπαϊκή Ένωση απέναντι στην επιμόρφωση.

Στο Κεφάλαιο 3 γίνεται μια προσπάθεια σύνδεσης της επιμόρφωσης με την εκπαίδευση ενηλίκων και τη δια βίου μάθηση. Επίσης, περιγράφονται οι εκπαιδευτικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και διεθνών οργανισμών σε σχέση με τη δια βίου μάθηση και καταγράφεται συνοπτικά η εξέλιξη της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα και την Ευρώπη.

Στο Κεφάλαιο 4 παρουσιάζεται αναλυτικά το επιμορφωτικό πρόγραμμα των εκπαιδευτικών με ειδικότητα τη Μουσική στο πλαίσιο της πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα)–Η Μετάβαση: Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών νέων ειδικοτήτων στα δημοτικά σχολεία». Ειδικότερα παρουσιάζονται ο σκοπός του, ο χρόνος και ο τόπος διεξαγωγής, η μεθοδολογία, το περιεχόμενο, ο φορέας υλοποίησης καθώς και ο φορέας χρηματοδότησης. Για την απόκτηση μιας πιο ολοκληρωμένης εικόνας καταγράφονται τα χαρακτηριστικά της ομάδας των επιμορφωτών, των επιμορφούμενων αλλά και του επιμορφωτικού υλικού που δόθηκε στους τελευταίους.

Στο Κεφάλαιο 5 επιχειρείται, με αφορμή όσα αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, η περιγραφή της εφαρμογής της Μουσικής Αγωγής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ειδικότερα στο κεφάλαιο αυτό, προβάλλεται η σημασία του μαθήματος της Μουσικής στο σχολείο, παρουσιάζεται το σημερινό αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος και περιγράφεται το προφίλ των εκπαιδευτικών με ειδικότητα τη Μουσική

καθώς και η εικόνα που παρουσιάζει η διδασκαλία της Μουσικής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Το Κεφάλαιο 6 περιλαμβάνει τη μεθοδολογία που ακολουθήσαμε για την ανάλυση, όπου περιγράφεται το δείγμα της έρευνας, το ερευνητικό εργαλείο αλλά και η μέθοδος με την οποία κωδικοποιήσαμε και κατηγοριοποιήσαμε τα δεδομένα μας.

Στο κεφάλαιο 7 και 8 παρουσιάζεται η στατιστική ανάλυση των ερωτηματολογίων των επιμορφωτών και των επιμορφούμενων αντίστοιχα και προβάλλονται οι απόψεις τους, σε σχέση με σημαντικά σημεία του επιμορφωτικού σεμιναρίου.

Η παρούσα εργασία ολοκληρώνεται με το κεφάλαιο 9, δηλαδή με την καταγραφή των κυριότερων συμπερασμάτων όπως προέκυψαν ύστερα απ' την ανάλυση των απαντήσεων, ξεχωριστά για τους επιμορφωτές και τους επιμορφούμενους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Προσεγγίζοντας την έννοια της «επιμόρφωσης» και της ιδιαίτερης σημασίας της σήμερα

1.1. Διάφοροι ορισμοί για την επιμόρφωση

Η απόδοση ενός ορισμού στην έννοια της επιμόρφωσης δεν είναι εύκολη υπόθεση, αφού κατά καιρούς έχουν υπάρξει ποικίλες προσεγγίσεις για τον προσδιορισμό της έννοιας. Κρίνουμε όμως απαραίτητο να γίνει μια σύντομη αναφορά στο περιεχόμενο του όρου «επιμόρφωση», αφού χρησιμοποιείται ευρέως στην παρούσα εργασία και στη στατιστική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας.

Η επιμόρφωση σχετίζεται άμεσα με τον εκπαιδευτικό ως προσωπικότητα αλλά και ως επαγγελματία, με τις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες, με τη λειτουργία της σχολικής μονάδας, με τη συνεχόμενη εξέλιξη των επιστημών και με μια πληθώρα εννοιών που δικαιολογούν τη μεγάλη ποικιλία στις προσεγγίσεις για την εννοιολόγηση του όρου.

Σύμφωνα με τον Γκιάλαρη (1998), η επιμόρφωση προσφέρεται σ' εκείνους που έχουν ήδη δεχθεί κάποια μόρφωση, προκειμένου να αναπτυχθούν επαγγελματικά, δηλαδή να προσαρμόσουν τις εκπαιδευτικές διαδικασίες στην εξέλιξη της κοινωνίας και στις απαιτήσεις της ανάπτυξης, να αυξήσουν τις γνώσεις και τις ικανότητές τους και να εκμεταλλευτούν όλο το δυναμικό της πρωτοβουλίας και της δημιουργικότητάς τους.

Μέσω της επιμόρφωσης δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να βελτιώσει τις προσωπικές του δεξιότητες (Χατζηπαναγιώτου,2001), να εμπλουτίσει τις γνώσεις που απέκτησε σε ακαδημαϊκό επίπεδο αλλά και να συστηματοποιήσει τη γνώση που του προσέφεραν οι μέχρι τώρα εμπειρίες του (Βεργίδης,1999).

«Επιμόρφωση είναι το σύνολο των μέτρων και των δραστηριοτήτων που υιοθετούνται και εφαρμόζονται με πρωταρχικό σκοπό τη βελτίωση και παραπέρα ανάπτυξη

των ακαδημαϊκών ή πρακτικών και προσωπικών ή επαγγελματικών γνώσεων, δεξιοτήτων, ικανοτήτων και ενδιαφερόντων των εκπαιδευτικών κατά τη διάρκεια της θητείας τους.» (Μαυρογιώργος,1983:38).

Η επιμόρφωση που παρέχεται στους εκπαιδευτικούς, σύμφωνα με το Ζαβλανό & τη Χρονοπούλου, (όπως αναφέρεται στο Ευαγγελίου,Δημητρακοπούλου,2004): *«γίνεται για χάρη αυτών που φοιτούν στο σχολείο»* και συντελεί στη *«βελτίωση της διανοητικής και ηθικής συμπεριφοράς του εκπαιδευτικού»*, στις σχέσεις του με άλλα άτομα καθώς και με τους ίδιους τους μαθητές.

«Η επιμόρφωση έχει ως βασικό στόχο την επιστημονική υποστήριξη των εκπαιδευτικών, ώστε να είναι σε θέση να κάνουν συνειδητές επιλογές, αφού εξετάζουν τόσο τις αφετηρίες, τους σκοπούς και τις επιπτώσεις της εκπαιδευτικής τους πράξης, όσο και τους υλικούς και ιδεολογικούς όρους που κυριαρχούν στο σχολείο και στην κοινωνία.» (Μαυρογιώργος, 1996: 21).

Η επιμόρφωση έχει χαρακτήρα μορφωτικό αλλά και επαγγελματικό. Κατά την επιμόρφωση καλύπτονται ανάγκες που ανάγονται στην προσωπική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών (μορφωτικός χαρακτήρας). Η προσωπική ανάπτυξη του ατόμου επηρεάζει όμως άμεσα και την επαγγελματική ανάπτυξη. Η προσωπικότητα του ατόμου, βέβαια, αποτελεί ένα ενιαίο όλον, στο οποίο είναι δύσκολο να διακρίνουμε τις λειτουργίες της, σε επαγγελματικές και μη. Γι' αυτό σύμφωνα με τον Δημητρόπουλο (2002), η επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου είναι η ανάπτυξή του, στο πλαίσιο του επαγγελματικού τομέα της προσωπικότητας του και ορίζεται ως μια συνεχής δυναμική εξελικτική πορεία, κατά την οποία διαμορφώνεται συνεχώς η επαγγελματική συμπεριφορά του. Η επαγγελματική συμπεριφορά ως τμήμα της υπόλοιπης συμπεριφοράς σχετίζεται με την επαγγελματική ζωή.

Όπως διαπιστώνουμε από τις προηγούμενες αναφορές, μέσω της επιμόρφωσης, βελτιώνεται και η επαγγελματική αποδοτικότητα του εκπαιδευτικού, αφού ενημερώνεται για όλες τις εξελίξεις των επιστημών και ειδικά αυτών της Αγωγής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, τη συνεχόμενη αναβάθμιση της ποιότητας του εκπαιδευτικού του έργου και την άμεση ανταπόκριση του στις νέες κοινωνικές και εκπαιδευτικές απαιτήσεις.

Σε μια προσπάθεια απόδοσης ενός ορισμού για την επιμόρφωση, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι η επιμόρφωση δίνει στον εκπαιδευτικό τη δυνατότητα να εμπλουτίσει την αρχική του εκπαίδευση βελτιώνοντας την επαγγελματική του ικανότητα, να εμβαθύνει σε συγκεκριμένες γνωστικές περιοχές αλλά και να συνδέσει την επιστημονική έρευνα με την εκπαιδευτική πράξη (Χατζηπαναγιώτου, ό.π).

1.2. Η ανάγκη για επιμόρφωση στην κοινωνία της γνώσης

Μετά την προσπάθεια αποσαφήνισης της έννοιας της «επιμόρφωσης» αξίζει να αναφερθούμε στα χαρακτηριστικά της σημερινής κοινωνίας τα οποία καθιστούν έντονη την ανάγκη για επιμόρφωση.

Η σημερινή εποχή χαρακτηρίζεται από την έλευση της «Κοινωνίας της Γνώσης» σε παγκόσμιο επίπεδο. Σ' όλες τις αναπτυγμένες χώρες έχει δοθεί προτεραιότητα στη γνώση, αφού αποτελεί βασικό συστατικό της προσωπικής ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής. Επιπλέον ο ρυθμός με τον οποίο παράγεται νέα γνώση είναι ραγδαίος. Σημαντικά εφόδια για το σημερινό πολίτη της γνώσης, ώστε να μπορέσει να επωφεληθεί και να εξελιχθεί πνευματικά και κοινωνικά από τη συνεχόμενη ανάπτυξη, είναι η ετοιμότητα, η ευελιξία, η κριτική σκέψη και η προσαρμοστικότητα.

Οι αλλαγές που έχει επιφέρει η «Κοινωνία της Γνώσης», αγγίζουν την προσωπική, κοινωνική καθώς και εργασιακή καθημερινότητα του ατόμου. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα αυτής της κοινωνίας είναι οι γρήγορες μεταβολές στην

επιστήμη και την τεχνολογία, η έκρηξη της κοινωνικής δικτύωσης, η παραγωγή νέας γνώσης και απαξίωση της προηγούμενης καθώς και ο τεράστιος όγκος των ψηφιακών πληροφοριών. Όλα τα παραπάνω δημιουργούν μια διαφορετική κοινωνική πραγματικότητα με νέους τρόπους επικοινωνίας, νέα πρότυπα και αξίες ζωής. Μέσα σ' αυτήν την κοινωνική πραγματικότητα, κάθε άτομο με εφόδιο τις γνώσεις και τις δεξιότητες του, καλείται καθημερινά να αντιμετωπίσει νέες προκλήσεις και δυσκολίες (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2010).

Το νέο κοινωνικό γίνεσθαι έχει προκαλέσει μεταβολές τόσο στο θεσμό της εκπαίδευσης όσο και στο ρόλο του εκπαιδευτικού. Η συσσωρευμένη γνώση θα πρέπει να ενσωματωθεί στη σχολική ζωή μέσω των σχολικών βιβλίων και ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι επαρκής επιστήμονας, αλλά και ικανός παιδαγωγός προκειμένου να διαχειριστεί αυτή τη συνεχόμενη ανάπτυξη προς όφελος των μαθητών του. Στο νέο σχολικό περιβάλλον που δημιουργείται, αναδεικνύεται ο κοινωνικός ρόλος του εκπαιδευτικού και δίνεται ιδιαίτερη σημασία σε ζητήματα που σχετίζονται με τη δυναμική της ομάδας, τις σχέσεις στη σχολική τάξη καθώς και την ηγεσία και διοίκηση της σχολικής μονάδας.

Ο εκπαιδευτικός καλείται να επικαιροποιήσει τις γνώσεις και τις δεξιότητες του, προκειμένου να συμβάλει στην εξέλιξη του εκπαιδευτικού θεσμού. Επιπλέον έχει την ευθύνη να κοινωνικοποιήσει πολιτικά, πολιτισμικά αλλά και ηθικά τους μαθητές του ώστε να δημιουργήσει ενεργούς και σκεπτόμενους πολίτες που θα μπορούν να διαχειρίζονται την πολλαπλότητα των πληροφοριών και να αδράξουν τις ευκαιρίες της νέας εποχής.

Το σημερινό σχολείο δεν οραματίζεται τους μαθητές του πιστούς ακόλουθους της ραγδαίας εξέλιξης, αλλά δημιουργούς περιεχομένου που θα αντανakλά τις προσωπικές τους αξίες και στάσεις. Οι εκπαιδευτικοί καλούνται σήμερα: *«να μάθουν τους μαθητές*

τους πώς να μαθαίνουν, όσο και να τους προετοιμάσουν γνωστικά, πνευματικά και ηθικοκοινωνικά, ώστε να διαδραματίσουν το δικό τους ρόλο σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο πλαίσιο κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών προκλήσεων» (Χατζηπαναγιώτου, ό.π.:28).

Οι σημερινές συνθήκες και το νέο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον που αυτές διαμορφώνουν καθιστούν την επιμόρφωση αναγκαία. Η επιμόρφωση αποκτά διττό ρόλο, αφού από τη μια θα πρέπει να υποστηρίξει το ανώτερο θεωρητικό υπόβαθρο, με όρους διδακτικής πράξης που λαμβάνουν υπόψη τις σημερινές συνθήκες της σχολικής καθημερινότητας, και από την άλλη να θέσει τις βάσεις για το μετασχηματισμό της.

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών δεν πραγματοποιείται απλά και μόνο για να ανταποκριθούν οι τελευταίοι στην υλοποίηση των στόχων του αναλυτικού προγράμματος. Η επιμόρφωση αποτελεί μέρος της δια βίου μάθησης και πρόκληση για κάθε εκπαιδευτικό, ο οποίος πρέπει να μαθαίνει και να αναπτύσσεται διαρκώς ως προσωπικότητα, ώστε να ανταποκριθεί στο σύνθετο ρόλο του.

Κλείνοντας, με τις σημερινές συνθήκες που επιβάλλουν την ανάγκη επιμόρφωσης θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως η επιμόρφωση σχετίζεται με δραστηριότητες που αφορούν τη συνεχόμενη και πολυεπίπεδη αυτοεξέλιξη του εκπαιδευτικού και συγχρόνως αναδεικνύει το ρόλο του, ως μεταλαμπαδευτή της δια βίου μάθησης. Όπως αναφέρει και ο Hargreaves (1994), η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών εντάσσεται στο πεδίο της δια βίου μάθησης και εκπαίδευσης ενηλίκων και ταυτόχρονα ευνοεί την επαγγελματική εξέλιξη και ατομική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού προσωπικού.

Με αφορμή την πλούσια βιβλιογραφία που επισημαίνει το σπουδαίο ρόλο της επιμόρφωσης στην προσωπική αλλά και επαγγελματική ζωή του εκπαιδευτικού στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζεται στη χώρα μας η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο θεσμός της επιμόρφωσης στην Ελλάδα

2.1. Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών

Σε μελέτη του Ο.Ε.Π.Ε.Κ. για την ανίχνευση των επιμορφωτικών αναγκών στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση επισημαίνεται η μεγάλη σημασία της επιμόρφωσης στη διαμόρφωση κουλτούρας, κοινωνικών και πολιτισμικών αξιών. Μέσω της επιμόρφωσης δίνεται η ευκαιρία σε κάθε άτομο να ανανεώσει και να συμπληρώσει γνώσεις που σχετίζονται τόσο με την προσωπική όσο και με την επαγγελματική του ζωή (Euricon Ε.Π.Ε. , 2007).

«Η επιμόρφωση αποτελεί συνεχή διαδικασία, η οποία συνδέει τη βασική κατάρτιση με την επαγγελματική δραστηριότητα, με στόχο την απόκτηση γνώσεων, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και την υιοθέτηση στάσεων που θα επιτρέψουν στους εκπαιδευτικούς και στα στελέχη της εκπαίδευσης να αξιοποιούν ποιοτικά τις επιστημονικές και παιδαγωγικές εξελίξεις, να αναπτύσσουν ικανότητα αναστοχασμού της εκπαιδευτικής τους δράσης και να ανταποκρίνονται με επιτυχία στις προκλήσεις της κοινωνίας της γνώσης.» (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2009β).

Σκοπός της επιμόρφωσης είναι αφενός η αναβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης και, κατ' επέκταση, του εκπαιδευτικού συστήματος, αφετέρου η ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του έργου των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της προσωπικής και επαγγελματικής τους ανάπτυξης, μέσω της δια βίου εκπαίδευσης.

Όπως περιγράφεται και στην κείμενη νομοθεσία (Ν.1566/1985), σκοπός της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών είναι:

α) *«η ενημέρωση των νεοδιοριζόμενων εκπαιδευτικών σχετικά με το αναλυτικό πρόγραμμα, τα διδακτικά βιβλία και τη διδακτική των μαθημάτων και γενικότερα την*

εκπαιδευτική πολιτική και η προσαρμογή τους στην πραγματικότητα του σχολείου και τις γενικότερες συνθήκες προσφοράς του διδακτικού τους έργου,

β) η ενημέρωση των εκπαιδευτικών που ήδη υπηρετούν σχετικά με τις εξελίξεις της επιστήμης και της εκπαιδευτικής πολιτικής, τις νέες μεθόδους διδασκαλίας και αξιολόγησης και την ανάπτυξη της ικανότητάς τους, ώστε να ανταποκρίνονται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της εκπαίδευσης και να ασκούν αποτελεσματικότερα το έργο τους και

γ) η ενημέρωση των εκπαιδευτικών σε σημαντικά εκπαιδευτικά θέματα με νέα αντικείμενα, σε μαθήματα, μέτρα και θεσμούς, καθώς και η προετοιμασία τους για άσκηση νέων καθηκόντων» (σελ. 32).

Η επιμόρφωση έχει εφαρμοστεί κατά καιρούς για τους εξής σκοπούς:

α) την ενημέρωση των εκπαιδευτικών για τις συνεχείς εξελίξεις στην παιδαγωγική- ψυχολογική και κοινωνιολογική έρευνα, ώστε να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του επαγγέλματός τους,

β) την κατάρτιση των εκπαιδευτικών στις καινούργιες επιστημονικές, εκπαιδευτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες της εποχής,

γ) τη δυνατότητα σύνδεσης θεωρίας και πράξης με σκοπό την ενεργητική συμμετοχή των ίδιων των επιμορφούμενων,

δ) τη συμπλήρωση της τυχόν ανεπαρκούς αρχικής εκπαίδευσης,

ε) την αλλαγή ή την τροποποίηση στάσης, νοοτροπίας του εκπαιδευτικού και

στ) τον επαναπροσδιορισμό του ρόλου του εκπαιδευτικού (Ευαγγελίου, Δημητρακοπούλου,2004).

Σήμερα, στην κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας, η επιμόρφωση καλείται όχι μόνο να καταστήσει τον εκπαιδευτικό ικανό να αντιλαμβάνεται τις ανάγκες του μαθητή, του σχολείου και τα μηνύματα των καιρών αλλά και να αναλαμβάνει τις απαραίτητες πρωτοβουλίες και την ευθύνη που οι

πρωτοβουλίες αυτές συνεπάγονται μέσα σε ένα γενικό πλαίσιο αρχών, το οποίο καθορίζεται από την Πολιτεία.

Όπως διαπιστώνεται η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αποτελεί ένα πολυσύνθετο θέμα και γι' αυτό τα διάφορα μοντέλα επιμόρφωσης που επιλέγονται θα πρέπει να μεταλλάσσονται ώστε να γίνονται αποτελεσματικότερα και να βασίζονται στις επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών συνδυάζοντας θεωρία, πρακτική και έρευνα (Βεργίδης, Τζαβάρα, 2005).

Η αποτελεσματικότητα ενός προγράμματος επιμόρφωσης σύμφωνα με τον Ashton (1984) εξαρτάται από τις εξής μεταβλητές:

- τη *διάρκεια*
- την *εκπαιδευτική φιλοσοφία* των εκπαιδευτικών
- το *κίνητρο* των εκπαιδευτικών που το παρακολουθούν
- τη *στάση* των επιμορφούμενων απέναντι στο αντικείμενο του προγράμματος
- τον *αριθμό* και τη *συχνότητα* των επιμορφωτικών μαθημάτων
- την *αίσθηση αποτελεσματικότητας* από μέρος τους

Σύμφωνα με τον Kochan χαρακτηριστικά των αποτελεσματικών μοντέλων επιμόρφωσης είναι α) η έμφαση σε θέματα διδασκαλίας και μάθησης με παρουσίαση παραδείγματος όσων προτείνονται, β) η παροχή ευκαιριών για να εφαρμόσουν οι επιμορφούμενοι τη νέα γνώση που αποκτούν, γ) η αξιοποίηση των αρχών της δια βίου εκπαίδευσης αφού το πρόγραμμα απευθύνεται σε ενήλικες και δ) η στήριξη μέσω δικτύων συνεργασίας και καθοδήγησης (Kochan, 2000, στο Βεργίδης Δ., Τζαβάρα, Δ. 2005: 258).

2.2. Μορφές και φορείς επιμόρφωσης στην Ελλάδα

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στη χώρα μας διακρίνεται σε υποχρεωτική και προαιρετική. Οι προβλεπόμενες μορφές υποχρεωτικής επιμόρφωσης (άρθρο 1 του Π.Δ. 250/92) είναι οι εξής:

- Η εισαγωγική επιμόρφωση που διαρκεί έως και τέσσερις μήνες και απευθύνεται στους υποψηφίους προς διορισμό εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Οι υποψήφιοι καλούνται να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα καθημερινά για πέντε ώρες.
- Η περιοδική επιμόρφωση που πραγματοποιείται σε δύο επιμορφωτικούς κύκλους κάθε χρόνο. Η διάρκεια της είναι μέχρι τρεις μήνες και απευθύνεται σε μόνιμους εκπαιδευτικούς.
- Ειδικά επιμορφωτικά προγράμματα βραχείας διάρκειας, από 10 ως 100 ώρες, για όλους τους υπηρετούντες εκπαιδευτικούς και ως 200 ώρες για εκπαιδευτικούς που υπηρετούν σε μονάδες Ειδικής Αγωγής.
- Επιμορφωτικά προγράμματα για την κάλυψη ειδικών αναγκών των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας που αφορούν στην επιμόρφωση των στελεχών της εκπαίδευσης (Ν. 2986/02), των ιδιωτικών εκπαιδευτικών (άρθρο 7 του Π.Δ.250/92), των ομογενών που υπηρετούν ως αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί σε ελληνικά σχολεία του εξωτερικού (άρθρο 8 του παραπάνω Π.Δ.), των εκπαιδευτικών της εκκλησιαστικής εκπαίδευσης(άρθρο 9) και των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων Comenius, Lingua, Arion, Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ., Κοινωνία της Πληροφορίας.

- Μετεκπαίδευση εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

(Διδασκαλεία Δ.Ε. και Νηπιαγωγών στα Π.Τ.Δ.Ε. και Π.Τ.Ν.).

Στο πλαίσιο της προαιρετικής επιμόρφωσης πραγματοποιούνται σεμινάρια που αφορούν σε θέματα καινοτόμων δράσεων όπως: Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Αγωγή Υγείας, Αγωγή του Καταναλωτή, Κυκλοφοριακή Αγωγή, Ειδική Αγωγή, Ισότητα των Φύλων, Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός κ.ά.

Επισημαίνεται ότι, από όλες τις προαναφερθείσες μορφές επιμόρφωσης, τα τελευταία χρόνια υλοποιούνται με σταθερό και επαναλαμβανόμενο τρόπο η «Εισαγωγική Επιμόρφωση» (για ορισμένους κλάδους εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης) καθώς και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις Τ.Π.Ε.(Διατμηματική Επιτροπή για την αυτοτέλεια του Λυκείου και το διάλογο για την Παιδεία, 2009).

Πέραν αυτών των μορφών επιμόρφωσης υπάρχουν και νέες εναλλακτικές μορφές οι οποίες βασίζονται στην ενεργή συμμετοχή των εκπαιδευτικών. Τέτοιου είδους συμμετοχικές επιμορφώσεις στοχεύουν στη βελτίωση του σχολείου μέσω της επαγγελματικής ανάπτυξης του εκπαιδευτικού. Η επιμόρφωση που βασίζεται στο σχολείο (school based), οι κοινότητες μάθησης και τα επιμορφωτικά δίκτυα αποτελούν νέες μορφές επιμόρφωσης των οποίων η σημασία και η αποτελεσματικότητα επιβεβαιώνεται από την έρευνα.

Άλλη μια προσπάθεια διάκρισης των επιμορφωτικών προγραμμάτων επιχειρείται βάσει του επιπέδου στο οποίο εστιάζει το εκάστοτε πρόγραμμα εκπαίδευσης. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται τρεις μορφές επιμορφωτικών προγραμμάτων.

- *Επιμορφωτικά προγράμματα που εστιάζουν στον εκπαιδευτικό* όπως: προγράμματα συμβουλευτικής, ευαισθητοποίησης με έμφαση στις

ανθρώπινες σχέσεις καθώς και ενθάρρυνσης της δημιουργικής του έκφρασης

- *Επιμορφωτικά προγράμματα που εστιάζουν στο σχολείο* όπου οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί σε συνεργασία με άλλους φορείς και υπηρεσίες, θέτουν εκπαιδευτικούς στόχους, προκειμένου να επιλύσουν προβλήματα που παρουσιάζονται στο σχολείο τους.
- *Επιμορφωτικά προγράμματα που εστιάζουν στο εκπαιδευτικό προσωπικό* και αφορούν τα δίκτυα κοινοτήτων μάθησης και τις ομάδες συνεργατικής έρευνας-δράσης στο πλαίσιο προώθησης της συνεργασίας των εκπαιδευτικών του σχολείου (Κατσαρού, Δεδούλη, 2008:13-25, Δάρρα, Σαϊτης,2010).

Φορέας της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, σύμφωνα με το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, είναι: το Π.Ι., ο Ο.Ε.Π.Ε.Κ., τα Π.Ε.Κ., τα Α.Ε.Ι., το Ε.Α.Π., τα Α.Τ.Ε.Ι., η Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. (πρώην Σ.Ε.Λ.Ε.Τ.Ε.), στελέχη της εκπαίδευσης (όπως σχολικοί σύμβουλοι) κ.ά.

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (Π.Ι.) ιδρύθηκε το 1964 (Ν.4379/1964) και αποτέλεσε ανεξάρτητη δημόσια υπηρεσία που προέκυψε από την συγχώνευση προϋπαρχόντων συμβουλευτικών οργάνων του Υπουργείου Παιδείας. Η οργάνωση του έγινε με βάση την εσωτερική οργάνωση του Συμβουλίου της Επικρατείας. Την περίοδο της δικτατορίας το Π.Ι. καταργείται (Α.Ν.59/1967) και κατά την Μεταπολίτευση ιδρύεται το «Κέντρο Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμορφώσεως» (Κ.Ε.Μ.Ε.) με αρμοδιότητες αντίστοιχες με αυτές του Π.Ι.(Ν.186/1975). Με το Ν.1566 το 1985 επανιδρύεται το Π.Ι. και στο άρθρο 24 του παρόντος νόμου αναφέρεται η μορφή και οι αρμοδιότητες του. Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο αποτελεί ανεξάρτητη δημόσια υπηρεσία με έδρα την Αθήνα και υπάγεται απευθείας στον Υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Στο άρθρο 24 (Ν.1566) αναφέρεται πως έργο του είναι ο σχεδιασμός και η μέριμνα για την εφαρμογή των προγραμμάτων επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. Το Π.Ι. σταμάτησε να λειτουργεί στις 20/2/2012 με το ΦΕΚ 372Β΄ του 2012 και ιδρύεται το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής σύμφωνα με το Ν.3966/2011. (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2009α)

Το 2002 δημιουργήθηκε ο Οργανισμός Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών (Ο.ΕΠ.ΕΚ.) που αποτελεί νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου. Ιδρύεται με σκοπό το σχεδιασμό της επιμορφωτικής πολιτικής καθώς και το συντονισμό διαφόρων μορφών και δράσεων. Επίσης ο Ο.ΕΠ.ΕΚ. ασχολείται με την κατάρτιση επιμορφωτικών προγραμμάτων και την πιστοποίηση φορέων και τίτλων στον τομέα της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, σύμφωνα με το άρθρο 6 του Ν.2986/2002.

Σύμφωνα με το άρθρο 29 του Ν.1566 τα περιφερειακά επιμορφωτικά κέντρα (Π.Ε.Κ.) ορίζονται ως φορείς της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. Τα Π.Ε.Κ. άρχισαν να λειτουργούν σε μεγάλες πόλεις της χώρας από το ακαδημαϊκό έτος 1992-93 και αποτελούν αυτοδύναμη δημόσια υπηρεσία που υπάγεται απευθείας στο Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Ο τρόπος άσκησης του επιμορφωτικού έργου των Π.Ε.Κ. και η συνεργασία του με άλλους φορείς επιμόρφωσης ρυθμίζεται με προεδρικά διατάγματα που εκδίδονται με πρόταση του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων μετά από γνώμη του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Τα Π.Ε.Κ. προσφέρουν στους εκπαιδευτικούς της Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης ποικίλες μορφές υποχρεωτικής και προαιρετικής επιμόρφωσης, με επιμορφωτικά προγράμματα μακράς και βραχείας διάρκειας.

Με το Ν.3027/2002 ιδρύεται η Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.) που αποτελεί διάδοχο της Σχολής Εκπαιδευτικών Λειτουργών Επαγγελματικής και Τεχνικής Εκπαίδευσης(Σ.Ε.Λ.Ε.Τ.Ε.). Η Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.

έχει καθιερωθεί ως το μοναδικό θεσμοθετημένο ίδρυμα στην χώρα μας για την εκπαίδευση και την επιμόρφωση εκπαιδευτικών, τεχνικών και επαγγελματικών μαθημάτων, που προορίζονται να διδάξουν στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Αποστολή της Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε είναι να προάγει την εφαρμοσμένη έρευνα στην εκπαιδευτική τεχνολογία και την παιδαγωγική καθώς και να διοργανώνει προγράμματα επιμόρφωσης, κατάρτισης ή εξειδίκευσης για εκπαιδευτικούς ή μελλοντικούς εκπαιδευτικούς(Ν.3027/2002, άρθρο 4).

Με βάση το άρθρο 29 του Ν.1566/1985 ως φορείς επιμόρφωσης ορίζονται τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Α.Ε.Ι.) καθώς και τα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της χώρας (Τ.Ε.Ι). Στην Ελλάδα, με βάση τον Ν. 2916/2001, η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση χωρίζεται σε Ανώτατη Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση, η οποία παρέχεται στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Πανεπιστήμια), και σε Ανώτατη Τεχνολογική Εκπαίδευση, η οποία παρέχεται στα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα.

Με νόμο του 1992 ιδρύθηκε το Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο (Ε.Α.Π.), το οποίο παρέχει εξ αποστάσεως προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές και είναι απολύτως ισότιμο με τα άλλα Α.Ε.Ι. Τέτοιου είδους ανοιχτά συστήματα εκπαίδευσης διέπονται από την αντίληψη ότι η μόρφωση είναι δικαίωμα όλων σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Κατά συνέπεια, απευθύνονται σε πολύ μεγάλο φάσμα ενδιαφερομένων και παρέχουν, όσο γίνεται, περισσότερες εκπαιδευτικές ευκαιρίες. Με το Ν.2552/97 το Ανοιχτό Πανεπιστήμιο προσφέρει πιστοποίηση των σπουδών σε 5 διαφορετικά επίπεδα, που καλύπτουν το χώρο από τη μεταδευτεροβάθμια επιμόρφωση έως το διδακτορικό δίπλωμα.

2.3. Η εξέλιξη του θεσμού της επιμόρφωσης στην Ελλάδα

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα έχει απασχολήσει έντονα τόσο την πολιτεία όσο και τους εκπαιδευτικούς φορείς. Κάνοντας μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση διαπιστώνουμε πως από τις αρχές του 1977 γίνονται οι πρώτες προσπάθειες επιμόρφωσης εκπαιδευτικών από τις ΣΕΛΜΕ και ΣΕΛΔΕ. Τα επιμορφωτικά προγράμματα χαρακτηρίζονταν από μεγάλη διάρκεια, έντονο έλεγχο τις πολιτικής εξουσίας και μικρό αριθμό συμμετεχόντων.

Η πρώτη προσπάθεια αποκέντρωσης του θεσμού πραγματοποιείται το 1985 με το Ν. 1566 που προβλέπει την ίδρυση των ΠΕΚ, τα οποία λειτουργούν συστηματικά μετά το 1992. Τα ΠΕΚ υπάγονται απευθείας στο ΥΠ. Παιδείας. Την ίδια χρονιά ένας νέος νόμος ενισχύει το ρόλο του παιδαγωγικού ινστιτούτου με γνωμοδότηση του οποίου ορίζεται ο πρόεδρος και το πενταμελές συντονιστικό συμβούλιο κάθε ΠΕΚ, η διάρκεια και η μορφή κάθε επιμορφωτικού προγράμματος καθώς και το πρόγραμμα σπουδών.

Κατά την περίοδο 1992 έως 1995 παρατηρείται μια στροφή σε προγράμματα μικρής διάρκειας με μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων. Το βασικό σχεδιασμό των επιμορφώσεων έχει το παιδαγωγικό ινστιτούτο ενώ υπεύθυνα για την εφαρμογή τους είναι τα κατά τόπους ΠΕΚ που χαρακτηρίζονται από αυτοτελή διοίκηση.

Μετά το 1995 αναγνωρίζεται η ανάγκη χαρτογράφησης των αναγκών των εκπαιδευτικών. Τα επιμορφωτικά προγράμματα από το 1996 έως το 1999 χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη ποικιλία και επιχειρείται μια προσπάθεια μελέτης των θεσμικών πλαισίων επιμόρφωσης (Γκιόλαρης, 1998).

Τα επόμενα χρόνια απουσιάζουν η δια βίου και η εξ αποστάσεως επιμόρφωση, η αυτό-επιμόρφωση, η ενδοσχολική επιμόρφωση καθώς και η ετήσια επιμόρφωση. Τα προγράμματα παρακολουθούν κυρίως νεοδιόριστοι εκπαιδευτικοί ενώ φαίνεται τα

προσφερόμενα προγράμματα επιμόρφωσης να μην ανταποκρίνονται στις ανάγκες του επιμορφωτικού κοινού (Μαυροειδής, Τύπας, 2001).

Η επιμόρφωση στην Ελλάδα σήμερα καθορίζεται από την κείμενη νομοθεσία, (Ν1566/1985) ανάλυση της οποίας έγινε σε προηγούμενη ενότητα(βλ.22-24)

2.4. Η προσέγγιση της ευρωπαϊκής ένωσης

Η εκπαίδευση και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών βρίσκεται στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής πολιτικής. Αυτό φαίνεται αφού το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο περιλάμβανε στους δείκτες της ποιότητας της σχολικής εκπαίδευσης την εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών (European Commission, May 2000). Με σκοπό την ενίσχυση της εκπαίδευσης και των εκπαιδευτικών στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής βρέθηκαν ζητήματα που αφορούσαν την απόκτηση νέων δεξιοτήτων αλλά και την καθιέρωση συνθηκών και θεσμών που θα επιτρέπουν στους εκπαιδευτικούς να επιμορφώνονται δια βίου (European Commission, November 2003).

Επιπλέον προκειμένου να αποτελέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση την πιο ανταγωνιστική και δυναμική κοινωνία της γνώσης (European Commission, July 2003), τονίστηκε η ανάγκη αλλαγής του ρόλου του εκπαιδευτικού. Ο εκπαιδευτικός καλείται να ανταποκριθεί στις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες επανασχεδιάζοντας τη διδακτική και μαθησιακή διαδικασία, επιδιώκοντας τη συνεργασία με άλλες ομάδες εκπαιδευτικών και λειτουργώντας ως επιστήμονας εκπαιδευτικός.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση (2007) οι βασικές αρχές του εκπαιδευτικού επαγγέλματος συνοψίζονται στις εξής :

- Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού απαιτεί υψηλά προσόντα και δια βίου μάθηση, χαρακτηρίζεται από κινητικότητα και βασίζεται στη σύμπραξη.

- Ως χαρακτηριστικά αυτού του επαγγέλματος θεωρούνται η διαχείριση των διαπροσωπικών σχέσεων και η εργασία εντός της κοινωνίας και η συνεργασία με αυτήν.
- Κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να χαρακτηρίζεται από ικανότητες συνεργασίας τόσο με τους μαθητές όσο και με το ευρύτερο σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον.
- Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να δίνει ιδιαίτερη σημασία τόσο στην διαθεματική προσέγγιση των μαθημάτων όσο και στην δημιουργία ενός κλίματος συνεργασίας και σεβασμού μέσα στην τάξη. Επίσης η πολυπολιτισμικότητα και οι ιδιαίτερες ανάγκες ορισμένων μαθητών κρίνεται αναγκαίο να είναι στο κέντρο του ενδιαφέροντος του.
- Τέλος, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να επιδιώκουν αναστοχαστικές πρακτικές και έρευνα, ώστε να προβληματίζονται σχετικά με την πρακτική τους στη σχολική τάξη.

Η ενδουπηρεσιακή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών βρίσκεται στο κέντρο ενδιαφέροντος της Ευρωπαϊκής Ένωσης σύμφωνα με την οποία: *«Η αναβάθμιση της αρχικής και ενδουπηρεσιακής κατάρτισης των εκπαιδευτικών και των επιμορφωτών έτσι ώστε οι γνώσεις και οι δεξιότητές τους να ανταποκρίνονται τόσο στις μεταβολές όσο και στις προσδοκίες της κοινωνίας και των διαφόρων ομάδων τις οποίες εκπαιδεύουν και επιμορφώνουν είναι μια σημαντική πρόκληση για τα εκπαιδευτικά συστήματα για τα επόμενα 10 χρόνια.»* (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2001).

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση η ύπαρξη εκπαιδευτικών «υψηλής ποιότητας» αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ευρωπαϊκής στρατηγικής και διαμορφώνει τις αρχές που πρέπει να διέπουν το επάγγελμα του εκπαιδευτικού: «

- *Επάγγελμα με υψηλά προσόντα*
- *Επάγγελμα δια βίου μάθησης*

- *Επάγγελμα που χαρακτηρίζεται από κινητικότητα*
- *Επάγγελμα που βασίζεται στη σύμπραξη.»*

(Ευρωπαϊκή Ένωση, 2007· Δούκας, Βαβουράκη κ.ά. 2007:361).

Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού με βάση τις παραπάνω αρχές κρίνεται αρκετά απαιτητικό και κάθε εκπαιδευτικός θα πρέπει είναι σε θέση να καλλιεργεί κλίμα συνεργασίας στο χώρο εργασίας του, να χρησιμοποιεί τη γνώση, την τεχνολογία και την πληροφορία στη δουλειά του και η εργασία του να είναι ανοιχτή στην κοινωνία (Euricon Ε.Π.Ε. 2007). Για να ανταποκριθεί ο εκπαιδευτικός στο σύνθετο ρόλο του θα πρέπει να εξελίσσεται και να μαθαίνει διαρκώς και σ' αυτό το σημείο αναδεικνύεται ο ρόλος της επιμόρφωσης ως αναπόσπαστο τμήμα μιας δια βίου μάθησης. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα δούμε πως η επιμόρφωση συνδέεται άμεσα με τη δια βίου μάθηση και την εκπαίδευση ενηλίκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η επιμόρφωση στο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων

3.1. Εντάσσοντας την εκπαίδευση ενηλίκων στο πεδίο της δια βίου εκπαίδευσης και μάθησης

Η δια βίου μάθηση αποτελεί μία διεργασία μέσω της οποίας κάθε άνθρωπος προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες που επιβάλλει η εκάστοτε κοινωνία. Ειδικά τη σημερινή περίοδο που υφίσταται ταχύτερες μεταβολές στον τομέα των γνώσεων, της τεχνολογίας και της επιστήμης η μάθηση δια βίου επιβάλλεται προκειμένου το άτομο να μην απομονωθεί και περιθωριοποιηθεί.

Σύμφωνα με το Λευκό Βιβλίο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που εκπονήθηκε το 1995 η σημερινή κοινωνία μεταλλάσσεται διαρκώς και επηρεάζεται από το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, της κοινωνίας της πληροφορίας και του επιστημονικού και τεχνολογικού πολιτισμού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1996).

Η ελεύθερη διακίνηση των προϊόντων έχει δημιουργήσει μεγάλη ανταγωνιστικότητα διογκώνοντας την ανεργία και αλλάζοντας τις δομές στο χώρο παραγωγής. Επιπλέον η πληροφορία διαχέεται ανεξέλεγκτα με ταχύτερους ρυθμούς δημιουργώντας την ανάγκη της κατάρτισης των ατόμων προκειμένου να χρησιμοποιούν δημιουργικά και επιλεκτικά τον καταγισμό απ' τις πληροφορίες που δέχονται. Ο σημερινός πολίτης πέρα του καταγισμού πληροφοριών που δέχεται, βρίσκεται αντιμέτωπος και με την αλματώδη ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας. Το παραπάνω φαινόμενο έχει άμεσες συνέπειες στην παραγωγή και την κατανάλωση και απαιτεί τη διαμόρφωση εργαζομένων που είναι ικανοί να προσαρμόζονται διαρκώς σε μη προβλέψιμες μελλοντικές ανάγκες στην απασχόληση (Βεργίδης, 2005:31-32).

Ο Jarvis (2003) υποστήριξε ότι όσο περισσότερο οι γνώσεις των ανθρώπων ξεπερνιούνται, τόσο περισσότερες νέες γνώσεις πρέπει να αποκτούν, αν θέλουν να

υπάρχουν αρμονικά μέσα στον πολιτισμό τους. Όπως επισημαίνεται από τον ίδιο συγγραφέα: «...η δια βίου μάθηση – ακόμα και η δια βίου εκπαίδευση – μπορεί να βοηθήσει στην προσαρμογή τους στις πολιτισμικές αλλαγές που επικρατούν στην κοινωνία τους.».

Αποτέλεσμα μιας δια βίου εκπαίδευσης είναι η δια βίου μάθηση που θεωρείται βασική ανάγκη κάθε ανθρώπινου όντος. Ο Jarvis (ό.π.: 57) μας δίνει μια σαφή εικόνα για τις αρχές και το στόχο της δια βίου εκπαίδευσης καθώς και τον πληθυσμό στον οποίο απευθύνεται λέγοντας πως: «*Δια μάθηση αποτελεί συνεπώς κάθε σχεδιασμένη σειρά γεγονότων που έχει ανθρωπιστική βάση, στοχεύει στη μάθηση και κατανόηση από την πλευρά του συμμετέχοντος και μπορεί να συμβεί σε οποιαδήποτε φάση της ζωής.*». Ο συγγραφέας υποστηρίζει πως η παροχή εκπαίδευσης εμπλουτίζει την προσωπική ζωή των ατόμων, τους βοηθάει σημαντικά στον εργασιακό τους χώρο και συμβάλει στον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας αφού «μόνο με ένα σκεπτόμενο και μορφωμένο λαό μπορεί να επιτευχθεί μια δημοκρατική κοινωνία».

Καθώς οι απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας αυξάνονται με γρήγορο ρυθμό όλο και περισσότεροι ενήλικες έρχονται σε επαφή με διάφορες εκπαιδευτικές διαδικασίες και η εκπαίδευση δεν αφορά μόνο στα παιδιά. Όπως επισημαίνεται και από τον Βεργίδη (ό.π.: 32): «*Η εκπαίδευση ενηλίκων σ' αυτές τις συνθήκες είναι μια αναγκαία παράμετρος της καθημερινής ζωής στην κοινωνία της γνώσης. Είμαστε υποχρεωμένοι να μαθαίνουμε συνεχώς, στο βαθμό που η επιστήμη και η τεχνολογία αλλάζουν διαρκώς τις υλικές συνθήκες της ύπαρξής μας.*».

Η ιδέα όμως της δια βίου εκπαίδευσης στο πλαίσιο της οποίας εντάσσεται και η εκπαίδευση ενηλίκων δεν υιοθετήθηκε πρόσφατα αλλά οι ρίζες της βρίσκονται αρκετά χρόνια πριν. Όπως αναφέρει ο Dewey (1916:51): «*Είναι κοινός τόπος να λέμε ότι η εκπαίδευση δεν πρέπει να σταματάει όταν κάποιος φεύγει από το σχολείο. Το νόημα αυτής*

της κοινοτοπίας είναι ότι σκοπός της σχολικής οργάνωσης είναι να διασφαλίζει τη συνέχιση της εκπαίδευσης, δημιουργώντας τις συνθήκες που εξασφαλίζουν την ανάπτυξη. Η διάθεση να μαθαίνει κανείς από την ίδια τη ζωή και να γίνονται οι συνθήκες της ζωής τέτοιες που όλοι να μαθαίνουν στην πορεία του βίου, είναι το ωραιότερο προϊόν της μάθησης στο σχολείο.». Για τον Dewey η εκπαίδευση δεν συνδέεται αποκλειστικά με την αρχή της ζωής ή την παιδική ηλικία αλλά μπορεί να πραγματοποιηθεί καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου.

3.2. Οι εκπαιδευτικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των διεθνών οργανισμών σε σχέση με τη δια βίου μάθηση- Σκοποί και προεκτάσεις

Στις αρχές της δεκαετίας του '70 η επιτροπή της UNESCO υπό την προεδρία του Edgar Faure διατύπωσε ορισμένες θέσεις για την δια βίου μάθηση. Στις προτάσεις που έθεσε η UNESCO το 1972 διαφαίνεται ο σημαντικός ρόλος της εκπαίδευσης σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου, καθώς προετοιμάζει το άτομο για τον εργασιακό τομέα και μέσω της αυτομόρφωσης καθιστά το ίδιο δημιουργό της πολιτιστικής του εξέλιξης .

Λίγα χρόνια αργότερα υιοθετεί τον παρακάτω ορισμό για τη δια βίου εκπαίδευση και μάθηση: «...Η εκπαίδευση και η μάθηση δεν περιορίζονται στη σχολική φοίτηση, πρέπει να επεκτείνονται σε ολόκληρη τη ζωή του ανθρώπου, να περιλαμβάνουν όλες τις δεξιότητες και όλους τους κλάδους της γνώσης, να χρησιμοποιούν όλα τα δυνατά μέσα και να δίνουν την ευκαιρία σε όλους τους ανθρώπους για πλήρη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Οι εκπαιδευτικές και οι σχετικές με τη μάθηση διαδικασίες στις οποίες τα παιδιά, οι νέοι άνθρωποι και οι ενήλικοι όλων των ηλικιών εμπλέκονται στη διάρκεια της ζωής τους, σε οποιαδήποτε μορφή, πρέπει να θεωρηθούν ως ένα σύνολο.» (UNESCO, 1976, στο Βεργίδης,2005:36). Με αυτόν τον τρόπο αποδίδει την ίδια βαρύτητα στο σκοπό, τα μέσα

και το αποτέλεσμα της εκπαίδευσης δίνοντας έμφαση στην ευκαιρία για «πλήρη ανάπτυξη της προσωπικότητας» του ατόμου (Βεργίδης, ό.π.:36).

Στην έκθεση της UNESCO με θέμα την εκπαίδευση για τον 21ο αιώνα ο τότε πρόεδρος Jacques Delors αναφέρει πως: *«η έννοια της δια βίου εκπαίδευσης φαίνεται ότι είναι ένα από τα κλειδιά για την είσοδο στον 21 ο αιώνα.»*. Σύμφωνα με την Επιτροπή η δια βίου εκπαίδευση βοηθάει το άτομο να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας και να αποκτήσει καλύτερο έλεγχο του χρόνου του (UNESCO ,2002:144).

Στην 5^η Διεθνή Συνδιάσκεψη που πραγματοποιήθηκε από την UNESCO με θέμα την Εκπαίδευση Ενηλίκων επισημαίνονται οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης και οι αλλαγές στην εργασία (Βεργίδης, ό.π.: 41). Σε αυτή την Συνδιάσκεψη επισημαίνεται ο αποκλεισμός των ευάλωτων ομάδων από την εκπαίδευση εξαιτίας της ιδιωτικοποίησης της, η αύξηση της ανεργίας και προτάσσεται η ανάγκη για αλλαγή στον τρόπο κατανόησης της εκπαίδευσης με αποτέλεσμα την απόκτηση μιας ευελιξίας στον εργασιακό χώρο.

Κλείνοντας τη σύντομη αναφορά στην εκπαιδευτική πολιτική της Unesco, αξίζει να επισημανθεί πως ο μακροχρόνιος στόχος που έχει θέσει είναι *«η ανάπτυξη ενός ευρύτατου εκπαιδευτικού συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης με στόχο την ειρήνη, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την δημοκρατία, τη διεθνή κατανόηση και ανεκτικότητα που θα περιλαμβάνει όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, τόσο τις επίσημες όσο και τις ανεπίσημες.»* (Πανδής, 2004).

Από τα μέσα της δεκαετίας του ' 90 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή που αποτελεί εκτελεστικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εντάσσει την Εκπαίδευση Ενηλίκων στο ευρύτερο πεδίο της δια βίου εκπαίδευσης και μάθησης. Το έτος 1996 ανακηρύσσεται ως «Ευρωπαϊκό Έτος για τη δια βίου Εκπαίδευση και Κατάρτιση». Δεν είναι τυχαίο πως την ίδια χρονιά ο ΟΟΣΑ εκπόνησε το βιβλίο με τίτλο: «Να κάνουμε τη δια βίου μάθηση

πραγματικότητα για όλους.» (Ο.Ε.С.Д,1996). Τόσο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσο και ο ΟΟΣΑ αναφέρονται στην επιτακτική ανάγκη της δια βίου εκπαίδευσης στα νέα κοινωνικό-οικονομικά και πολιτικά δεδομένα που επιβάλλει ο νεοφιλελευθερισμός.

Στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής βρίσκεται η απασχολησιμότητα, η προσαρμοστικότητα των εργαζομένων καθώς και η επαγγελματική τους κινητικότητα (Βεργίδης, ό.π.:38). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επικεντρώνεται στο πως θα γίνει πιο ανταγωνιστική, επενδύοντας στην ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου μέσω της δια βίου εκπαίδευσης και μάθησης.

Αξίζει να αναφερθεί πως με την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχ το 1992 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχοντας την απαιτούμενη νομική βάση προχώρησε σε μια σειρά ενεργειών που όλες είχαν ως στόχο την προώθηση της δια βίου εκπαίδευσης. Το 1999 η υπογραφή της Διακήρυξης της Μπολόνια έβαλε τα θεμέλια για τη δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού χώρου ανώτατης εκπαίδευσης. Η συνεργασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τα κράτη μέλη αυξήθηκε. Σύμφωνα με τον Ο'Mahony, με τη διακήρυξη δημιουργείται επιπλέον το στοιχείο της σύγκρισης που οδήγησε τα κράτη μέλη σε μια στενότερη συνεργασία με τους διεθνείς οργανισμούς καθώς η πείρα των τελευταίων σε αντίστοιχα ζητήματα κρίνεται σημαντική (Πανδής, ό.π.).

Από το 1999 μέχρι και σήμερα η εκπαίδευση διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην εκπαιδευτική πολιτική της Ευρώπης, η οποία με τη συνθήκη της Λισσαβόνας που τέθηκε σε ισχύ το 2009 όρισε τις προϋποθέσεις για να γίνει πιο ανταγωνιστική στα πλαίσια της παγκόσμιας κοινωνίας της γνώσης. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο δημιουργήθηκε στην Ελλάδα το επιχειρησιακό πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» το οποίο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και ενσωματώνει τις προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Βελτίωση των Ικανοτήτων για τον 21ο Αιώνα (VFA-Σύμβουλοι Ανάπτυξης και Καινοτομίας Μον. ΕΠΕ, 2011). Μέσω αυτού

του προγράμματος υλοποιείται το όραμα «Νέο Σχολείο – Σχολείο 21ου Αιώνα» του ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. με σκοπό την αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος.

Στο πλαίσιο της υλοποίησης του «Νέου Σχολείου» ο Οργανισμός Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών (Ο.ΕΠ.ΕΚ.), ως αρμόδιος εθνικός φορέας για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, ανέλαβε σε αυτή τη μεταβατική φάση (σχολικό έτος 2010-11) της σταδιακής εφαρμογής των αρχών και δημιουργίας των υποδομών και προϋποθέσεων για την πραγμάτωση του «Νέου Σχολείου», το έργο της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών ειδικοτήτων στα δημοτικά σχολεία (VFA-Σύμβουλοι Ανάπτυξης και Καινοτομίας Μον. ΕΠΕ, 2011). Στη διαδικασία επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών των ειδικοτήτων θα αναφερθούμε εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο, αφού σχετίζεται άμεσα με το θέμα της παρούσας εργασίας.

3.3. Συνοπτική περιγραφή της εξέλιξης της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα και την Ευρώπη

Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ευρώπη εντοπίζεται χρονικά τον 19ο αιώνα. Οι ιστορικοί παράγοντες που συντέλεσαν σημαντικά στην ανάπτυξή της ήταν η σταδιακή εγκαθίδρυση του καπιταλιστικού συστήματος και η αλματώδης ανάπτυξη της βιομηχανίας. Αυτές οι συνθήκες δημιούργησαν την ανάγκη ειδικευμένου εργατικού δυναμικού.

Οι πρώτες προσπάθειες για την εκπαίδευση των ενηλίκων στην Ελλάδα εντοπίζεται στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και αφορούν στον αλφαριθμητισμό του ελληνικού λαού που ήταν στην πλειοψηφία του αγράμματος. Επίσης ανάμεσα στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} παρουσιάζεται μεγάλο ενδιαφέρον για την κατάρτιση των εργαζομένων και τη βελτίωση του μορφωτικού τους επιπέδου.

Το ελληνικό κράτος το 1929 με το νόμο 4397 ιδρύει νυχτερινές σχολές με στόχο την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού και εκδηλώνει για πρώτη φορά ενδιαφέρον για την εκπαίδευση ενηλίκων στη χώρα. Μετά την Μικρασιατική καταστροφή το κράτος εντοπίζει την ανάγκη αφομοίωσης των προσφύγων και καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια για την εξωσχολική τους εκπαίδευση. Την περίοδο της κατοχής ιδρύεται η Διεύθυνση Λαϊκής Επιμορφώσεως (1943) στο Υπουργείο Παιδείας καθώς και το Βασιλικό Εθνικό Ίδρυμα (1947) με πρόεδρο το βασιλιά Παύλο αποτελώντας τον πρώτο επίσημο εξωσχολικό εκπαιδευτικό δίκτυο. Με το νομοθετικό διάταγμα 3094/54 ιδρύονται νυχτερινά σχολεία, γίνεται υποχρεωτική η φοίτηση των αναλφάβητων και ημιαναλφάβητων ηλικίας (14-20) σ' αυτά και προβλέπονται διοικητικές και ποινικές κυρώσεις για όσους γονείς και κηδεμόνες δεν στέλνουν τα παιδιά τους να φοιτήσουν σε ημερήσια ή νυχτερινά σχολεία (Βεργίδης,ό.π.:23). Και την περίοδο της στρατιωτικής δικτατορίας (1967-1974) η Υπηρεσία Λαϊκής Επιμόρφωσης λειτούργησε περισσότερο με σκοπό την ιδεολογική χειραγώγηση και η δραστηριότητά της περιορίστηκε μετά το 1976.

Με την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.) το 1981 δημιουργείται πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης ενηλίκων καθώς μέσω της χρηματοδότησης από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.) αυξάνονται οι πόροι και οι δραστηριότητες της εκπαίδευσης ενηλίκων. Οι μεγαλύτεροι φορείς εκπαίδευσης ενηλίκων εκείνη την περίοδο ήταν η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης και το Υπουργείο Γεωργίας τα οποία απευθύνονταν στα κοινωνικά στρώματα με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Παρά την αλματώδη ανάπτυξη των δραστηριοτήτων εκπαίδευσης ενηλίκων, παρατηρείται η έλλειψη σχεδιασμού, συντονισμού και συνεργασίας που οδήγησε σε επικαλύψεις, προστριβές μεταξύ των φορέων και σπατάλες πόρων. Την ίδια περίοδο απουσιάζει οποιαδήποτε προσπάθεια αξιολόγησης των δραστηριοτήτων οι οποίες πραγματοποιούνται με τη λογική της

απορρόφησης των πόρων που προσφέρονται από το Ε.Κ.Τ. δημιουργώντας την ανάγκη για αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 πραγματοποιήθηκε μία προσπάθεια «αναθέσμησης» της εκπαίδευσης ενηλίκων. Την περίοδο αυτή τα προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων απευθύνονται σε άνεργους πτυχιούχους και αποφοίτους λυκείου σε μια προσπάθεια να καλυφθεί η έλλειψη επαγγελματικών γνώσεων και δεξιοτήτων. Στο πλαίσιο της καλύτερης οργάνωσης και διαχείρισης των προγραμμάτων για την εκπαίδευση ενηλίκων ιδρύονται δημόσια και ιδιωτικά Ι.Ε.Κ. (Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης), Κ.Ε.Κ. (Κέντρα Επιμορφωτικής Κατάρτισης) καθώς και το Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης και Συνοδευτικών Υπηρεσιών. Το 1997 με το νόμο 2525 ιδρύονται τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.) δίνοντας την ευκαιρία σε νέους άνω των 18 ετών να ολοκληρώσουν την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση. Στο πλαίσιο της αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού την ίδια περίοδο, ιδρύονται τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΚΕΕ) το πρόγραμμα των οποίων περιλαμβάνει :

- Γραμματισμό Ενηλίκων
- Αριθμητισμό Ενηλίκων
- Πληροφορική
- Αξιοποίηση Ελεύθερου Χρόνου
- Συμβουλευτική Υποστήριξη κοινωνικά ευάλωτων ομάδων

(Βεργίδης ,ό.π.:86).

Παράλληλα με τις παραπάνω δράσεις, σε μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού της χώρας και αναβάθμισης του εκπαιδευτικού συστήματος θεσμοθετήθηκε και η υποχρεωτική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών της χώρας και αναδιοργανώθηκαν οι

αρμόδιοι φορείς της. Εκτενέστερη αναφορά στον εννοιολογικό προσδιορισμό της επιμόρφωσης και της ιστορικής εξέλιξης του θεσμού αυτού πραγματοποιήθηκε στο κεφάλαια 1 και 2 της παρούσας εργασίας.

3.4. Σκοπός , στόχοι και χρησιμότητα της έρευνας –ερευνητικά ερωτήματα

Με την παρούσα εργασία επιδιώκεται η συνεισφορά στην έρευνα που σχετίζεται με το θεσμό της επιμόρφωσης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση καθώς και ο επιστημονικός διάλογος στη σχετική θεματολογία. Ειδικότερα, η εργασία επιδιώκει να αναδείξει τις αντιλήψεις, τις στάσεις καθώς και τις σύγχρονες ανάγκες των επιμορφωτών και επιμορφούμενων εκπαιδευτικών της Μουσικής, όπως αυτές αποτυπώθηκαν στα ερωτηματολόγια του επιμορφωτικού προγράμματος.

Επιπλέον, μέσω της παρούσας εργασίας, επιδιώκεται η ανάδειξη των διαφόρων πτυχών των νέων προγραμμάτων επιμόρφωσης καθηγητών ειδικοτήτων, που καλούνται να διδάξουν σε σχολεία με ενιαίο αναμορφωμένο πρόγραμμα, στο πλαίσιο της υλοποίησης του προγράμματος «Νέο Σχολείο». Επιχειρείται μια προσπάθεια σύνδεσης της επιμόρφωσης με την ανάγκη για παιδαγωγική κατάρτιση των καθηγητών που καλούνται να διδάξουν σε δημοτικά σχολεία.

Ευελπιστούμε το περιεχόμενο της εργασίας να φανεί χρήσιμο στους οργανωτικούς φορείς επιμορφωτικών προγραμμάτων, στους συντελεστές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, στους επιμορφωτές αλλά και σε κάθε εκπαιδευτικό που επιθυμεί να είναι ενήμερος όσων διαδραματίζονται στην εκπαιδευτική κοινότητα. Με την παρούσα εργασία επιχειρείται η απόκτηση μιας πρώτης εικόνας του περιεχομένου, του σχεδιασμού και της έκβασης της επιμόρφωσης των καθηγητών μουσικής σε αυτή τη μεταρρυθμιστική φάση του εκπαιδευτικού συστήματος.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που θέσαμε και στα οποία στηρίχθηκε η παρούσα εργασία ήταν τα εξής:

- Ποιες είναι οι αντιλήψεις των επιμορφωτών, σχετικά με τη συμμετοχή των επιμορφούμενων στο πρόγραμμα, την κατανόηση του θέματος από τους επιμορφούμενους καθώς και τη συνεργασία των επιμορφούμενων μεταξύ τους αλλά και με τον επιμορφωτή του τμήματος
- Κατά πόσο οι επιμορφωτές ολοκλήρωσαν το θέμα στον προγραμματισμένο χρόνο και ποιοι ήταν οι λόγοι που ενδεχομένως εμπόδισαν την ολοκλήρωσή του
- Σύμφωνα με τους επιμορφωτές, ποιες ήταν οι δυσκολίες, που αντιμετώπισαν οι επιμορφούμενοι κατά τη διάρκεια του προγράμματος
- Ποιες είναι οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σχετικά με την αξιοποίηση του επιμορφωτικού σεμιναρίου στη διδακτική πράξη
- Τι προτείνουν οι επιμορφωτές για τη βελτίωση του συγκεκριμένου επιμορφωτικού προγράμματος
- Ποιες είναι οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σχετικά με σημαντικά σημεία του σεμιναρίου, όπως η δομή, ο συντονισμός, η μαθησιακή ατμόσφαιρα, οι επιλεγόμενες δραστηριότητες, η μεθοδολογία καθώς και η συνεργασία με τον επιμορφωτή
- Ποιες δυσκολίες αντιμετώπισαν οι επιμορφούμενοι
- Ποια ήταν τα θετικά στοιχεία του σεμιναρίου, σύμφωνα με τους επιμορφούμενους
- Ποια ήταν τα αρνητικά στοιχεία του σεμιναρίου, σύμφωνα με τους επιμορφούμενους

- Τι προτείνουν οι επιμορφούμενοι για τη βελτίωση του συγκεκριμένου επιμορφωτικού προγράμματος

Αφορμή για τη δημιουργία των παραπάνω ερευνητικών ερωτημάτων αποτελεί το επιμορφωτικό πρόγραμμα που καλούνταν να παρακολουθήσαν οι εκπαιδευτικοί με ειδικότητα τη Μουσική, το οποίο παρουσιάζεται αναλυτικά στο κεφάλαιο 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Παρουσίαση του επιμορφωτικού προγράμματος των εκπαιδευτικών με ειδικότητα τη Μουσική

4.1. Το επιμορφωτικό πρόγραμμα των καθηγητών Μουσικής στο πλαίσιο της πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα)–Η Μετάβαση: Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών νέων ειδικοτήτων στα δημοτικά σχολεία»

Η φιλοσοφία του «Νέου Σχολείου» υιοθετείται από το ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ με σκοπό την αναβάθμιση της εκπαίδευσης στη χώρα μας και την προσαρμογή του σχολείου στις ανάγκες της σύγχρονης εποχής. Όλες οι αλλαγές, οι παρεμβάσεις και οι αποφάσεις που καλύπτουν κάθε βαθμίδα του σχολικού συστήματος πραγματοποιούνται προς όφελος του μαθητικού πληθυσμού, όπως φαίνεται και από το σύνθημα του Υπουργείου παιδείας «*Πρώτα ο μαθητής*». Το κόστος όλων των παραπάνω παρεμβάσεων καλύπτεται από εθνικούς πόρους και τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. , χ.χ.).

Το Υπουργείο Παιδείας σε αυτή τη δράση ενσωματώνει τις προτεραιότητες που έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη Βελτίωση των Ικανοτήτων για τον 21ο Αιώνα. Η Ευρωπαϊκή Ένωση με την Ατζέντα της Λισσαβόνας αναγνωρίζει τη σημασία της εκπαίδευσης και της επένδυσης στο ανθρώπινο κεφάλαιο προκειμένου να διασφαλίσει συνθήκες ανάπτυξης και ενίσχυσης της «απασχόλησης», της «οικονομικής μεταρρύθμισης» και της «κοινωνικής συνοχής» (VFA - Σύμβουλοι Ανάπτυξης και Καινοτομίας Μον. ΕΠΕ, 2011).

Το Νέο Σχολείο επιδιώκει να προετοιμάσει τη νέα γενιά μαθητών ώστε:

- *«να πατούν στέρεα πάνω σε αξίες και αρχές που κάνουν κάθε νέο πάνω απ' όλα ΑΝΘΡΩΠΟ»*
- *«να συνεχίζουν να αποκτούν γνώσεις σε όλη τη διάρκεια του βίου»*

- *«να συμμετέχουν με επιτυχία στην οικονομική ζωή και να έχουν ευκαιρίες κοινωνικής ανόδου»*
- *«να ασκούν το ρόλο του υπεύθυνου πολίτη»*
- *«να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή»*
(ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. ,χ.χ.).

Στο πλαίσιο του Νέου Σχολείου οι αλλαγές και οι παρεμβάσεις εντοπίζονται στους εξής τομείς: α) στα προγράμματα σπουδών που θα είναι ανοιχτά, ευέλικτα και θα συνδέουν το σχολείο με τη δια βίου μάθηση, β) στις μεθόδους και τεχνικές διδασκαλίας που θα επιτρέπουν στον ίδιο το μαθητή να οικοδομεί τη γνώση μέσω της διερεύνησης, γ) στη χρήση νέων ψηφιακών τεχνολογιών στην εκπαίδευση και διδασκαλία, δ) στην αξιοποίηση της Τέχνης, ε) στην ενίσχυση της ξενόγλωσσης εκπαίδευσης και στ) στην ένταξη όλων των μαθητών χωρίς αποκλεισμούς και αρνητικές διακρίσεις (VFA - Σύμβουλοι Ανάπτυξης και Καινοτομίας Μον. ΕΠΕ, ό.π.).

Οι εκπαιδευτικοί στρατηγικοί στόχοι που υπηρετούνται στο Νέο Σχολείο και είναι κοινοί στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι οι εξής: «

- *η προώθηση της δια βίου μάθησης,*
- *η βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης,*
- *η προαγωγή της κοινωνικής συνοχής και της ενεργού συμμετοχής στα κοινά,*
- *η ενίσχυση της καινοτομίας, δημιουργικότητας και επιχειρηματικού πνεύματος.»* (ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ., χ.χ.).

Μέσα στο νέο περιβάλλον που διαμορφώνουν οι στόχοι του Νέου σχολείου, που προαναφέραμε, ο ρόλος του εκπαιδευτικού αναδεικνύεται και ισχυροποιείται. Ο νέος ρόλος που αποκτά ο εκπαιδευτικός στην πορεία βελτίωσης της ποιότητας της

εκπαίδευσης δημιουργεί την ανάγκη επιμόρφωσής του προκειμένου να διερευνήσει και να ανακαλύψει και ο ίδιος τη φιλοσοφία του «Νέου Σχολείου».

Σε αυτή τη μεταβατική φάση όπου σταδιακά εφαρμόζονται οι αρχές και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την υλοποίηση των στόχων του Νέου Σχολείου υλοποιείται από τον Ο.Ε.Π.ΕΚ. το επιμορφωτικό πρόγραμμα των εκπαιδευτικών νέων ειδικοτήτων στα δημοτικά σχολεία. Το επιμορφωτικό πρόγραμμα απευθύνεται στους εκπαιδευτικούς 800 ολοήμερων δημοτικών σχολείων με ενιαίο αναμορφωμένο πρόγραμμα και περιλαμβάνει την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών των ειδικοτήτων της α) Πληροφορικής, β) Θεατρικής Αγωγής, γ) Μουσικής και δ) των Καλλιτεχνικών.

Το επιμορφωτικό πρόγραμμα ανταποκρίνεται στις βασικές αρχές του Νέου Σχολείου που είναι *«η αξιοποίηση του πολιτισμού στην εκπαίδευση, όχι μόνο εξοικειώνοντας τα παιδιά με τις τέχνες αλλά και χρησιμοποιώντας τις τέχνες ως διδακτικό εργαλείο, (α) με ανάπτυξη της θεατρικής παιδείας και αξιοποίηση του θεατρικού παιχνιδιού, (β) με διδασκαλία της μουσικής για την ανάπτυξη των μουσικών δεξιοτήτων των μαθητών αλλά και για την καλύτερη γνώση της μουσικής στο μεγαλύτερο δυνατό εύρος και (γ) με ανάδειξη της δυναμικής των εικαστικών και της αισθητικής αγωγής για την καλλιέργεια της προσωπικότητας των μαθητών αλλά και για την γνωστική διαδικασία.»* (ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ., 2010).

Στην παρούσα εργασία θα γίνει εκτενέστερη αναφορά στην παρουσίαση του επιμορφωτικού προγράμματος για τους εκπαιδευτικούς με ειδικότητα τη Μουσική.

4.2. Σκοπός του επιμορφωτικού προγράμματος

Η μετάβαση εκπαιδευτικών ειδικοτήτων (Μουσικών, Εικαστικής Αγωγής και Θεατρικής Αγωγής) από την δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην πρωτοβάθμια επέβαλλε τη δημιουργία του επιμορφωτικού προγράμματος.

Η επιμόρφωση επικεντρωνόταν σε θέματα εκπαίδευσης και αγωγής στο δημοτικό σχολείο, με έμφαση στις ιδιαιτερότητες κάθε ηλικιακής βαθμίδας. Επιπλέον εστίαζε στις διάφορες πτυχές της διδακτικής των τεχνών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, δίνοντας έμφαση στη «συνομιλία των τεχνών» και στις δυνατότητες συνεργασίας των καθηγητών αισθητικής αγωγής μεταξύ τους . Τέλος το πρόγραμμα επιμόρφωσης έδινε έμφαση και στη σύνδεση των τεχνών με τα άλλα γνωστικά αντικείμενα καθώς και στις δυνατότητες συνεργασίας των εκπαιδευτικών Αισθητικής Αγωγής¹ με τον δάσκαλο της τάξης (Ο.ΕΠ.ΕΚ., 2011α).

4.3. Χρονική περίοδος και τόπος διεξαγωγής του προγράμματος

Η επιμορφωτική διαδικασία των καθηγητών Μουσικής διάρκειας 20 διδακτικών ωρών υλοποιήθηκε σε 2 φάσεις σύμφωνα με την εγκύκλιο του ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.

Η Α' φάση (14 ωρών) πραγματοποιήθηκε στις:

- 16-17 Οκτωβρίου 2010 στα Π.Ε.Κ. της Περιφέρειας Αττικής, Πελοποννήσου, Στερεάς Ελλάδας, Δυτικής Ελλάδας και μέρος Ιονίων Νήσων
- και 23 –24 Οκτωβρίου 2010 στα Π.Ε.Κ. της Περιφέρειας Θεσσαλίας, Δυτικής Μακεδονίας, Ηπείρου και μέρος Ιονίων Νήσων, Κεντρικής Μακεδονίας, Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, Β. Αιγαίου, Ν. Αιγαίου και Κρήτης (ΑΔΑ : 4ΙΚΧ9-24, Οκτώβριος 2010).

Η Β' φάση (6 ωρών) που αποτελούσε συνάντηση ανατροφοδότησης πραγματοποιήθηκε

---

¹ Ο όρος εκπαιδευτικοί Αισθητική Αγωγής υιοθετήθηκε από τα υπεύθυνα στελέχη του Ο.ΕΠ.ΕΚ. κατά τη διάρκεια του επιμορφωτικού προγράμματος . Οι ομάδες των καθηγητών της Μουσικής, των Εικαστικών και της Θεατρικής αγωγής αποτέλεσαν μία ενιαία ομάδα προκειμένου την «καλύτερη συνομιλία των τεχνών».

- στις 11 Μαρτίου 2011 στα Π.Ε.Κ της Περιφέρειας Αττικής, Πελοποννήσου, Στερεάς Ελλάδας, Δυτικής Ελλάδας και μέρος Ιονίων Νήσων
- και στις 18 Μαρτίου 2011 στα Π.Ε.Κ. της Περιφέρειας Θεσσαλίας, Δυτικής Μακεδονίας, Ηπείρου και μέρος Ιονίων Νήσων, Κεντρικής Μακεδονίας, Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, Β. Αιγαίου, Ν. Αιγαίου και Κρήτης (ΑΔΑ: 4ΑΛΘ9-ΣΚ, Φεβρουάριος 2011).

4.4. Τα χαρακτηριστικά, η μεθοδολογία και το περιεχόμενο του επιμορφωτικού προγράμματος

Το επιμορφωτικό πρόγραμμα απευθυνόταν σε εκπαιδευτικούς που δεν είχαν την απαιτούμενη εμπειρία διδασκαλίας ώστε να διδάξουν σε δημοτικά σχολεία (ΕΑΕΠ) στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Το πρόγραμμα που πραγματοποιήθηκε ακολουθούσε μεθοδολογία συμμετοχική, βιωματική και σε κάποιο βαθμό διαθεματική (Ο.ΕΠ.ΕΚ.,2010). Το επιμορφωτικό πρόγραμμα προσπαθούσε να μεταδώσει στους επιμορφούμενους πως θα προσαρμόσουν το αντικείμενο διδασκαλίας τους στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και πως θα το προσεγγίσουν μεθοδολογικά και παιδαγωγικά. Το επιμορφωτικό πρόγραμμα ήταν «μικτό», αφού συνδύαζε τη «δια ζώσης» με την «εξ αποστάσεως ασύγχρονη εκπαίδευση» (VFA - Σύμβουλοι Ανάπτυξης και Καινοτομίας Μον. ΕΠΕ, ό.π.:57). Η «δια ζώσης» πραγματοποιήθηκε στα Π.Ε.Κ. ενώ η «εξ αποστάσεως ασύγχρονη εκπαίδευση» επιτεύχθηκε μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας που δημιούργησε ο Ο.ΕΠ.ΕΚ. για την ανατροφοδότηση και υποστήριξη των επιμορφούμενων.

Σύμφωνα με τον Οδηγό του Επιμορφωτή η επιμόρφωση βασίζεται στις αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων. Σκοπός του επιμορφωτή είναι να δημιουργήσει κλίμα

εμπιστοσύνης που θα επιτρέπει την ενεργή συμμετοχή όλων των επιμορφούμενων. Επίσης όπως προτείνεται και στον Οδηγό η μεθοδολογία της επιμόρφωσης θα πρέπει να αξιοποιεί τις προϋπάρχουσες γνώσεις και την εμπειρία των συμμετεχόντων καθώς και να ενθαρρύνει την ανταλλαγή απόψεων και ιδεών μεταξύ των μελών της επιμορφωτικής ομάδας.

Βάση για τη δημιουργία του περιεχόμενου του επιμορφωτικού προγράμματος αποτέλεσε το πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος της Μουσικής και οι επιδιωκόμενοι στόχοι του. Η Α' φάση της επιμόρφωσης περιλάμβανε:

- *«την ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών ειδικοτήτων σχετικά με τις ιδιαιτερότητες της αγωγής και της διδακτικής μεθοδολογίας στο Δημοτικό Σχολείο»*
- *«την παρουσίαση του δημόσια διατιθέμενου υλικού (βιβλία, ανθολόγια, εγχειρίδια, ταινίες, CD, ιστότοποι κ.λ.π.), με παραδείγματα διακειμενικής διαχείρισής του»*
- *«την ενημέρωσή τους σχετικά με τη δομή και διάρθρωση του περιεχομένου των βιβλίων του Ο.Ε.Δ.Β., τους διδακτικούς στόχους και τις προσδοκίες ανάλογα με το ηλικιακό επίπεδο στη βιωματική προσέγγιση διδακτικών πρακτικών σε συνάρτηση με τις ηλικιακές βαθμίδες»*
- *«την επεξεργασία προτάσεων και παραδειγμάτων για τον σχεδιασμό διδακτικών σεναρίων, με έμφαση σε θέματα που αφορούν στον «διάλογο των τεχνών», τη διαπλοκή με τα γνωστικά αντικείμενα και τις δυνατότητες συνεργασίας των εκπαιδευτικών ειδικοτήτων μεταξύ τους αλλά και με τον δάσκαλο της τάξης» (Ο.ΕΠ.ΕΚ., 2011α).*

Η Β' φάση αποτέλεσε μία συνάντηση ανατροφοδότησης, το περιεχόμενο της οποίας προσδιορίζεται από τα αποτελέσματα της Α' φάσης επιμόρφωσης. Η

συνάντηση αυτή πραγματοποιήθηκε με σκοπό οι επιμορφούμενοι εκπαιδευτικοί, έχοντας πλέον την εμπειρία της τάξης, να θέσουν ερωτήματα σχετικά με θέματα εφαρμογής, να αναφέρουν τυχόν απορίες ή δυσκολίες που συνάντησαν και να καταθέσουν τις δικές τους προτάσεις. Επιπρόσθετα η δεύτερη συνάντηση έδινε την ευκαιρία για καλύτερη δικτύωση και αλληλοϋποστήριξη. Στη δεύτερη συνάντηση προτείνεται από τον οδηγό του επιμορφωτή να αναφέρουν περιστατικά από τη σχολική ζωή και να ανταλλάξουν καλές πρακτικές (Ο.ΕΠ.ΕΚ., 2011α).

4.5. Φορέας υλοποίησης και χρηματοδότησης του προγράμματος

Φορέας υλοποίησης του επιμορφωτικού προγράμματος ήταν ο Ο.ΕΠ.ΕΚ. που αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, ιδρύθηκε με το Ν.2986/2002(αρθ.6-ΦΕΚ24,τ.Α΄-13/2/02 και διοικείται από εννεαμελές Διοικητικό Συμβούλιο, του οποίου η θητεία είναι τριετής και συγκροτείται με απόφαση του ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. (Ο.ΕΠ.ΕΚ, 2011β).

Η πράξη της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών νέων ειδικοτήτων αναλύεται στις παρακάτω δράσεις:

- *Δράση 1 Συντονισμός και Επιστημονική Παρακολούθηση του Έργου*
- *Δράση 2 Αναπαραγωγή Έντυπου και Ψηφιακού υλικού*
- *Δράση 3 Υλοποίηση της Επιμόρφωσης*
- *Δράση 4 Προβολή και Δημοσιότητα.*
- *Δράση 5 Εξωτερική Αξιολόγηση προγράμματος επιμόρφωσης*

Η δράση υλοποιήθηκε από τον Ο.ΕΠ.ΕΚ. ο οποίος ήταν υπεύθυνος για την υλοποίηση της πράξης ,την παρακολούθηση καθώς και τη διαχείριση του φυσικού και οικονομικού αντικειμένου. Η επιστημονική παρακολούθηση του έργου πραγματοποιήθηκε από επιστημονικές ομάδες οι οποίες συντονίζονταν από τον επιστημονικό τους υπεύθυνο. Μετά από απόφαση των στελεχών του Ο.ΕΠ.ΕΚ. και των

μελών των Επιστημονικών Ομάδων συστάθηκε μια ενιαία ομάδα για τα αντικείμενα της μουσικής, των εικαστικών και της θεατρικής αγωγής (VFA-Σύμβουλοι Ανάπτυξης και Καινοτομίας Μον. ΕΠΕ, ό.π. :54).

Έργο των επιστημονικών ομάδων ήταν: «α) να θέσουν τους στόχους της επιμόρφωσης, β) να δημιουργήσουν το αναλυτικό πρόγραμμα και το επιμορφωτικό υλικό – για τον επιμορφωτή και για τον επιμορφούμενο - για την κάθε ειδικότητα, γ) να δομήσουν το πρόγραμμα της επιμόρφωσης και δ) να θέσουν τις προδιαγραφές για την επιλογή επιμορφωτών» (VFA - Σύμβουλοι Ανάπτυξης και Καινοτομίας Μον. ΕΠΕ, ό.π. :54).

Επιπλέον στα καθήκοντα κάθε επιστημονικής ομάδας περιλαμβάνονταν η επιμόρφωση των επιμορφωτών, η διαρκής υποστήριξη τους κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσης καθώς και η εσωτερική αξιολόγηση του προγράμματος.(ό.π.)

Για τη συνεχή υποστήριξη και ανατροφοδότηση του έργου των επιμορφούμενων προβλεπόταν η δημιουργία ομάδας Help Desk, τα μέλη της οποίας διέθεταν κατάλληλη εξειδίκευση στο αντικείμενο της εκπαίδευσης, σε τεχνικά θέματα και σε υπηρεσίες παροχής τεχνικής υποστήριξης.

Για την υλοποίηση του προγράμματος ο Ο.ΕΠ.ΕΚ. αξιοποίησε τα Περιφερειακά Επιμορφωτικά Κέντρα, ώστε να συντελεστεί το πρόγραμμα ανά περιοχή ευθύνης καθενός από αυτά τα Π.Ε.Κ. Την ευθύνη για την ομαλή υλοποίηση του προγράμματος και την επίτευξη των στόχων του σε κάθε Π.Ε.Κ. είχε το Διοικητικό Συμβούλιο του Ο.ΕΠ.ΕΚ. Οι επιμορφούμενοι εκπαιδευτικοί παρακολούθησαν το πρόγραμμα στο αντίστοιχο Π.Ε.Κ. που στην περιοχή ευθύνης του, ανήκε η σχολική μονάδα που υπηρετούσαν.

Η επιμόρφωση υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» το οποίο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

Βασικοί στόχοι του επιχειρησιακού προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» αποτελούν η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών σχετικά με τις νέες εκπαιδευτικές ανάγκες, η παροχή υψηλής ποιότητας εκπαίδευσης, η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση, το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία, η «σύνδεση» του σχολείου με την «οικονομική πολιτισμική και περιβαλλοντική πραγματικότητα» αλλά και η συμμετοχή των εκπαιδευτικών στην «αναβάθμιση της εκπαίδευσης» (ΕΣ.ΠΑ. 2007-2013).

Μέσω της επιμόρφωσης των καθηγητών Μουσικής αλλά και των υπόλοιπων καλλιτεχνικών μαθημάτων προωθείται η αξιοποίηση της «Τέχνης» στο σχολικό πρόγραμμα των μαθητών. Με τη βοήθεια των καινούργιων μαθημάτων που εισάγονται στο σχολικό πρόγραμμα το Νέο Σχολείο στοχεύει στην *«αισθητική καλλιέργεια, την ενδυνάμωση της παρατηρητικότητα, την καλλιέργεια της φαντασίας και της δημιουργικότητας, την ενίσχυση του επιχειρηματικού λόγου, την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, τη γνωστική προαγωγή, την ενίσχυση της ενσυναίσθησης, τον εμπλουτισμό και την αποδοχή των ατομικών εμπειριών»* (VFA - Σύμβουλοι Ανάπτυξης και Καινοτομίας Μον. ΕΠΕ, ό.π.).

4.6. Η επιλογή και τα χαρακτηριστικά της ομάδας των επιμορφωτών

Σύμφωνα με την πρόσκληση του ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. στις 8 Σεπτεμβρίου 2010 στο επιμορφωτικό πρόγραμμα δύνανται να συμμετάσχουν ως επιμορφωτές: *«Μέλη Δ.Ε.Π. των Α.Ε.Ι. ή Ε.Π. των Τ.Ε.Ι., στελέχη του Π.Ι., ειδικοί επιστήμονες, Σχολικοί Σύμβουλοι και εκπαιδευτικοί με αυξημένα προσόντα (μεταπτυχιακούς τίτλους ή γνώσεις στα θεματικά αντικείμενα – ειδικότητες του προγράμματος.»*.

Οι επιμορφωτές κλήθηκαν να συμμετάσχουν στη διαδικασία επιλογής μέσω προκήρυξης. Υποχρεωτικό κριτήριο για την επιλογή τους θεωρούνταν η αποδεδειγμένη

εμπειρία σε επιμόρφωση εκπαιδευτικών. Επιπλέον για την επιλογή τους μετρούσε η τεκμηριωμένη γνώση και εμπειρία στα θέματα που θα επιμόρφωναν τους εκπαιδευτικούς καθώς και η εμπειρία διδασκαλίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (VFA - Σύμβουλοι Ανάπτυξης και Καινοτομίας Μον. ΕΠΕ, ό.π.).

Επίσης σύμφωνα με το δελτίο τύπου του Ο.ΕΠ.ΕΚ. (2010) ο οργανισμός διοργάνωσε στις 9/10/2010 ημερίδα θέμα της οποίας ήταν η επιμόρφωση των επιμορφωτών στις ειδικότητες:

ΠΕ 08 ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ

ΠΕ 16 ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΠΕ 19 – 20 ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ

ΠΕ 32 ΘΕΑΤΡΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Στην ημερίδα συμμετείχαν όλοι οι επιλεγέντες επιμορφωτές των παραπάνω ειδικοτήτων που εργάστηκαν ομαδικά σε εργαστηριακά τμήματα σύμφωνα με τις αρχές της βιωματικής, της συνεργατικής και κάποιες φορές της διαθεματικής προσέγγισης.

4.7. Χαρακτηριστικά της ομάδας των επιμορφούμενων

Στην επιμόρφωση συμμετείχαν οι καθηγητές της Μουσικής οι οποίοι είχαν πρωτόλεια εμπειρία στο χώρο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η συμμετοχή των επιμορφούμενων στην επιμόρφωση ήταν υποχρεωτική και προϋπόθεση για την ολοκλήρωση της επιμορφωτικής διαδικασίας αποτελούσε η παρακολούθηση και των δύο φάσεων του προγράμματος και η παρουσία των επιμορφούμενων τουλάχιστον στο 80% της συνολικής διάρκειας της δια ζώσης επιμόρφωσης. Οι επιμορφούμενοι κατανεμήθηκαν σε τμήματα των 20-25 ατόμων. Επίσης στο πλαίσιο της «συνομιλίας των τεχνών» το τμήμα των καθηγητών Μουσικής ενώθηκε με τα άλλα δύο τμήματα, της

Θεατρικής Αγωγής και των Εικαστικών (VFA- Σύμβουλοι Ανάπτυξης και Καινοτομίας Μον. ΕΠΕ, ό.π.).

4.8. Το επιμορφωτικό υλικό

Το επιμορφωτικό υλικό του προγράμματος αποτελούσαν δύο εγχειρίδια, ο Οδηγός του Επιμορφωτή και το Υλικό για τον Εκπαιδευτικό. Η εκτύπωση έγινε με ευθύνη του Ο.ΕΠ.ΕΚ. και οι επιμορφούμενοι έλαβαν το υλικό κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσής στα Π.Ε.Κ. (VFA- Σύμβουλοι Ανάπτυξης και Καινοτομίας Μον. ΕΠΕ, ό.π.).

Ο Οδηγός του Επιμορφωτή χωριζόταν σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος γινόταν αναφορά στο σκοπό, το περιεχόμενο, τη μεθοδολογία και τις βασικές παραμέτρους που θα έπρεπε να επισημανθούν κατά την Α' φάση της επιμόρφωσης. Το δεύτερο μέρος περιλάμβανε κάποιες προτάσεις για το σχεδιασμό και την υλοποίηση του εισαγωγικού σεμιναρίου αποτελώντας τη βάση πάνω στην οποία κάθε επιμορφωτής θα μπορούσε να σχεδιάσει τα δικά του εργαστήρια. Επίσης στον ίδιο Οδηγό υπήρχε ενδεικτική βιβλιογραφία όπου παρουσιάζονταν:

- τα σχολικά βιβλία και ανθολόγια Μουσικής όλων των τάξεων του δημοτικού
- οδηγοί πολιτιστικών εκδηλώσεων
- το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα της Μουσικής
- κατάλογος με τα οπτικοακουστικά μέσα γενικής παιδείας
- διαδικτυακή βιβλιογραφία
- και τέλος διαδικτυακές πηγές (Ο.ΕΠ.ΕΚ., 2011α).

Το Υλικό για τον Εκπαιδευτικό αποτελούνταν από κάποια εισαγωγικά στοιχεία όπου ενημερώνονταν για το σκοπό, τη διάρθρωση και το περιεχόμενο του προγράμματος και των δύο φάσεων που θα παρακολουθούσαν. Στη συνέχεια γινόταν

εκτενέστερη αναφορά στα θέματα που θα πραγματεύονταν κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσης. Οι θεματικές ενότητες όπως καταγράφονται επιγραμματικά στο βιβλίο του επιμορφούμενου ήταν οι εξής:

- Αισθητική Αγωγή και ιδιαιτερότητες της ηλικιακής βαθμίδας
- Η «δυνατότητα επιλογής»
- Η αξιοποίηση του «συγκριτικού πλεονεκτήματος»
- Αγωγή και όχι «Μάθημα»
- Το σχέδιο μαθήματος
- Οργάνωση χώρου και εποπτικού υλικού- Διαχείριση χρόνου
- Διασύνδεση με τα άλλα γνωστικά αντικείμενα
- Συμβολή στην αποδοχή κάθε ετερότητας
- Αξιοποίηση στοιχείων τοπικής κουλτούρας
- «Συνομιλία των τεχνών»
- Αξιολόγηση

Στο βιβλίο που δόθηκε στους επιμορφούμενους υπήρχε προτεινόμενη βιβλιογραφία όπου παρουσιάζονταν τα σχολικά βιβλία Μουσικής όλων των τάξεων του δημοτικού, οδηγό πολιτιστικών εκδηλώσεων, το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα της Μουσικής, τα οπτικοακουστικά μέσα που θα μπορούσαν οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιήσουν προκειμένου να καταστήσουν πιο ενδιαφέρον το μάθημα και διαδικτυακές πηγές στις οποίες μπορούσαν να ανατρέξουν για να εμπλουτίσουν τη διδασκαλία τους (Ο.Ε.Π.ΕΚ., 2011γ).

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάστηκαν εκτενώς τα βασικά χαρακτηριστικά του προγράμματος επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών με ειδικότητα τη Μουσική. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί γίνεται επισκόπηση στη βιβλιογραφία για το ρόλο της μουσικής στο σχολείο και ειδικότερα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : Η Μουσική Αγωγή στο δημοτικό σχολείο

5.1. Η σημασία της Μουσικής στο σχολείο

Η μεγάλη σημασία του μαθήματος της Μουσικής στο σχολείο επισημαίνεται διαρκώς μέσα στη βιβλιογραφία η οποία τονίζει πως το μάθημα της Μουσικής δεν έχει μοναδικό αποτέλεσμα την ανάπτυξη μουσικών δεξιοτήτων, αλλά συνεισφέρει σημαντικά και στη σωματική και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών. Μέσω της Μουσικής οι μαθητές μπορούν να βελτιώσουν σημαντικές λειτουργίες όπως η ομιλία, η μνήμη, η χωροχρονική αντίληψη, να βοηθηθούν στα υπόλοιπα μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος και να τα απομνημονεύσουν για μεγαλύτερο διάστημα (Βούλγαρη, 2010).

Μέσα απ' τη μουσική ο μαθητής μπορεί να νιώσει δημιουργικός και να εκφράσει τα συναισθήματά του, να αναπτυχθεί η αυτοπεποίθησή του, να κοινωνικοποιηθεί αλλά και να βελτιώσει την αδρή και λεπτή κινητικότητα (Αδαμοπούλου, 2007). Επιπρόσθετα το μάθημα της Μουσικής μπορεί να αποτελεί ευκαιρία επιτυχίας για κάποιους μαθητές που δυσκολεύονται σε άλλα γνωστικά αντικείμενα (Ζιακούλη, 2007).

Ο Τσιρίδης (2003) περιγράφοντας τη σχέση της μουσικής με το παιδί και την εκπαίδευση αναφέρει πως το παιδί μέσω της μουσικής *«μπορεί να «παίζει και να επινοεί», να εκφράζεται, να επικοινωνεί, να μοιράζεται τις εμπειρίες του και να συμμετέχει στις εμπειρίες των άλλων, αναπτύσσοντας μέσα από την καλλιτεχνική δημιουργία τον ψυχοσυναισθηματικό του κόσμο»*. Επίσης ο συγγραφέας προσθέτει πως η μουσική δίνει την ευκαιρία στο παιδί να θέσει ερωτήματα και να ανακαλύψει τον εαυτό του και τον κόσμο μέσα από μια δημιουργική εμπειρία.

Σημαντικά χαρακτηριστικά της μουσικής θεωρούνται η δημιουργικότητα και η κοινωνικοποίηση τα οποία υποστηρίζουν τη συνεργασία μεταξύ των μαθητών. Η επίλυση ενός μουσικού προβλήματος από την ομάδα των μαθητών και η υιοθέτηση

ρόλων μέσα από τα μουσικά παιχνίδια καθιστά τους μαθητές ενεργά μέλη της μαθησιακής κοινότητας (Νικολαΐδου, 2007).

Ο Τσιρίδης (ό.π) διακρίνει δυο διαφορετικές λειτουργίες της μουσικής μέσα στο σχολείο. Η πρώτη λειτουργία αφορά τη μουσική ως μάθημα που στοχεύει στην απόκτηση μουσικών γνώσεων, ενώ η δεύτερη λειτουργία αφορά στη χρήση της μουσικής σε διάφορες εκπαιδευτικές δραστηριότητες ακόμα και τη σύνδεση της με άλλα μαθήματα με απώτερο σκοπό την ενθάρρυνση της συμμετοχής, την έκφραση και τη βελτίωση της επικοινωνίας με τους μαθητές.

5.2. Παρουσίαση του σημερινού Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών της Μουσικής

Η μουσική αγωγή παρουσιάζεται στην υποχρεωτική εκπαίδευση ως αυτοτελές γνωστικό αντικείμενο. Η θέση της αυτή δικαιολογείται από τη συμβολή της μουσικής στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και του εφήβου αλλά και από τη διαρκή παρουσία της σε κάθε πλευρά της καθημερινής ζωής του ανθρώπου (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011).

Σκοπός της μουσικής αγωγής είναι *«πρωταρχικά η ανάπτυξη και καλλιέργεια της ικανότητας για αισθητική απόλαυση κατά την ακρόαση, εκτέλεση και δημιουργία μουσικής ως μιας από τις εκδηλώσεις καλλιτεχνικής έκφρασης και δημιουργικότητας του ανθρώπου. Μέσω αυτού του σκοπού και παράλληλα προς αυτόν, η μουσική αγωγή αποβλέπει στη γενικότερη καλλιέργεια της δημιουργικότητας και της προσωπικότητας των μαθητών, μέσα από την ενεργητική ακρόαση, τις δραστηριότητες μουσικής δημιουργίας και εκτέλεσης»* (ΔΕΠΠΣ- ΑΠΣ Μουσικής, 2003:1).

Τα επίπεδα στα οποία διακρίνεται η μουσική αγωγή είναι τρία και αυτά καθορίζονται από το βαθμό δυσκολίας των μαθησιακών στόχων και από την ηλικία των

παιδιών στα οποία απευθύνονται. Στο πρώτο επίπεδο ανήκουν οι μαθητές του νηπιαγωγείου και των δύο πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου(Α΄ και Β΄ τάξη). Οι μαθητές των υπόλοιπων τάξεων του δημοτικού εντάσσονται στο δεύτερο επίπεδο ενώ το τρίτο επίπεδο εφαρμόζεται για τους μαθητές του Γυμνασίου. Μέσα στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για τη Μουσική ορίζονται τρεις γενικοί άξονες που είναι κοινοί και στα τρία επίπεδα με μόνο διαφοροποιητικό στοιχείο το βαθμό δυσκολίας των γενικών στόχων. Οι άξονες αυτοί είναι οι «δεξιότητες εκτέλεσης», οι «δραστηριότητες μουσικής δημιουργίας» και οι «δεξιότητες αξιολόγησης» (ΔΕΠΠΣ- ΑΠΣ Μουσικής, 2003· Ζιακούλη, 2007).

Ειδικοί σκοποί της διδασκαλίας της Μουσικής στο δημοτικό σχολείο αποτελούν η ανάπτυξη ακουστικών και μουσικών ικανοτήτων, η κατανόηση βασικών στοιχείων και εννοιών που σχετίζονται με τη θεωρία, τη μορφολογία και την ιστορία της μουσικής, η επαφή με την παραδοσιακή μουσική, η σύνδεση της μουσικής με άλλες μορφές τέχνης και μαθήματα που διδάσκονται στο σχολείο καθώς και η κοινωνικοποίηση των μαθητών (ΔΕΠΠΣ- ΑΠΣ Μουσικής, 2003:4).

Η Μουσική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση έχει απώτερο σκοπό την γενικότερη αφύπνιση των μαθητών σχετικά με τη μουσική και γι' αυτό προτείνεται να μην ακολουθεί το πλαίσιο της διδασκαλίας ενός μαθήματος ορισμένης ύλης ή ενός γνωστικού αντικειμένου (ΔΕΠΠΣ- ΑΠΣ Μουσικής, 2003). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο υλικό για τον εκπαιδευτικό που συνέταξε ο Ο.ΕΠ.ΕΚ. στο πλαίσιο της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών νέων ειδικοτήτων η Μουσική δε θα πρέπει να διδάσκεται με βιβλιοκεντρικό τρόπο αλλά θα πρέπει να δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να παράγουν την μουσική γνώση φυσικά και ευχάριστα μέσα από το παιχνίδι. Η βαθμολογική αξιολόγηση στείρων γνώσεων απομνημόνευσης δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση απώτερο σκοπό της.

Ως σκοπός της μουσικής εκπαίδευσης των μαθητών θεωρείται η διάπλαση τους σαν άτομα και όχι η δημιουργία επαγγελματιών μουσικών (Ζιακούλη, 2007), χωρίς βέβαια αυτό να αναιρεί την πιθανότητα κάποια παιδιά να αγαπήσουν τη μουσική και να θέλουν να ασχοληθούν πιο συστηματικά με το αντικείμενο (Σέργη, 1991).

Το πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα της Μουσικής είναι λιγότερο περιγραφικό και περισσότερο ευέλικτο δίνοντας την ευκαιρία στον εκπαιδευτικό να αναπτύξει τους δικούς του σχεδιασμούς μαθημάτων ανάλογα με τα μέσα που διαθέτει κάθε σχολείο και τις συνθήκες της περιοχής που εδρεύει. Επίσης αναπτύσσεται σπειροειδώς, ακολουθώντας μια πορεία από το απλό στο σύνθετο και από το γνωστό στο άγνωστο (ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ Μουσικής, 2003).

5.3. Η σημερινή εικόνα της διδασκαλίας της Μουσικής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Ένα από τα βασικότερα θέματα που καλείται να διαχειριστεί ο εκπαιδευτικός της Μουσικής είναι αυτό της διαχείρισης της τάξης. Τα φαινόμενα απειθαρχίας μέσα στην τάξη έχουν προβληματίσει τους Μουσικούς σε παγκόσμιο επίπεδο. Ειδικότερα η λανθασμένη αντίληψη του διαχωρισμού των μαθημάτων σε πρωτεύοντα κ δευτερεύοντα δημιουργεί ακόμα μεγαλύτερη ένταση στην τάξη καθώς κάποιοι μαθητές έχοντας την αντίληψη ότι η Μουσική αποτελεί δευτερεύον μάθημα, δεν συμμετέχουν προκαλώντας προβλήματα. Βέβαια ο ρόλος του εκπαιδευτικού σε αυτό το σημείο είναι πολύ καθοριστικός καθώς έχει τη δυνατότητα να ενθαρρύνει το μαθητή μέσω των θετικών σχολίων, της καθοδήγησης αλλά και διάφορων τεχνικών που θα κάνουν το μάθημα πιο ελκυστικό (μουσικοί διαγωνισμοί, ηχογραφήσεις) (Περακάκη, 2010).

Η Σιδηροπούλου (2007) σε μια προσπάθεια να αποτυπώσει την εικόνα της μουσικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα παρατηρεί την αδυναμία δημιουργίας

διαπροσωπικών σχέσεων που είναι απαραίτητη για τα παιδιά του δημοτικού λόγω του λιγοστού χρόνου διδασκαλίας (45λεπτα). Επίσης επισημαίνει πως *«το περιεχόμενο του μαθήματος της μουσικής στα δημοτικά σχολεία εξαντλείται κατά βάση στα τραγούδια, που πλαισιώνουν τις σχολικές γιορτές και στον εναπομείναντα χρόνο σε ελάχιστα στοιχεία θεωρίας και ακρόασης...»* και τονίζει την απουσία ειδικά εξοπλισμένων αιθουσών καθώς και εποπτικού και ηχητικού υλικού.

Στο πλαίσιο του άκρατου ανταγωνισμού που χαρακτηρίζει τη σημερινή κοινωνία, υπάρχει η τάση οι εκπαιδευτικές διαδικασίες να συνδέονται κατευθείαν με την οικονομική ανάπτυξη. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα η σημερινή κοινωνία να εξομοιώνει την εκπαίδευση με συγκεκριμένα μαθήματα (γλώσσα, επιστήμη, τεχνολογία) περιθωριοποιώντας τη μουσική και τις τέχνες (Αργυρίου, 2010).

Παρόλο που επισημαίνεται στη θεωρία και σε πολλές έρευνες τα θετικά αποτελέσματα της μουσικής στους μαθητές, υφίστανται *«απόκλιση μεταξύ θεωρίας και εκπαιδευτικής πραγματικότητας καθώς για τη συγκεκριμένη ειδικότητα το εκπαιδευτικό τοπίο δε φαίνεται να είναι τόσο ξεκάθαρο»* (Αργυρίου, ό.π.:32). Αιτίες στις οποίες οφείλεται αυτή η εικόνα αποτελούν η έλλειψη σύνδεσης της μουσικής με την ιστορία της, με την παράδοση, με τα ακούσματα των μαθητών καθώς και η χρήση εξειδικευμένης ορολογίας από ορισμένους εκπαιδευτικούς.

Παρόλο αυτά η αξία της Μουσικής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο και αυτό φαίνεται και από τη σύνταξη αναλυτικών προγραμμάτων ειδικά για το συγκεκριμένο αντικείμενο αλλά και μέσα από την βιβλιογραφία που επισημαίνει τις θετικές της επιδράσεις. Όμως αυτό μόνο δεν επαρκεί αν αναλογιστούμε την εικόνα που μερικές φορές συναντάμε σε σχολεία κατά τη διδασκαλία της Μουσικής. Σε αυτό το σημείο ο ρόλος της εκπαιδευτικής πολιτικής στη *«λήψη αποφάσεων για την επιμόρφωση και Δια Βίου Εκπαίδευση του εκπαιδευτικού»* κρίνεται σημαντικός καθώς

«ο εκπαιδευτικός αποτελεί προϋπόθεση για την επιτυχία οποιουδήποτε εγχειρήματος»
(Αργυρίου,ό.π.).

5.4. Το προφίλ των εκπαιδευτικών της Μουσικής και η ανάγκη επιμόρφωσής τους

Ο χώρος της εκπαίδευσης σήμερα χαρακτηρίζεται από ραγδαίες εξελίξεις εξαιτίας οικονομικών, κοινωνικών και τεχνολογικών παραγόντων. Η προσπάθεια αναβάθμισης του συστήματος σε συνδυασμό με τις αλλαγές που πραγματοποιούνται διαρκώς στη φιλοσοφία και το περιεχόμενο της σχολικής εκπαίδευσης καθιστούν αναγκαία την επιμόρφωση της ομάδας των εκπαιδευτικών, στους οποίους ανήκουν και οι εκπαιδευτικοί με ειδικότητα τη Μουσική που καλούνται να διδάξουν σε δημοτικά σχολεία.

Οι Μουσικοί που καλούνται να διδάξουν σε σχολεία Ε.Α.Ε.Π. προέρχονται στην πλειοψηφία τους από ωδεία και πανεπιστημιακά τμήματα Μουσικών Σπουδών. Το παιδαγωγικό και μουσικοπαιδαγωγικό υπόβαθρο των Μουσικών που προέρχονται από ωδεία εμφανίζεται ελλιπές καθώς δεν διδάσκονται μαθήματα Μουσικής Παιδαγωγικής και σχολικής Παιδαγωγικής. Όσον αφορά τους τελειόφοιτους πανεπιστημιακών τμημάτων η παιδαγωγική και μουσικοπαιδαγωγική κατάρτιση καλύπτεται από τη διδασκαλία αντίστοιχων μαθημάτων τα οποία όμως δεν έχουν υποχρεωτικό χαρακτήρα. Όλα τα παραπάνω, σε συνδυασμό με το χρόνο που μεσολαβεί ανάμεσα στη χρονιά απόκτησης του πτυχίου τους και σε αυτή που καλούνται να διδάξουν σε μια τάξη, προβάλλουν έντονα την ανάγκη επιμόρφωσης (Κουτσούμπα, 2007).

Σύμφωνα με έρευνα που διεξήγαγε το 1998-99 η Διονυσίου, το προφίλ των εκπαιδευτικών μουσικής που σκιαγραφείται από το περιεχόμενο και τη μεθοδολογία της διδασκαλίας τους, επηρεάζεται από τις μουσικές σπουδές, τα είδη μουσικής που έχουν

σπουδάσει, το ίδρυμα στο οποίο σπούδασαν καθώς και τις εξωσχολικές μουσικές δραστηριότητες στις οποίες συμμετείχαν (Διονυσίου, 2007).

Οι Στάμου & Custodero (2007) αναφέρονται σε συγκεκριμένες μελέτες σχετικά με τις απόψεις των εκπαιδευτικών της Μουσικής οι οποίες φωτίζουν περισσότερο το πεδίο. Οι μελέτες και τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξαν συνοψίζονται ως εξής:

- Οι Έλληνες εκπαιδευτικοί της μουσικής χαρακτηρίζονται από αισθήματα φόβου και ανεπάρκειας όταν καλούνται να διδάξουν αποτελεσματικά το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών (Στάμου, υπό δημοσίευση)
- Οι μαθητές των τάξεων πέμπτης και έκτης δημοτικού έχουν στραφεί αρνητικά προς κάθε μουσική δραστηριότητα εκφράζοντας απογοήτευση και κούραση (Στάμου, 2004)
- Οι εκπαιδευτικοί δεν φαίνονται ευχαριστημένοι από τα επιμορφωτικά προγράμματα και προτάσσουν ως βασική τους ανάγκη επιμορφωτικά μαθήματα (Σταύρου, 2006)

Ο Γκιόσος & Κουτσούμπα (όπως αναφέρεται στο Κουτσούμπα, 2007:79-80) προτείνουν τους εξής άξονες επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών της Μουσικής:

- «*Προσανατολισμός(Orientation)*», με σκοπό την καλλιέργεια θετικής στάσης και την ενημέρωση τους πάνω στις τρέχουσες εξελίξεις στην παιδαγωγική και μουσικοπαιδαγωγική.
- «*Εργασιακή εκπαίδευση(Job education)*», με σκοπό την ανάπτυξη των ικανοτήτων τους ώστε να γίνουν αποδοτικότεροι μέσω των νέων γνώσεων που θα αποκτούν σε θέματα παιδαγωγικής, μουσικής και τεχνολογίας .
- «*Εργασιακή εξοικείωση (On-the-job familiarization training)*», ώστε οι εκπαιδευτικοί να μπορούν να αντιμετωπίσουν απρόοπτες σχολικές καταστάσεις.

Με δεδομένη την ανάγκη των εκπαιδευτικών της Μουσικής για παρακολούθηση επιμορφωτικών προγραμμάτων, την εναλλαγή των μεθόδων και τεχνικών που υιοθετούνται καθώς και των νέων μορφών αναλυτικών προγραμμάτων που προτείνονται, κρίθηκε σημαντική η διερεύνηση της πορείας του επιμορφωτικού προγράμματος των εκπαιδευτικών Μουσικής, στο πλαίσιο της πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα)–Η Μετάβαση: Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών νέων ειδικοτήτων στα δημοτικά σχολεία». Στο επόμενο κεφάλαιο αναφέρεται η μεθοδολογία που ακολουθήσαμε προκειμένου να διερευνήσουμε την πορεία του προγράμματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Μεθοδολογία**6.1. Το δείγμα της έρευνας**

Το δείγμα αποτέλεσαν 17 επιμορφωτές και 207 επιμορφούμενοι. Η στατιστική ανάλυση πραγματοποιήθηκε στα ερωτηματολόγια που συλλέχθηκαν στα 13 από τα 16 Π.Ε.Κ. της χώρας και τα οποία είχαν συμπληρωθεί από τους επιμορφωτές και τους επιμορφούμενους με το πέρας της επιμόρφωσης.

ΠΕΚ	Επιμορφωτές	Επιμορφούμενοι
Αλεξ/πολης	1	4
Λάρισας	-	16
Λαμίας	1	18
Ν. Αιγαίου	1	12
Τρίπολης	-	13
Πειραιά	1	4
1 ^ο Θεσ/νίκης	2	26
2 ^ο Θεσ/νίκης	3	30
Ηρακλείου	2	26
Κοζάνης	1	11
Καβάλας	1	17
3 ^ο Αθήνας	2	28
Πάτρας	2	2
Σύνολο	17	207

Πίνακας 1. Κατανομή επιμορφωτών και επιμορφούμενων ανά Π.Ε.Κ.

Όπως φαίνεται και στον πίνακα 1 στη στατιστική ανάλυση περιλαμβάνονται τα Π.Ε.Κ. Αλεξανδρούπολης, Λάρισας, Λάμιας, Ν. Αιγαίου, Τρίπολης, Πειραιά, 1ο Θεσσαλονίκης, 2ο Θεσσαλονίκης, Ηρακλείου, Κοζάνης, Καβάλας, 3ο Αθήνας και Πάτρας.

Προκειμένου να είναι αντιπροσωπευτικό το δείγμα η επιλογή των Π.Ε.Κ. έγινε από διαφορετικούς νομούς και βάση πληθυσμού. Στον πίνακα 1 απεικονίζονται συνοπτικά η τοποθεσία των Π.Ε.Κ. και το πλήθος των επιμορφωτών και των επιμορφούμενων.

Η ανάλυση των δεδομένων έγινε ξεχωριστά για τους επιμορφωτές και τους επιμορφούμενους. Για κάθε ομάδα πραγματοποιήθηκε επισκόπηση των δεδομένων των ερωτηματολογίων και βάσει αυτών έγιναν τα γραφήματα που αποτυπώνουν την τάση των απαντήσεων τους και επιτρέπουν την έκβαση συγκεκριμένων συμπερασμάτων.

6.2. Το ερευνητικό εργαλείο της έρευνας

Ως ερευνητικό εργαλείο για την παρούσα διπλωματική εργασία χρησιμοποιήθηκαν, τα ερωτηματολόγια, που είχαν σχεδιαστεί, διανεμηθεί και συλλεχθεί από την επιστημονική ομάδα του Ο.ΕΠ.ΕΚ.. Τα ερωτηματολόγια συνδέονταν άμεσα με το επιμορφωτικό πρόγραμμα των καθηγητών της Μουσικής. Η επιμόρφωση πραγματοποιήθηκε, κατά το σχολικό έτος 2010 – 2011, και απευθύνονταν σε καθηγητές μουσικής, οι οποίοι καλούνταν να διδάξουν σε δημοτικά σχολεία με ενιαίο αναμορφωμένο πρόγραμμα.

Στα ερωτηματολόγια η επιστημονική ομάδα του Ο.ΕΠ.ΕΚ. ζητούσε τη γνώμη των συμμετεχόντων στο επιμορφωτικό πρόγραμμα, με σκοπό την καλύτερη οργάνωση του επόμενου σεμιναρίου. Η επιστημονική ομάδα του Ο.ΕΠ.ΕΚ. είχε σχεδιάσει

ξεχωριστά ερωτηματολόγια για τους επιμορφωτές και τους επιμορφούμενους, με παρόμοια δομή αλλά διαφορετικό περιεχόμενο ερωτήσεων.

Πιο συγκεκριμένα το ερωτηματολόγιο του επιμορφωτή ήταν επώνυμο. Στο ερωτηματολόγιο ζητούνταν να αναγραφεί η ειδικότητα του επιμορφωτή και στη συνέχεια οι επιμορφωτές καλούνταν να απαντήσουν σε μία ερώτηση κλίμακας και σε τέσσερις ερωτήσεις ανοιχτού τύπου.

Όσον αφορά το ερωτηματολόγιο του επιμορφούμενου, ήταν ανώνυμο και όποιος επιθυμούσε μπορούσε να συμπληρώσει τα έτη υπηρεσίας του, την ειδικότητά του καθώς και να αναφέρει το ονοματεπώνυμο του επιμορφωτή του. Στη συνέχεια οι επιμορφούμενοι καλούνταν να απαντήσουν σε μία ερώτηση κλίμακας και σε τρεις ερωτήσεις ανοιχτού τύπου.

Σχετικά με τα είδη των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου παρατηρείται πως τόσο στα ερωτηματολόγια των επιμορφωτών όσο και των επιμορφούμενων υπάρχουν ερωτήσεις κλίμακας και ανοιχτού τύπου ερωτήσεις.

Οι ερωτήσεις κλίμακας χρησιμοποιούνται προκειμένου να γίνει βαθμολογική αξιολόγηση για συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που σχετίζονται άμεσα με την επιμόρφωση. Η κλίμακα μέτρησης που χρησιμοποιεί η επιστημονική ομάδα του Ο.ΕΠ.ΕΚ. είναι καθαρά αριθμητική, επιτρέποντας έτσι την έκφραση βαθμού για αφηρημένες έννοιες και κάνοντας συγχρόνως πιο απλή τη διαχείριση και κωδικοποίηση των δεδομένων.

Οι ερωτήσεις ανοιχτού τύπου που καταλαμβάνουν μεγαλύτερο μέρος στα ερωτηματολόγια δε δίνουν δυνατότητα επιλογής απάντησης στον εκάστοτε ερωτώμενο, επιτρέποντας στους ερωτώμενους να χρησιμοποιούν δικές τους εκφράσεις και να καταγράψουν τις απόψεις τους. Παρόλα αυτά η κωδικοποίηση και η ερμηνεία τους αποτελεί και το πιο απαιτητικό κομμάτι κατά την ανάλυση των δεδομένων.

Έχοντας ως ερευνητικό εργαλείο τα συγκεκριμένα ερωτηματολόγια, πραγματοποιήθηκε στατιστική ανάλυση των δεδομένων που προκύπτουν απ' αυτά, μέσω του υπολογιστικού προγράμματος Excel.

6.3. Η κατηγοριοποίηση και η κωδικοποίηση των δεδομένων

Οι απαντήσεις στις ερωτήσεις κλίμακας κωδικοποιήθηκαν καταγράφοντας την τιμή και τη συχνότητα των υπό μελέτη μεταβλητών. Η κατηγοριοποίηση των ανοιχτών ερωτήσεων έγινε με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου (content analysis) η οποία ορίζεται ως *«τεχνική έρευνας που έχει αντικείμενο την αντικειμενική, συστηματική, ποσοτική και ποιοτική περιγραφή του φανερού περιεχομένου επικοινωνίας, γραπτού ή προφορικού λόγου, με τελική επιδίωξη την ερμηνεία»* (Βάμβουκας, 2007).

Η μέθοδος ανάλυσης περιεχομένου επιτρέπει τη συστηματική διερεύνηση του κειμένου (Κυριαζή, 1999). Σημαντικό μέρος στη διαδικασία ανάλυσης περιεχομένου είναι η κατηγοριοποίηση του υπό μελέτη υλικού που βοηθά στην ανάλυση και την καθιστά έγκυρη. Οι κατηγορίες που προκύπτουν κατά την ανάλυση εξαρτώνται άμεσα από το γενικό σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας. Η δημιουργία κατηγοριών επιτρέπει τη λεπτομερή ανάλυση του περιεχομένου και την ποσοτικοποίηση του.

Η σημασιολογική ανάλυση του περιεχομένου εστιάζεται σε έννοιες, σε νοήματα ή θέματα που ανακαλούνται με ένα αντικείμενο μελέτης και ο βασικός στόχος της ανάλυσης περιεχομένου είναι η μέθοδος της κατηγοριοποίησης. Η κατηγοριοποίηση είναι μια ομάδα πραγμάτων, αντικειμένων, καταστάσεων που έχουν έναν αριθμό κοινών χαρακτηριστικών ή ιδιοτήτων και διαφέρουν από την άποψη αυτή από όλες τις άλλες ομάδες (Βάμβουκας, ό.π.).

Η εγκυρότητα του συστήματος κατηγοριοποίησης εξασφαλίζεται ακολουθώντας τους εξής κανόνες:

- Της αντικειμενικότητας, που σημαίνει η ταξινόμηση κάποιου στοιχείου σε κάποια κατηγορία πρέπει να είναι αντικειμενική, να μην εξαρτάται από την άποψη, την προσωπικότητα του ερευνητή. Δηλαδή να μην υπάρχουν διαφορετικές απόψεις μεταξύ των ερευνητών για την καταχώρηση κάποιου στοιχείου σε συγκεκριμένη κατηγορία, αλλά να συμφωνούν όλοι στο ότι το συγκεκριμένο στοιχείο πρέπει να καταχωρηθεί στη συγκεκριμένη κατηγορία. Για να εξασφαλιστεί όμως αυτό, απαιτείται τα χαρακτηριστικά των κατηγοριών να είναι ορισμένα με σαφήνεια και ακρίβεια ώστε να είναι αντιληπτή ξεκάθαρα η διαφορά της μιας κατηγορίας απ' την άλλη (Βάμβουκας, ό.π.).
- Της εξαντλητικότητας, που επιτυγχάνεται όταν όλες οι ενότητες ανάλυσης καταχωρούνται σε κάποια κατηγορία και δεν υπάρχει καμιά ενότητα ανάλυσης που να μην ανήκει σε κάποια κατηγορία.
- Της καταλληλότητας, που συμβαίνει όταν οι κατηγορίες σχετίζονται άμεσα με το σκοπό και τους στόχους της έρευνας.
- Του αμοιβαίου αποκλεισμού, που ακολουθείται όταν κάθε ενότητα ανάλυσης καταχωρείται σε μια και μόνο κατηγορία, χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα να μπορεί να καταχωρηθεί και σε άλλη κατηγορία. Η καταχώρησή της, δηλαδή σε μια κατηγορία πρέπει να αποκλείει την καταχώρησή της και σε άλλη κατηγορία.

Στην κωδικοποίηση των ανοιχτών ερωτήσεων το κείμενο εξετάστηκε στην ολότητά του και όχι επιλεκτικά και οι κατηγορίες για την ταξινόμηση των δεδομένων ορίστηκαν με σαφήνεια, έτσι ώστε να είναι δυνατή η επανάληψη και ο έλεγχος της διαδικασίας από άλλους ερευνητές. Επιπλέον όποια χαρακτηριστικά εμφανίζονται στο κείμενο ποσοτικοποιούνται, ούτως ώστε να μπορεί να διαπιστωθεί η σημασία

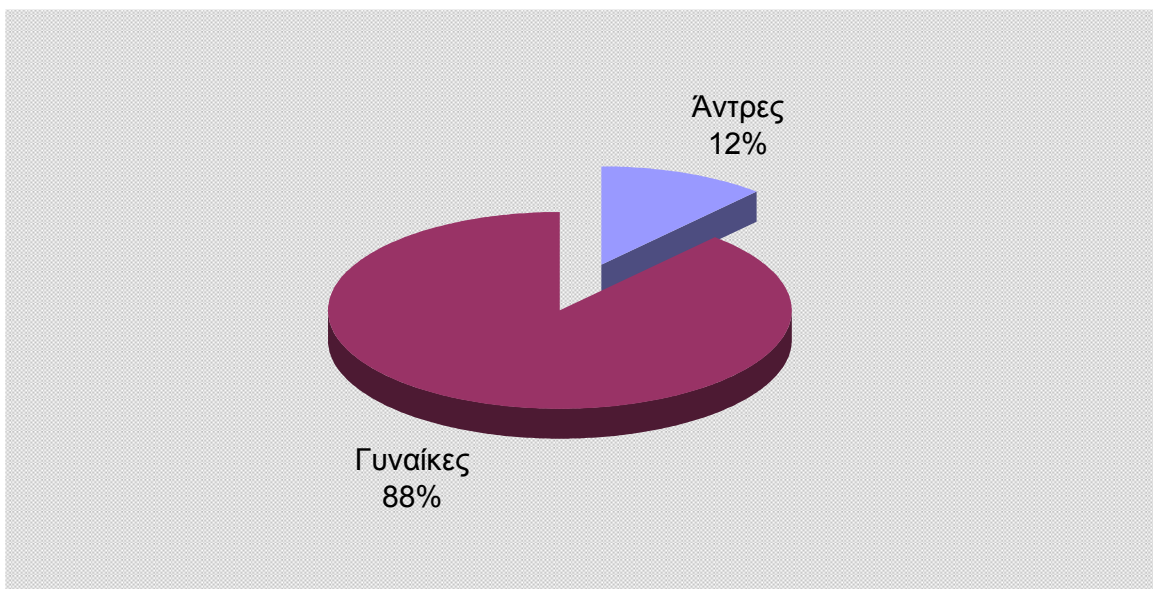
που φέρουν στο ίδιο το κείμενο και στα ερευνητικά ερωτήματα. Εκτενέστερη παρουσίαση της ανάλυσης των ερωτηματολογίων των επιμορφωτών και των επιμορφούμενων πραγματοποιείται στα επόμενα κεφάλαια

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Ανάλυση και ερμηνεία των ερωτηματολογίων των επιμορφωτών

7.1. Τα ερωτηματολόγια των επιμορφωτών

Τα ερωτηματολόγια των επιμορφωτών που αναλύουμε παρακάτω είναι επώνυμα και έχουν συμπληρωθεί από τους ίδιους τους επιμορφωτές με σκοπό την καλύτερη οργάνωση του επόμενου σεμιναρίου. Στην αρχή κάθε ερωτηματολογίου υπάρχει μία ερώτηση κλίμακας που βοηθά στην άμεση κωδικοποίηση των δεδομένων και μειώνει το υποκειμενικό στοιχείο κατά την επεξεργασία των απαντήσεων (χωρίς όμως να δίνει τη δυνατότητα εμφάνισης νέων μεταβλητών). Στη συνέχεια ακολουθούν τέσσερις ερωτήσεις ανοιχτού τύπου με σκοπό να διερευνηθούν η επιτυχία του προγράμματος, οι δυσκολίες που ενδεχομένως προέκυψαν, η αξιοποίηση του προγράμματος στην πράξη αλλά και να καταγραφούν προτάσεις για τη βελτίωσή του.

7.2. Το φύλο των επιμορφωτών

Γράφημα 1: Η φυλετική διάκριση των επιμορφωτών

Στο γράφημα 1 παρουσιάζεται η αναλογία των επιμορφωτών που συμμετέχουν στο πρόγραμμα σε σχέση με το φύλο. Τα ποσοστά των αντρών επιμορφωτών είναι πολύ μικρά σε σχέση με αυτά των γυναικών επιμορφωτών, που εμφανώς πλειοψηφούν φτάνοντας το ποσοστό 88%.

7.3. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με την ανταπόκριση των επιμορφούμενων στο πρόγραμμα

Η πρώτη ερώτηση του ερωτηματολογίου του επιμορφωτή ανήκε στην κατηγορία των ερωτήσεων κλιμάκων αξιολόγησης. Σε αυτή την ερώτηση οι επιμορφωτές καλούνταν να βαθμολογήσουν:

- ❖ το *βαθμό συμμετοχής* των επιμορφούμενων στο εργαστήριο
- ❖ την *κατανόηση του θέματος* από μέρος των επιμορφούμενων
- ❖ τη *συνεργασία των επιμορφούμενων ομάδων*
- ❖ τη *συνεργασία των επιμορφούμενων με τον επιμορφωτή*.

Σε κάθε ένα από τα παραπάνω αντικείμενα οι επιμορφωτές καλούνταν να αποδώσουν μία συγκεκριμένη βαθμολογία. Ως μέγιστη βαθμολογία θεωρούνταν το 5 ενώ ως ελάχιστη το 1.

Ουσιαστικά η πρώτη ερώτηση του ερωτηματολογίου αποτελεί μία *κλίμακα αθροιστικής βαθμολόγησης* (Likert scale), η οποία συμβάλλει στην καλύτερη αποτύπωση των απόψεων των συμμετεχόντων σε σχέση με συγκεκριμένα θέματα της επιμορφωτικής διαδικασίας. Παρόμοιου τύπου ερωτήσεις συναντάμε συχνά σε ερωτηματολόγια στα οποία τα άτομα καλούνται να δηλώσουν το βαθμό αποδοχής ή απόρριψης για μια σειρά απόψεων, φράσεων, θεμάτων, προσώπων κλπ., στη βάση μιας αριθμητικής κλίμακας, η οποία μπορεί να είναι από 1 έως 5, 1 έως 7 κλπ.

Οι κλίμακες χρησιμοποιούνται όταν ενδιαφερόμαστε όχι μόνο για το αν τα υποκείμενα της έρευνας είναι υπέρ ή κατά μιας άποψης αλλά και για το βαθμό αποδοχής της άποψης αυτής (Μπεχράκης, 1999).

Η κλίμακα αθροιστικής βαθμολόγησης θεωρείται από τις πιο διαδεδομένες και χρησιμοποιείται ευρέως τόσο στις κοινωνικές όσο και στις παιδαγωγικές έρευνες. Μέσω αυτής, τα υποκείμενα καλούνται να επιλέξουν μια από τις δυνατές απαντήσεις (σταθερής μορφής) για ένα σύνολο ερωτημάτων που σχετίζονται άμεσα με το πρόβλημα που μελετάται. Οι απαντήσεις αυτές εκφράζουν το μέγεθος συμφωνίας ή διαφωνίας σε μια ορισμένη δήλωση.

Οι ερωτήσεις αυτού του τύπου παρουσιάζουν αρκετά πλεονεκτήματα αλλά και κάποια μειονεκτήματα. Ένα από τα πλεονεκτήματα είναι πως επιτρέπουν την απόδοση μιας συνολικής βαθμολογίας στις απαντήσεις του κάθε υποκειμένου (η πιο μεγάλη βαθμολογία αναδεικνύει μια πιο θετική στάση απέναντι σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα). Ωστόσο η ακριβής ερμηνεία της βαθμολογίας των υποκειμένων είναι αρκετά δύσκολη υπόθεση, αφού δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι η επιλογή της ίδιας απάντησης σε ένα ερώτημα σημαίνει τελικά και τον ίδιο βαθμό αποδοχής.

7.3.1. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με το βαθμό συμμετοχής των επιμορφούμενων στο εργαστήριο

Με μέγιστη βαθμολογία το 5, ο βαθμός συμμετοχής των επιμορφούμενων στο εργαστήριο έχει μέσο όρο βαθμολογίας 4,64. Κανένας από τους ερωτηθέντες δεν έκρινε το βαθμό συμμετοχής των επιμορφούμενων χαμηλό αφήνοντας τις απαντήσεις 1, 2 και 3 κενές. Το 35% των επιμορφωτών χαρακτηρίζει με το βαθμό 4 τη συμμετοχή ενώ το 65% με τη μέγιστη βαθμολογία (5). Επομένως φαίνεται πως οι επιμορφωτές έχουν σχηματίσει θετική άποψη για τη συμμετοχή των επιμορφούμενων στο εργαστήριο.

7.3.2. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με την κατανόηση του θέματος από μέρος των επιμορφούμενων

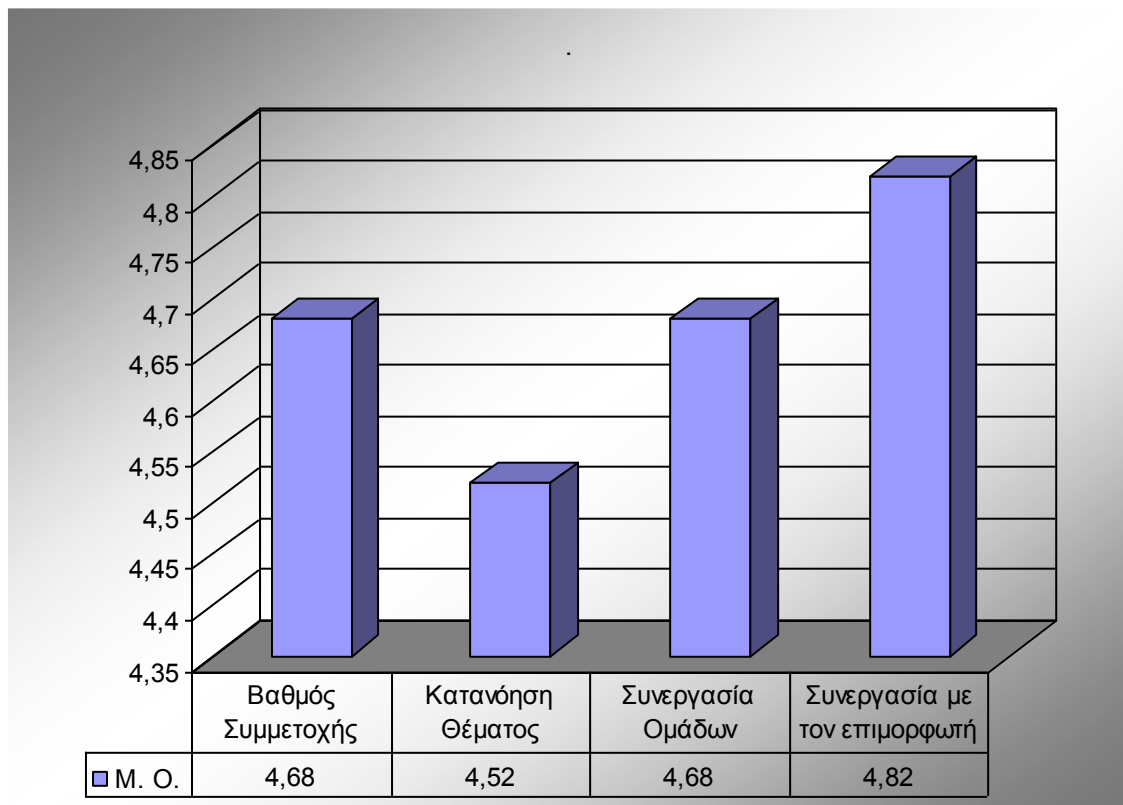
Η κατανόηση των επιμέρους θεμάτων, που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου, είναι αυτονόητα θεμιτή και κρίνει την επιτυχία του. Η ανταπόκριση των επιμορφούμενων στην κατανόηση του θέματος κρίνεται θετικά από τους επιμορφωτές, με μέσο όρο βαθμολογίας 4,52. Η πλειοψηφία των επιμορφωτών έχουν θετική άποψη για την ανταπόκριση των συμμετεχόντων στο συγκεκριμένο αντικείμενο, ενώ μόλις ένας επιμορφωτής επιλέγει το βαθμό 3.

7.3.3. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με τη συνεργασία των επιμορφούμενων ομάδων

Είναι γεγονός πως αναπόσπαστο κομμάτι μιας επιτυχούς επιμόρφωσης αποτελεί η ύπαρξη κλίματος συνεργασίας. Απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη ενός τέτοιου κλίματος είναι οι συμμετέχοντες να έχουν μάθει να λειτουργούν σε ομάδες και όχι ατομικά. Στο συγκεκριμένο επιμορφωτικό πρόγραμμα η συνεργασία μεταξύ των επιμορφούμενων ομάδων συγκεντρώνει, ομοίως με τα προηγούμενα αντικείμενα, θετικές κριτικές. Ο μέσος όρος της βαθμολογίας των επιμορφωτών είναι 4,68, με τους επιμορφωτές να επιλέγουν το βαθμό 4 ή το βαθμό 5 (μέγιστη βαθμολογία) για τη συνεργασία των ομάδων μεταξύ τους.

7.3.4. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με τη συνεργασία των επιμορφούμενων με τον επιμορφωτή

Οι επιμορφωτές διαμόρφωσαν επίσης θετική άποψη για τη συνεργασία των επιμορφούμενων μαζί τους. Οι 14 από τους 17 επιμορφωτές επιλέγουν τη μέγιστη βαθμολογία (5) για τη συνεργασία των συμμετεχόντων μαζί τους. Το συγκεκριμένο αντικείμενο, δηλαδή η «συνεργασία των επιμορφούμενων με τον επιμορφωτή» συγκεντρώνει τη μέγιστη βαθμολογία, σε σχέση με τα προηγούμενα αντικείμενα και ο μέσος όρος του φτάνει το 4,82. Όπως και στις προηγούμενες ερωτήσεις, τα αποτελέσματα είναι πολύ θετικά και δείχνουν πως από τη μεριά των επιμορφωτών το πρόγραμμα κύλησε ομαλά με τους επιμορφούμενους να συμμετέχουν ενεργά και να συνεργάζονται άριστα με τον επιμορφωτή.

Γράφημα 2: Οι βαθμολογίες των επιμορφωτών στα αντίστοιχα αντικείμενα

Παρατηρώντας το γράφημα 2, όπου παρουσιάζεται ο μέσος όρος της βαθμολογίας κάθε αντικειμένου, η γενική εικόνα που δημιουργείται είναι πως οι επιμορφωτές φαίνονται ικανοποιημένοι από την ανταπόκριση των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα. Επιπλέον από τα αντικείμενα που μελετώνται, **«η συνεργασία με τον επιμορφωτή»** φέρει τον υψηλότερο μέσο όρο.

Οι απαντήσεις των επιμορφωτών στην πρώτη ερώτηση του ερωτηματολογίου χαρακτηρίζονται από την τάση να συγκεντρώνονται ανάμεσα στην επιλογή τέσσερα (4) και πέντε (5) δημιουργώντας έναν αρκετά υψηλό μέσο όρο βαθμολογιών και για τα τέσσερα αντικείμενα που μελετώνται.

7.4. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με την ανάπτυξη του θέματος στον προγραμματισμένο χρόνο

Η δεύτερη ερώτηση του ερωτηματολογίου του επιμορφωτή **«Ολοκληρώθηκε η ανάπτυξη του θέματος στον προγραμματισμένο χρόνο και, αν όχι, γιατί;»**, ως προς το βαθμό ελευθερίας χαρακτηρίζεται ανοικτή και ως προς το είδος των πληροφοριών που μας δίνει επεξηγηματική. Η ερώτηση από τον τρόπο που τίθεται και βάσει των απαντήσεων των επιμορφωτών δημιουργεί τρεις μεγάλες κατηγορίες απαντήσεων:

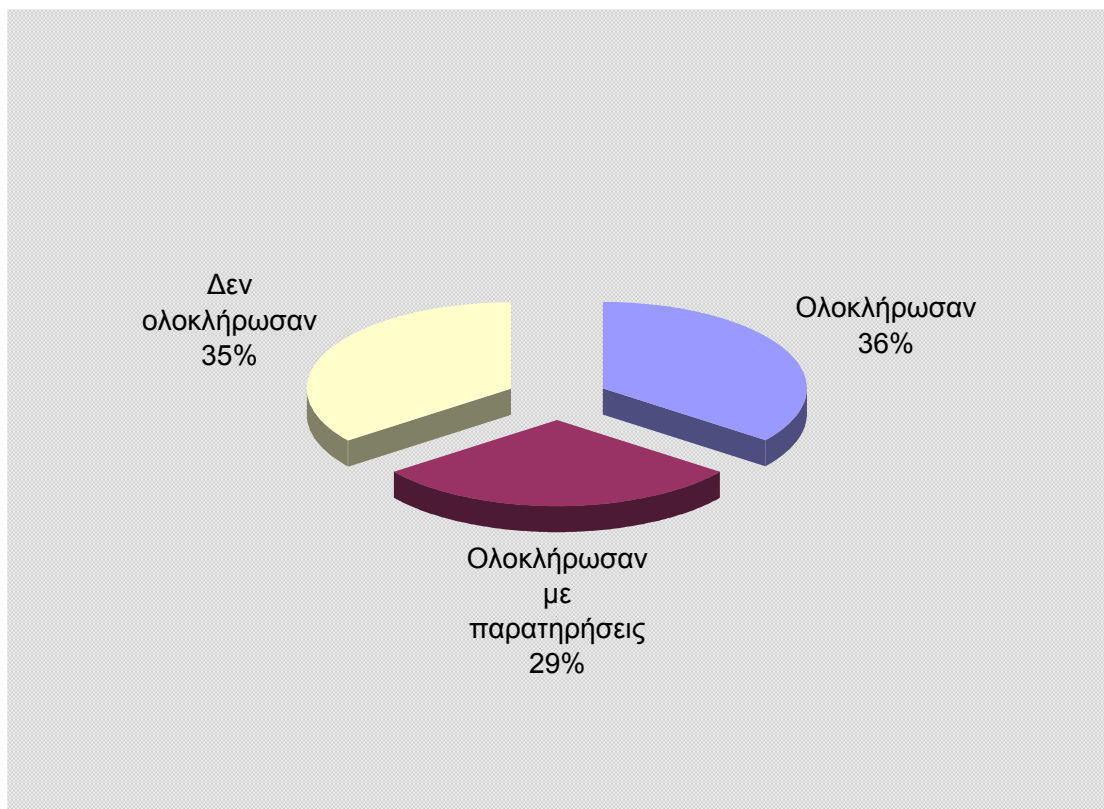
- ❖ **Ολοκλήρωσαν**
- ❖ **Ολοκλήρωσαν με παρατηρήσεις**
- ❖ **Δεν ολοκλήρωσαν**

Στην πρώτη κατηγορία **«Ολοκλήρωσαν»** ανήκουν οι θετικές απαντήσεις, όπου οι επιμορφωτές αναφέρουν ξεκάθαρα πως ολοκλήρωσαν επιτυχώς την ανάπτυξη του θέματος στον προγραμματισμένο χρόνο.

Στη δεύτερη κατηγορία «**Ολοκλήρωσαν με παρατηρήσεις**» περιλαμβάνονται οι απαντήσεις των επιμορφωτών που επισημαίνουν πως ενώ ολοκλήρωσαν το θέμα τους στον προγραμματισμένο χρόνο, η πίεση του χρόνου ήταν εμφανής.

Τέλος στην τρίτη κατηγορία «**Δεν ολοκλήρωσαν**» ανήκουν οι αρνητικές απαντήσεις, όσων δηλώνουν πως δεν κατάφεραν να ολοκληρώσουν το θέμα στο χρόνο που προβλεπόταν.

Σύμφωνα με το γράφημα 3 οι περισσότερες απαντήσεις που έδωσαν οι επιμορφωτές γι' αυτήν την ερώτηση, ανήκουν στην πρώτη κατηγορία «**Ολοκλήρωσαν**». Ωστόσο παρατηρώντας το γράφημα πιο προσεκτικά, διαπιστώνουμε πως τα ποσοστά που συγκεντρώνουν οι άλλες δύο κατηγορίες έχουν μικρή διαφορά σε σχέση με το ποσοστό της πρώτης.

Γράφημα 3: Ολοκλήρωση του προγράμματος στον προγραμματισμένο χρόνο

Πιο συγκεκριμένα το 36% των επιμορφωτών κατάφερε να αναπτύξει το θέμα του επιμορφωτικού σεμιναρίου στον προγραμματισμένο χρόνο χωρίς κανένα πρόβλημα. Ακολουθεί με ελάχιστη διαφορά (35%) η τρίτη κατηγορία «**Δεν ολοκλήρωσαν**». Τέλος το 29% των επιμορφωτών που ολοκλήρωσε το θέμα στον προγραμματισμένο χρόνο έκανε συγκεκριμένες παρατηρήσεις που σχετίζονταν με το περιορισμένο ωράριο διδασκαλίας. Οι συγκεκριμένοι επιμορφωτές ανέφεραν πως στις επόμενες επιμορφώσεις θα πρέπει να δοθεί περισσότερος χρόνος ώστε η οργάνωση και η παρουσίαση της επιμόρφωσης να είναι αποτελεσματικότερη και να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τα προβλήματα των επιμορφούμενων.

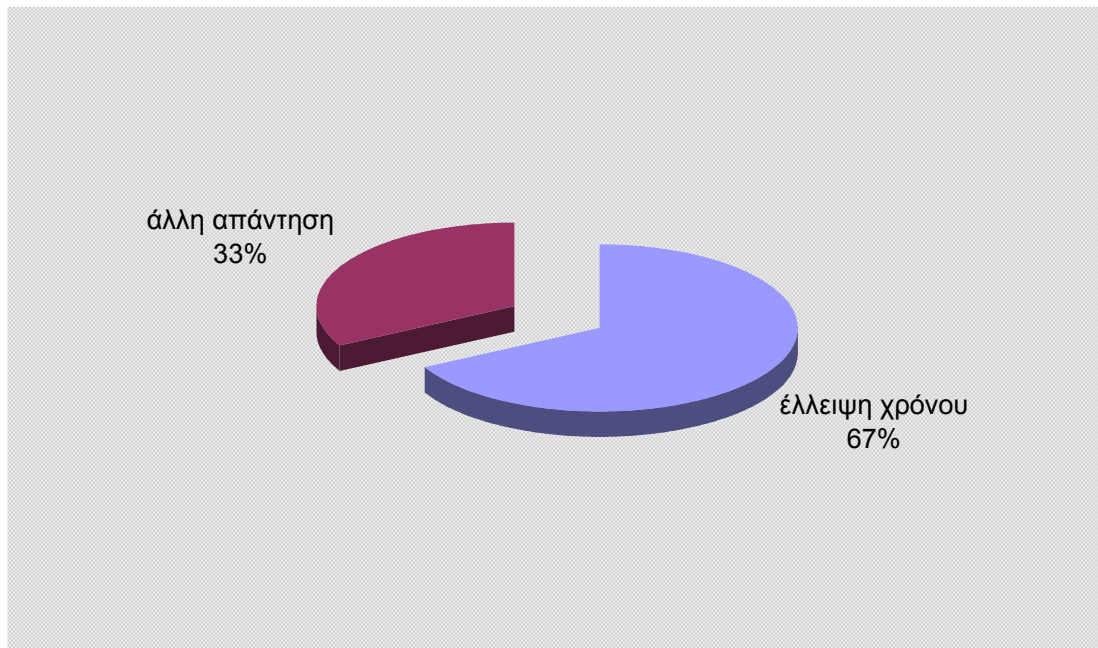
Αναλύοντας τους λόγους που εμπόδισαν ορισμένους επιμορφωτές να ολοκληρώσουν το θέμα στον προβλεπόμενο χρόνο δημιουργήσαμε δύο υποκατηγορίες απαντήσεων στην κατηγορία «**Δεν ολοκλήρωσαν**».

Οι υποκατηγορίες που δημιουργήθηκαν απ' την κωδικοποίηση των αρνητικών απαντήσεων είναι οι εξής:

- ❖ **έλλειψη χρόνου**
- ❖ **άλλη απάντηση**

Η πρώτη υποκατηγορία «**έλλειψη χρόνου**» περιλαμβάνει τις απαντήσεις των επιμορφωτών οι οποίοι επισημαίνουν το λιγοστό χρόνο και το πιεσμένο ωράριο διδασκαλίας. Στις απαντήσεις τους γίνεται εμφανές πως προσπαθούσαν να καλύψουν όσες περισσότερες ενότητες ήταν δυνατό σε λιγοστό χρόνο, με αποτέλεσμα κάποιες αναγκαστικά να συμπτυχθούν.

Στην κατηγορία «**άλλη απάντηση**» ανήκουν οι υπόλοιπες απαντήσεις που δεν μπορούν να σχηματίσουν ξεχωριστή κατηγορία αφού δεν συγκέντρωναν ποσοστό μεγαλύτερο από το 5% του δείγματος.

Γράφημα 4: Αίτια που εμπόδισαν την ολοκλήρωση του θέματος

Σύμφωνα με το γράφημα 4 ο λιγιστός χρόνος αποτελεί την κύρια αιτία που εμπόδιζε την ολοκλήρωση του θέματος με αποτέλεσμα η κατηγορία «**έλλειψη χρόνου**» να συγκεντρώνει ποσοστό 23,5%. Οι συγκεκριμένοι επιμορφωτές αναφέρουν πως το επιμορφωτικό σεμινάριο θα έπρεπε να έχει μεγαλύτερη διάρκεια, ώστε να καλυφθούν όσο το δυνατόν περισσότερες πτυχές, να γίνει όσμωση μεταξύ των διαφορετικών ειδικοτήτων (Μουσική, Εικαστικά, Θεατρική Αγωγή) και να υπάρξει η ευκαιρία να ακουστούν τα προβλήματα και τα ερωτήματα των επιμορφούμενων. Η κατηγορία «**άλλη απάντηση**», όπως αναφέραμε και προηγουμένως, περιλαμβάνει κάποιες άλλες αιτίες τις οποίες δεν μπορούν να γενικευθούν, εξαιτίας της μικρής συχνότητας που εμφανίζουν. Μέσα στο 11,5% ανήκουν κάποιες μεμονωμένες απαντήσεις σύμφωνα με τις οποίες το πρόγραμμα δεν ολοκληρώθηκε στον προγραμματισμένο χρόνο εξαιτίας των αποριών των επιμορφούμενων. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα οι επιμορφωτές να δανείζονται χρόνο από το αντικείμενο διδασκαλίας τους για να τις λύσουν. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην απάντηση ενός επιμορφωτή: «*Όχι, λόγω πολλών ερωτήσεων, υπήρξε διαρκής*

ανατροφοδότηση των εκπαιδευτικών σε πολλά θέματα. Έτσι, συντομεύτηκαν ζητήματα που δεν τους απασχολούσαν ιδιαίτερα, ενώ δόθηκε περισσότερος χρόνος σε προβλήματα και ερωτήματα που τέθηκαν».

Επίσης ένα μικρό ποσοστό επιμορφωτών επισήμανε τη μεγάλη καθυστέρηση στο επιμορφωτικό πρόγραμμα λόγω των διαμαρτυριών ορισμένων επιμορφούμενων για την διεξαγωγή των σεμιναρίων Σαββατοκύριακα. Χαρακτηριστική είναι η απάντηση ενός επιμορφωτή: «...υπήρξε διαμαρτυρία από τους επιμορφούμενους σχετικά με την οργάνωση του σεμιναρίου (Σαββατοκύριακα κ χωρίς αποζημίωση). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ξεκινήσουμε αργότερα κ να περάσουμε εν τάχει κάποιες ενότητες...».

7.5. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με τις δυσκολίες των συμμετεχόντων στην επιμόρφωση

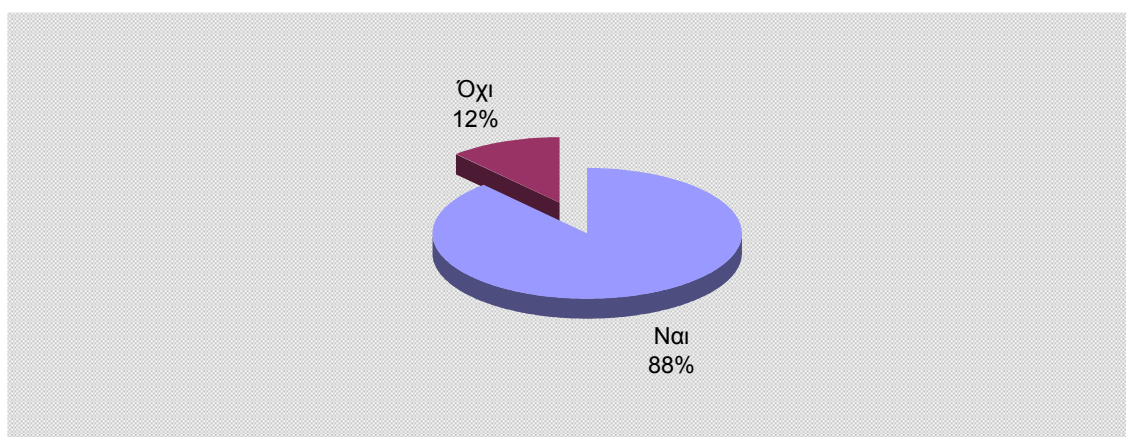
Η τρίτη ερώτηση του ερωτηματολογίου του επιμορφωτή «*Αντιμετώπισαν δυσκολίες οι συμμετέχοντες και πού;*», ως προς το βαθμό ελευθερίας χαρακτηρίζεται ανοικτή και ως προς το είδος των πληροφοριών που μας δίνει διηθητική. Από την ανάλυση των απαντήσεων προέκυψαν αρχικά δύο μεγάλες κατηγορίες:

→**Ναι**

→**Όχι**

Στην πρώτη κατηγορία «**Ναι**» ανήκουν οι απαντήσεις των επιμορφωτών που διαπίστωσαν την ύπαρξη δυσκολιών από τη μεριά των επιμορφούμενων. Στη δεύτερη κατηγορία «**Όχι**» περιλαμβάνονται οι απαντήσεις όπου οι επιμορφωτές δηλώνουν πως οι επιμορφούμενοι δεν αντιμετώπισαν καμία δυσκολία κατά την επιμόρφωση.

Στο γράφημα 5 που ακολουθεί διαπιστώνουμε πως υπάρχει σημαντική διαφορά στα ποσοστά που συγκέντρωσαν οι δύο κατηγορίες απαντήσεων. Σχεδόν όλοι οι επιμορφωτές επισημαίνουν πως οι επιμορφούμενοι αντιμετώπισαν δυσκολίες καθιστώντας αναγκαία την περαιτέρω διερεύνηση αυτών των δυσκολιών.

Γράφημα 5: Η αντίληψη των επιμορφωτών σχετικά με τις δυσκολίες των επιμορφούμενων

Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, το μεγαλύτερο ποσοστό εμφανίζεται στην πρώτη κατηγορία «**Ναι**», όπου η πλειοψηφία των επιμορφωτών (88%) δηλώνει πως οι συμμετέχοντες αντιμετώπισαν δυσκολίες και συγκεκριμένα προβλήματα κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσης. Το ποσοστό που συγκεντρώνει η δεύτερη κατηγορία «**Όχι**» είναι κατά πολύ μικρότερο (12%), καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι οι επιμορφούμενοι αντιμετώπισαν αρκετές δυσκολίες κατά το επιμορφωτικό σεμινάριο.

Στη συνέχεια μέσα από την ανάλυση των απαντήσεων των επιμορφωτών που εντόπιζαν τις συγκεκριμένες δυσκολίες δημιουργήθηκαν πέντε υποκατηγορίες καθώς σχεδόν κάθε επιμορφωτής ανέφερε μια ξεχωριστή δυσκολία για την ομάδα των επιμορφούμενων. Οι υποκατηγορίες που δημιουργήθηκαν ήταν οι εξής:

- ❖ **χρόνος διεξαγωγής της επιμόρφωσης**
- ❖ **προσωπικές δυσκολίες - προβληματισμοί επιμορφούμενων**

- ❖ **διάθεση αυτενέργειας**
- ❖ **προβλήματα μετακίνησης**
- ❖ **προβλήματα διδακτικής**

Στην πρώτη υποκατηγορία «**χρόνος διεξαγωγής της επιμόρφωσης**» περιλαμβάνονται οι απαντήσεις των επιμορφωτών που αναφέρονται στην δυσκολία των επιμορφούμενων να παραβρεθούν στην επιμόρφωση Σαββατοκύριακα.

Η δεύτερη υποκατηγορία «**προσωπικές δυσκολίες- προβληματισμοί επιμορφούμενων**» περιέχει τις απαντήσεις των επιμορφωτών που αναφέρονται σε προσωπικές αδυναμίες, έλλειψη γνώσεων, παρανοήσεις εννοιών που εντοπίζονται στους επιμορφούμενους και στους προβληματισμούς των επιμορφούμενων για την ετοιμότητα των σχολείων και την εφαρμογή όσων διδάχθηκαν.

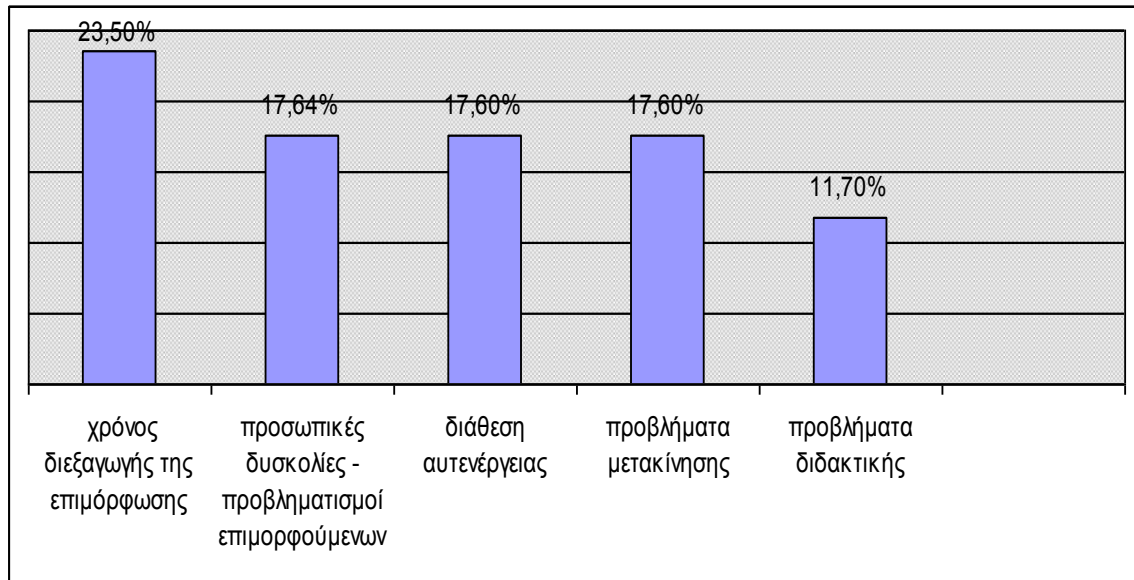
Στην τρίτη υποκατηγορία «**διάθεση αυτενέργειας**» περιλαμβάνονται οι απαντήσεις των επιμορφωτών που παρατήρησαν πως οι επιμορφούμενοι στις αρχικές συναντήσεις δεν ήταν αρκετά απελευθερωμένοι αναμένοντας «έτοιμες λύσεις» από τους επιμορφωτές.

Στην τέταρτη υποκατηγορία με τίτλο «**προβλήματα μετακίνησης**» οι επιμορφωτές τονίζουν τις δυσκολίες των επιμορφούμενων που σχετίζονται με την πρόσβαση στο χώρο.

Τέλος στην υποκατηγορία «**προβλήματα διδακτικής**» οι επιμορφωτές αναφέρονται στην ανασφάλεια των επιμορφούμενων πάνω σε θέματα διαχείρισης της σχολικής τάξης, διδασκαλίας καθώς και προσαρμογής των γνωστικών αντικειμένων στην ηλικία των μαθητών.

Όπως φαίνεται στο γράφημα 6, όπου εμφανίζονται οι κατηγορίες των δυσκολιών, παρατηρείται πως κύρια δυσκολία σύμφωνα με τους επιμορφωτές αποτελεί η διεξαγωγή

του σεμιναρίου Σαββατοκύριακα, με την πρώτη υποκατηγορία «**χρόνος διεξαγωγής της επιμόρφωσης**» να συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τις υπόλοιπες (23,5%).

Γράφημα 6: Κατηγοριοποίηση των δυσκολιών των επιμορφούμενων

Τα μεγάλα ποσοστά που συγκέντρωσε η πρώτη υποκατηγορία δικαιολογούνται καθώς το ζήτημα του χρόνου και ιδιαίτερα της επιλογής των συγκεκριμένων ημερομηνιών εμφανιζόταν διαρκώς κατά το στάδιο της ανάλυσης των ερωτηματολογίων. Από τις πιο χαρακτηριστικές απαντήσεις αυτής της υποκατηγορίας όπως αποτυπώνεται από έναν επιμορφωτή του 1^ο Π.Ε.Κ. Θεσσαλονίκης είναι η εξής: «...*ζητήθηκε από τους επιμορφούμενους να οργανώνονται αυτού του είδους οι επιμορφώσεις σε μέρες εργάσιμες αφού υπάρχουν πολλές υποχρεώσεις προσωπικές που τους καθιστούν δύσκολη και κουραστική την επιμόρφωση τα Σαββατοκύριακα*».

Εκτός όμως από το χρόνο διεξαγωγής δεν είναι λίγοι οι επιμορφωτές (17,64%) που εντοπίζουν ως δυσκολία των επιμορφούμενων την ύπαρξη προσωπικών προβληματισμών-δυσκολιών. Σε μερικά ερωτηματολόγια εντοπίζονται κάποιοι προβληματισμοί των επιμορφούμενων, οι οποίοι δεν έχουν άμεση σχέση με την διεξαγωγή της επιμόρφωσης. Αυτοί οι προβληματισμοί αφορούν τις διαμορφωμένες

στάσεις για το μάθημα της Μουσικής καθώς και την έλλειψη κατάλληλης υποδομής των σχολείων, για ένα εργαστηριακό μάθημα, όπως είναι η Μουσική. Σύμφωνα με τα λεγόμενα ενός επιμορφωτή: *«Έχουν εκφράσει τον προβληματισμό πώς θα υπάρξει εγκαίρως η κατάλληλη κτιριακή υποδομή στα σχολεία τους, ώστε να είναι εφαρμόσιμες οι προτάσεις για ένα Ενιαίο Αναμορφωμένο Σχολείο»*. Ένας άλλος επιμορφωτής αναφέρει: *«...Επίσης, οι περισσότεροι συμμετέχοντες ήταν πεπεισμένοι ότι οι διαμορφωμένες στάσεις (από μαθητές και εκπαιδευτικούς) σχετικά με το μάθημα της μουσικής, είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν. Αυτό δημιούργησε και κάποιες αντιστάσεις τους απέναντι στις προτάσεις και το υλικό που τους προτάθηκε»*. Οι επιμορφούμενοι θεωρούν πως αυτές οι προκαταβολές σε συνδυασμό με την έλλειψη της κατάλληλης κτιριακής υποδομής (εξοπλισμένα εργαστήρια Μουσικής) δυσχεραίνουν το έργο τους.

Οι υποκατηγορίες **«διάθεση αυτενέργειας»** και **«προβλήματα μετακίνησης»** συγκεντρώνουν τα ίδια ποσοστά (17,6%). Όπως αναδεικνύεται στα ερωτηματολόγια των επιμορφωτών, οι επιμορφούμενοι χρειάστηκαν αρκετό χρόνο για να νιώσουν εμπιστοσύνη και να μεταβούν στο στάδιο της δημιουργικότητας και της αυτενέργειας. Κάποιοι επιμορφωτές παρατήρησαν επιπλέον δυσκολία στην παραγωγή ιδεών από μέρος των συμμετεχόντων καθώς και μια στάση αναμονής «έτοιμων λύσεων» στο διδακτικό τους έργο. Σύμφωνα με έναν επιμορφωτή: *«... αρκετοί ανέμεναν "έτοιμες" λύσεις στο διδακτικό τους έργο, κάτι που θύμιζε την φιλοσοφία μιας "διεκπεραίωσης". Χρειάστηκε αρκετός χρόνος για να χαλαρώσουν και να νιώσουν εμπιστοσύνη»*. Η ίδια δυσκολία επισημαίνεται και από τον επιμορφωτή ενός άλλου Π.Ε.Κ. ο οποίος αναφέρει: *«Στην αρχή υπήρχε δυσκολία στην ενεργή συμμετοχή, σταδιακά συμμετείχαν στη διαδικασία»*. Η στάση των επιμορφούμενων εν μέρει δικαιολογείται αν αναλογιστούμε πως οι περισσότεροι από αυτούς δεν διαθέτουν την εμπειρία διδασκαλίας σε δημοτικά σχολεία καθώς και ότι συμμετέχουν σε ένα πρόγραμμα που εφαρμόζεται για πρώτη φορά.

Επίσης το πρόβλημα μετακίνησης θεωρείται παράγοντας που δυσχέρανε την ομαλή διεξαγωγή της επιμόρφωσης και δημιούργησε εντάσεις. Ένας επιμορφωτής από το Π.Ε.Κ. Καβάλας χαρακτηριστικά αναφέρει: *«Δυσκολίες σχετικά με τη μετακίνηση. Δε θέλουν να γίνεται η επιμόρφωση Σαββατοκύριακα...»*. Επίσης και στο 2^ο Π.Ε.Κ. Θεσσαλονίκης παρατηρούνται οι ίδιες δυσκολίες σύμφωνα με τα λόγια ενός επιμορφωτή: *«Η δυσκολία ήταν στο να βρεθούν στο χώρο επιμόρφωσης και αυτό δημιούργησε ένταση στην έναρξη της επιμόρφωσης»*.

Πέραν όμως της οργάνωσης του σεμιναρίου, όπως παρατηρείται και στο γράφημα 6, έχει δημιουργηθεί μια ξεχωριστή υποκατηγορία, για τα προβλήματα διδακτικής που εντοπίστηκαν και η οποία συγκέντρωσε ποσοστό 11,7%. Τα αποτελέσματα αυτής της υποκατηγορίας δημιουργούν τη βάση για περαιτέρω διερεύνηση. Την ύπαρξη αυτής της υποκατηγορίας δυσκολιών δημιουργεί το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες είχαν ελάχιστη εμπειρία σχετικά με τη διδασκαλία στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και αυτό τους προκαλούσε αναπόφευκτα ανασφάλεια για το τι μπορεί να κατακτήσει κάθε παιδί ανάλογα με την ηλικία του.

Η ύπαρξη προβλημάτων διδακτικής γίνεται εμφανής μέσα απ' τα σχόλια των επιμορφωτών, ένας εκ των οποίων αναφέρει: *«Καθώς οι περισσότεροι έχουν πρωτόλεια εμπειρία διδασκαλίας, απαιτείται χρόνος προς μια κατεύθυνση ευελιξίας σε σχέση με το παιδαγωγικό υλικό μας τέχνης-και ως εκ τούτου ελεύθερης –όπως είναι η μουσική. Κάτι τέτοιο ήταν εμφανές στις βιωματικές συμμετοχικές ασκήσεις»*. Επίσης κάποιος άλλος επιμορφωτής επισημαίνει: *«Οι συμμετέχοντες δυσκολεύτηκαν σε θέματα διδακτικής και έθεταν συνεχώς ερωτήματα σχετικά με την προσαρμογή του υλικού σε διάφορες ομάδες καθώς και σχετικά με τη διαχείριση κρίσεων κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας. Έχω την εντύπωση ότι υπάρχει ένα κενό στις γνώσεις τους σχετικά με το τι μπορεί να κατανοήσει, να κάνει και να κατακτήσει κάθε παιδί ανάλογα με την ηλικία του»*.

7.6. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με την αξιοποίηση στην πράξη του επιμορφωτικού σεμιναρίου

Η τέταρτη ερώτηση του ερωτηματολογίου του επιμορφωτή διατυπώνεται ως εξής: *«Έχετε την αίσθηση ότι οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αξιοποιήσουν στη διδακτική πρακτική τους κάποιες από τις προτάσεις που επεξεργαστήκατε στο εργαστήριο;»*. Με το πέρας της επιμόρφωσης είναι σημαντικό να καταγραφεί η γνώμη των επιμορφωτών όσον αφορά στην ετοιμότητα των συμμετεχόντων να αξιοποιήσουν όσα διδάχθηκαν. Τα λεγόμενα των επιμορφωτών θα συντελέσουν στην καλύτερη οργάνωση του επόμενου σεμιναρίου, επισημαίνοντας τα όποια θετικά ή και αρνητικά στοιχεία του σεμιναρίου.

Η ερώτηση αυτή αποτελεί *ερώτηση γνώμης* και έχει σκοπό να αντλήσει συγκεκριμένες πληροφορίες από τους επιμορφωτές και να τους προβληματίσει σχετικά με την πρακτική εφαρμογή όσων δίδαξαν. Οι επιμορφωτές στο σύνολό τους (100%) θεωρούν πως οι συμμετέχοντες μπορούν να εφαρμόσουν στη διδακτική πρακτική πολλά από αυτά που διδάχθηκαν και μάλιστα με επιτυχία. Το μόνο που διαφοροποιεί τις απαντήσεις των επιμορφωτών είναι κάθε φορά ο λόγος που καθιστά το σεμινάριο άμεσα αξιοποιήσιμο.

Με κριτήριο το λόγο κωδικοποιήθηκαν οι απαντήσεις των επιμορφωτών σε τέσσερις κατηγορίες:

- ❖ **ιδέες και δραστηριότητες**
- ❖ **βιωματική προσέγγιση**
- ❖ **υλικό**
- ❖ **θετική στάση**

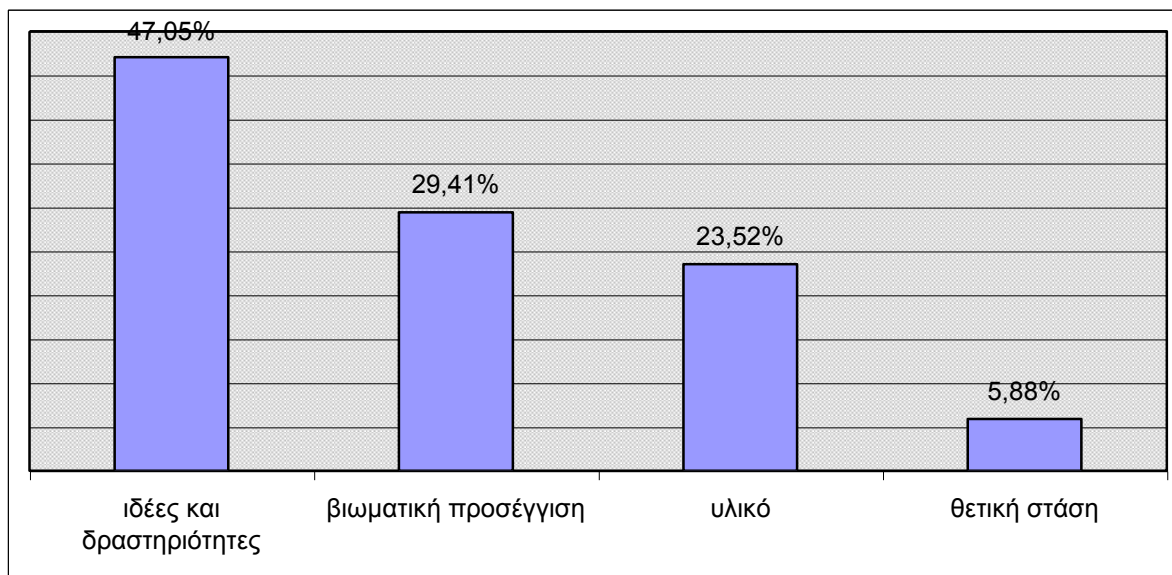
Στην πρώτη κατηγορία, *«ιδέες και δραστηριότητες»* περιλαμβάνονται οι απαντήσεις των επιμορφωτών που τονίζουν πως οι ιδέες που προτάθηκαν ήταν απλές,

ευχάριστες και άμεσα υλοποιήσιμες αλλά και πως οι δραστηριότητες λόγω της κατάλληλης προετοιμασίας είχαν μεγάλη ανταπόκριση στους επιμορφούμενους.

Στη δεύτερη κατηγορία «**βιωματική προσέγγιση**» ανήκουν οι απαντήσεις που δίνουν έμφαση στη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε κατά την επιμόρφωση. Η κατηγορία περιλαμβάνει όλες τις απαντήσεις που τονίζουν τη σπουδαιότητα της βιωματικής προσέγγισης και περιγράφουν σχετικές δραστηριότητες.

Στην τρίτη κατηγορία «**υλικό**» οι επιμορφωτές επισημαίνουν τη χρησιμότητα του υλικού που δόθηκε στους συμμετέχοντες ενώ στην τέταρτη κατηγορία «**θετική στάση**» περιλαμβάνονται οι απαντήσεις που σχετίζονται με τη θετική ανταπόκριση των επιμορφούμενων απέναντι στην επιμορφωτική διαδικασία.

Στο γράφημα 7 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι παραπάνω κατηγορίες, όπως προέκυψαν μέσα από τις απαντήσεις των επιμορφωτών, καθώς και τα ποσοστά που συγκέντρωσε καθεμία.

Γράφημα 7: Λόγοι που καθιστούν το σεμινάριο άμεσα αξιοποιήσιμο

Όπως παρατηρείται στο γράφημα 7 το μεγαλύτερο ποσοστό (**47,05%**) συγκεντρώνεται στην κατηγορία «**ιδέες και δραστηριότητες**». Στη συγκεκριμένη κατηγορία απαντήσεων οι επιμορφωτές επισημαίνουν τη χρησιμότητα των ιδεών και των δραστηριοτήτων με τις οποίες ασχολήθηκαν κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου. Με βάση τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από τα ερωτηματολόγια οι διδακτικές ιδέες που προτάθηκαν ήταν απλές και με προσωπική εμπειρία εφαρμογής από μέρος των επιμορφωτών. Όπως αναφέρει ένας επιμορφωτής: «... Γι' αυτό και πρότεινα διδακτικές ιδέες που είχα προσωπική εμπειρία εφαρμογής». Επιπλέον πίσω από αυτές διακρίνονταν συγκεκριμένοι στόχοι, γεγονός που τις καθιστούσε εύκολα υλοποιήσιμες μέσα στην τάξη και ευχάριστες για τους μαθητές. Σύμφωνα με τα λεγόμενα ενός επιμορφωτή: « ...Οι ιδέες ήταν απλές και πίσω από αυτές μπορούσε κανείς να διακρίνει επιμέρους στόχους. Επιπλέον ήταν οι περισσότερες σε μεγάλο βαθμό ευχάριστες...». Επιμορφωτές και επιμορφούμενοι προέβησαν και στην ανταλλαγή των καλύτερών τους δραστηριοτήτων αναδεικνύοντας για μια ακόμη φορά την καίρια σημασία της επικοινωνίας, της συνεργασίας και της ανταλλαγής απόψεων μεταξύ των εκπαιδευτικών. Όπως αναφέρει ένας επιμορφωτής: «...Ανταλλάξαμε τις καλύτερές μας δραστηριότητες και φάνηκε απ' όλους η ανάγκη για νέες ιδέες και επιμόρφωση.».

Σύμφωνα με τους επιμορφωτές άλλος ένας σημαντικός παράγοντας που βοηθάει τους επιμορφούμενους να αξιοποιήσουν το σεμινάριο στη διδακτική πράξη, είναι οι **βιωματικές προσεγγίσεις** που ακολουθήθηκαν. Η δεύτερη κατηγορία συγκεντρώνει ένα αξιόλογο ποσοστό (**29,41%**), αφού δεν ήταν λίγοι οι επιμορφωτές που τόνισαν τη σημασία των βιωματικών ασκήσεων στην αξιοποίηση του σεμιναρίου στην πράξη. Από τις απαντήσεις των επιμορφωτών φαίνεται πως οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία παρακολούθησης αρκετών βιωματικών εργαστηρίων και ενημερώθηκαν για την ομαδική δημιουργία των μαθητών, τη διαθεματική συνεργασία καθώς και τη κατασκευή

αυτοσχέδιων μουσικών οργάνων. Σύμφωνα με έναν επιμορφωτή: «...η διεξαγωγή του σεμιναρίου από την πλευρά μου βασίζεται κατά 80% στη βιωματική προσέγγιση και αλληλεπίδραση». Επίσης κάποιος άλλος επιμορφωτής αναφέρει: «...εκτός από τη θεωρητική παρουσίαση δόθηκε έμφαση στη διδασκαλία στην τάξη με σχέδια μαθήματος και βιωματικά εργαστήρια.». Τέλος ένας ακόμη επιμορφωτής θεωρεί πως: «Όλες οι προτάσεις είναι άμεσα αξιοποιήσιμες αφού οι επιμορφούμενοι παρακολούθησαν βιωματικά εργαστήρια και ασχολήθηκαν με την ομαδική δημιουργία των μαθητών καθώς και κατασκευή αυτοσχέδιων μουσικών οργάνων.».

Στην τρίτη κατηγορία απαντήσεων «υλικό» οι επιμορφωτές σε ποσοστό **23,52%** επισημαίνουν πως το υλικό που δόθηκε στους επιμορφούμενους μπορεί να χρησιμοποιηθεί άμεσα στην τάξη. Σύμφωνα με τα λεγόμενα τους, στους συμμετέχοντες δόθηκαν σχέδια μαθήματος που ανταποκρίνονται στις διδακτικές ανάγκες. Επίσης στα ερωτηματολόγια αναφέρουν πως το παιδαγωγικό και εποπτικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε κατά την επιμόρφωση ήταν συνυφασμένο με τα εγχειρίδια του σχολείου και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Μουσικής. Οι επιμορφωτές επίσης σημειώνουν πως προσπάθησαν να συνδέσουν το υλικό και με τη φιλοσοφία του Νέου Σχολείου ώστε να μπορεί να εφαρμοστεί στη διδακτική πράξη. Όπως αναφέρει ένας επιμορφωτής: «...τα στοιχεία που δημιουργήθηκαν μπορούν να εφαρμοστούν άμεσα στη διδακτική πράξη.». Επίσης σύμφωνα με τα λεγόμενα ενός άλλου επιμορφωτή: «Πιστεύω πως το υλικό που χρησιμοποιήθηκε(παιδαγωγικό, εποπτικό κ.λ.π.) είναι άμεσα συνδεδεμένο με τα σχετικά εγχειρίδια, τους στόχους του ΑΠΣ και τη φιλοσοφία του Νέου Σχολείου και θα μπορέσει να εφαρμοστεί από τους επιμορφούμενους στη διδακτική πράξη».

Ολοκληρώνοντας με τους λόγους που καθιστούν χρήσιμο το σεμινάριο, η τελευταία κατηγορία «**θετική στάση**» συγκεντρώνει ένα αρκετά μικρό ποσοστό (**5,88%**)

και κατά συνέπεια τα αποτελέσματα της δεν μπορούν να γενικευθούν. Παρόλο αυτά οι επιμορφωτές πιστεύουν πως η θετική στάση των επιμορφούμενων απέναντι στις νέες ιδέες αποτελεί μια καλή βάση που θα τους βοηθήσει στην αξιοποίηση όσων διδάχθηκαν. Σύμφωνα με έναν επιμορφωτή: «Όλοι ανεξαιρέτως υποδέχθηκαν τις νέες προτάσεις με θετικό τρόπο: ενδιαφέρον, καίρια ερωτήματα, ιδέες για εφαρμογή...». Κατά συνέπεια το ενδιαφέρον και τα ερωτήματα των συμμετεχόντων αποτελούν τη βάση για ένα καλό ξεκίνημα και τον οδηγό για να συνεχίζουν να εμπλουτίζουν το διδακτικό τους έργο.

7.7. Οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σε σχέση με τη βελτίωση του προγράμματος

Στο τέλος του ερωτηματολογίου κάθε επιμορφωτής καλείται να θέσει συγκεκριμένες προτάσεις που αφορούν στη βελτίωση των επόμενων επιμορφώσεων. Η τελευταία ερώτηση στο ερωτηματολόγιο του επιμορφωτή διατυπώνεται ως εξής: «**Τι θα προτείνατε για τη βελτίωση του συγκεκριμένου προγράμματος επιμόρφωσης;**».

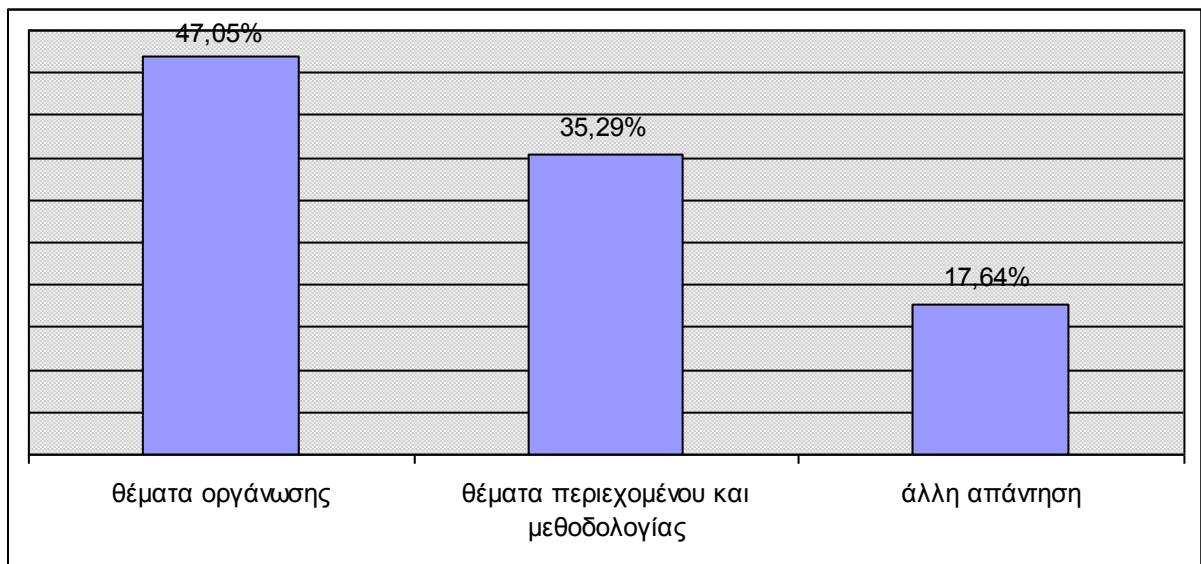
Εξαιτίας του μικρού συνόλου των επιμορφωτών (N=17), η ομαδοποίηση των προτάσεων δεν ήταν τόσο εύκολη, καθώς σχεδόν κάθε επιμορφωτής είχε τη δική του ξεχωριστή πρόταση. Προσπαθώντας να ομαδοποιήσουμε τις προτάσεις και να δημιουργήσουμε κάποιες κατηγορίες απαντήσεων δημιουργήθηκαν τρεις μεγάλες κατηγορίες:

- **θέματα οργάνωσης**
- **θέματα περιεχομένου και μεθοδολογίας**
- **άλλη απάντηση**

Στην πρώτη κατηγορία «**θέματα οργάνωσης**» κωδικοποιήθηκαν οι απαντήσεις των επιμορφωτών που σχετίζονταν με οργανωτικά ζητήματα της επιμόρφωσης όπως η ανάγκη περισσότερου χρόνου καθώς και έγκαιρης ενημέρωσης.

Η δεύτερη κατηγορία «**θέματα περιεχομένου και μεθοδολογίας**» περιείχε τις προτάσεις των επιμορφωτών που αναφέρονταν στις θεματικές ενότητες που θα μπορούσε να έχει η επόμενη επιμόρφωση, στο είδος των δραστηριοτήτων που θα μπορούσαν να υλοποιηθούν κ.ά.

Στην τελευταία κατηγορία περιλαμβάνονται κάποιες προτάσεις που δεν μπορούν να αποτελέσουν ξεχωριστή κατηγορία εξαιτίας της μικρής τους συχνότητας. Αναλυτική παρουσίαση της καθεμιάς κατηγορίας και του ποσοστού που συγκεντρώνει πραγματοποιείται στο γράφημα που ακολουθεί στην επόμενη σελίδα της παρούσας εργασίας.

Γράφημα 8: Οι προτάσεις βελτίωσης των επιμορφωτών

Στο γράφημα 8 φαίνεται πως η πρώτη κατηγορία που σχετίζεται με τα «**θέματα οργάνωσης**» συγκέντρωσε το υψηλότερο ποσοστό (**47,05%**). Ένα αξιόλογο ποσοστό επιμορφωτών στις απαντήσεις του επισημαίνει την ανάγκη για **περισσότερο χρόνο και έγκαιρη ενημέρωση** πριν από κάθε επιμορφωτικό σεμινάριο. Χαρακτηριστικές εκφράσεις που υπάρχουν σχεδόν σ' όλες τις απαντήσεις είναι οι εξής: «*Περισσότερες*

ώρες επιμόρφωσης...», «Περισσότερο χρόνο!», «Καλύτερη εκ των προτέρων ενημέρωση των επιμορφούμενων για το πρόγραμμα και την όλη διεξαγωγή του.»», «Πιο έγκαιρη ενημέρωση.»», «Έγκαιρη ενημέρωση επιμορφούμενων και επιμορφωτών.».

Όσον αφορά την δεύτερη κατηγορία ένας στους τρεις επιμορφωτές επισημαίνει την ανάγκη στις επόμενες επιμορφώσεις να δοθεί σημασία σε ζητήματα περιεχομένου και μεθοδολογίας(35,29%). Οι προτάσεις αυτής της κατηγορίας σχετίζονται με **την ανάγκη εναλλαγής επιμορφωτών, ύπαρξης βιωματικών σεμιναρίων, συνεργασίας των διαφόρων ειδικοτήτων** καθώς και **επαναπροσδιορισμού του περιεχομένου της επιμόρφωσης.**

Ασχολούμενοι πιο διεξοδικά με την ανάλυση των απαντήσεων αυτής της κατηγορίας εντοπίζουμε την έμφαση που δίνουν οι επιμορφωτές στη διάδραση και ανταλλαγή απόψεων με τους επιμορφούμενους. Σύμφωνα με τα λεγόμενα ενός επιμορφωτή υπάρχει ανάγκη για: *«Εναλλαγές επιμορφωτών ακόμα και για το ίδιο διδακτικό αντικείμενο.»*. Κάποιοι άλλοι επισημαίνουν το ίδιο λέγοντας: *«Την εναλλαγή των επιμορφωτών ώστε όλοι οι υπό επιμόρφωση να έχουν διδακτικές συνεδρίες με όλους τους επιμορφωτές.»*, *«Φάνηκε ότι υπάρχει μεγάλη ανάγκη για εναλλαγή επιμορφωτών.»*.

Στη ίδια κατηγορία απαντήσεων ανήκουν και όσες επισημαίνουν την ανάγκη **ύπαρξης βιωματικών σεμιναρίων** στα πλαίσια της επιμόρφωσης. Σύμφωνα με τα λεγόμενα των επιμορφωτών για τη βελτίωση των επιμορφωτικών σεμιναρίων είναι αναγκαίο: *«Βιωματικά εργαστήρια»* , *«Να γίνονται μόνο βιωματικά εργαστήρια και εργασίες. Δεν επιθυμούν οι εκπαιδευτικοί τη θεωρητική προσέγγιση...»*, *«...οι επιμορφούμενοι να έχουν ένα μέρος παρουσίασης στην επιμόρφωση. Έτσι ενισχύεται η "διαλογικότητα" της επιμόρφωσης και η δημιουργικότητα περνάει στα εργαστήρια των επιμορφωτών πιο έντονα.»*, *«Οι συμμετέχοντες να γνωρίζουν από πριν το περιεχόμενο της*

επιμόρφωσης. Όντας προετοιμασμένοι θα έχουν την ευκαιρία να παρουσιάσουν μια δραστηριότητα στους συναδέλφους τους αλλά και να συμμετέχουν πιο ενεργά».

Ένα πολύ μικρό ποσοστό επιπλέον επισημαίνει την **ανάγκη συνεργασίας διαφόρων ειδικοτήτων** στα πλαίσια της επιμόρφωσης. Χαρακτηριστικές είναι οι προτάσεις των επιμορφωτών όπως καταγράφονται στα ερωτηματολόγια: «*Να διατεθεί περισσότερος χρόνος στη συνεργασία των ειδικοτήτων*», «*Περισσότερες ώρες προς την κατεύθυνση Συνομιλίας των Τεχνών με διάφορους τρόπους.*»

Μέρος των προτάσεων αυτής της κατηγορίας αποτελεί και η **ανάγκη επαναπροσδιορισμού του περιεχομένου της επιμόρφωσης**, όπως φαίνεται χαρακτηριστικά στις απαντήσεις των επιμορφωτών: «*...Ειδικά θέματα ανά συνάντηση...*» και «*Ξεκάθαρη δομή ενοτήτων.*».

Όπως αναφέραμε παραπάνω εξαιτίας του μικρού συνόλου των επιμορφωτών (N=17), η ομαδοποίηση των προτάσεων δεν ήταν τόσο εύκολη, καθώς κάθε επιμορφωτής είχε τη δική του ξεχωριστή πρόταση. Γι' αυτό το λόγο οι προτάσεις που δεν μπορούν να αποτελέσουν ξεχωριστή κατηγορία συμπεριλαμβάνονται στην κατηγορία «άλλη απάντηση». Έχοντας την πεποίθηση πως κάθε πρόταση βελτίωσης, ασχέτως της συχνότητας της, μπορεί να συντελέσει στη βελτίωση του επιμορφωτικού έργου παραθέτουμε μερικές από αυτές:

- «*Οι δειγματικές διδασκαλίες να γίνουν στα σχολεία των επιμορφούμενων.*»
- «*Να πραγματοποιηθεί επιμόρφωση και στους δασκάλους των 800 ολοήμερων σχολείων ώστε να συνεργάζονται καλύτερα με τους δασκάλους των ειδικοτήτων.*»
- «*Να εξασφαλιστεί το θεσμικό πλαίσιο για τη συνέχιση των επιμορφωτικών συναντήσεων.*»

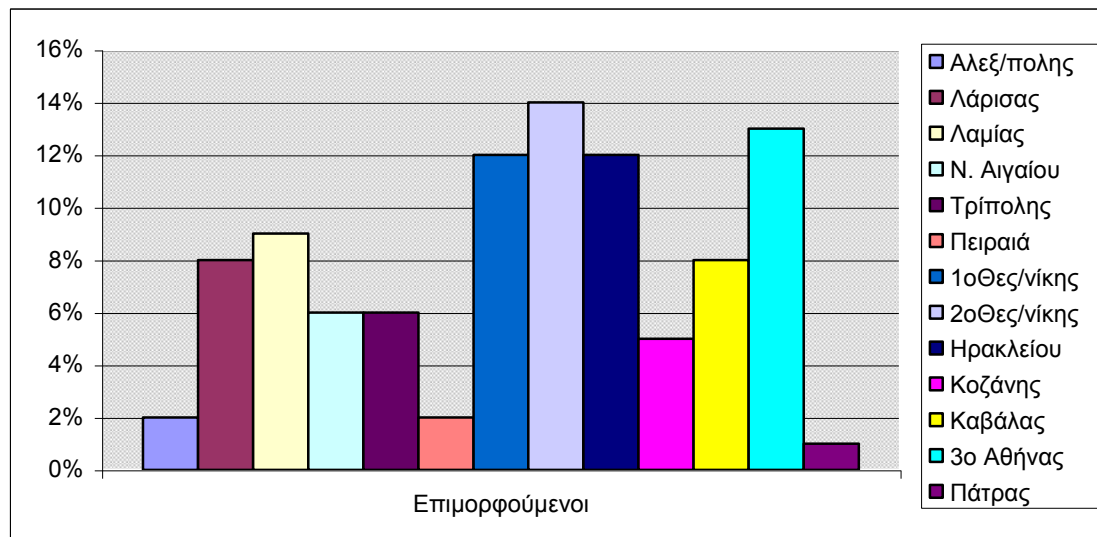
- *«Εστίαση στις ανάγκες των επιμορφούμενων.»*
- *«Να προηγηθεί επιμόρφωση σε θέματα παιδαγωγικά.»*

Η ανάλυση των ερωτηματολογίων των επιμορφωτών παρέχει μια πρώτη εικόνα της έκβασης του επιμορφωτικού σεμιναρίου καθώς σε αυτά αποτυπώνονται οι αντιλήψεις των επιμορφωτών σχετικά με τη δομή, την οργάνωση, το συντονισμό του σεμιναρίου, τα θετικά στοιχεία του αλλά και τις δυσκολίες που ενδεχομένως προέκυψαν. Σε αυτό το σημείο κρίνεται αναγκαίο να παρουσιαστεί η ανάλυση των ερωτηματολογίων των επιμορφούμενων η οποία επιτρέπει την έκβαση ασφαλέστερων συμπερασμάτων για το επιμορφωτικό πρόγραμμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Ανάλυση και ερμηνεία των ερωτηματολογίων των επιμορφούμενων

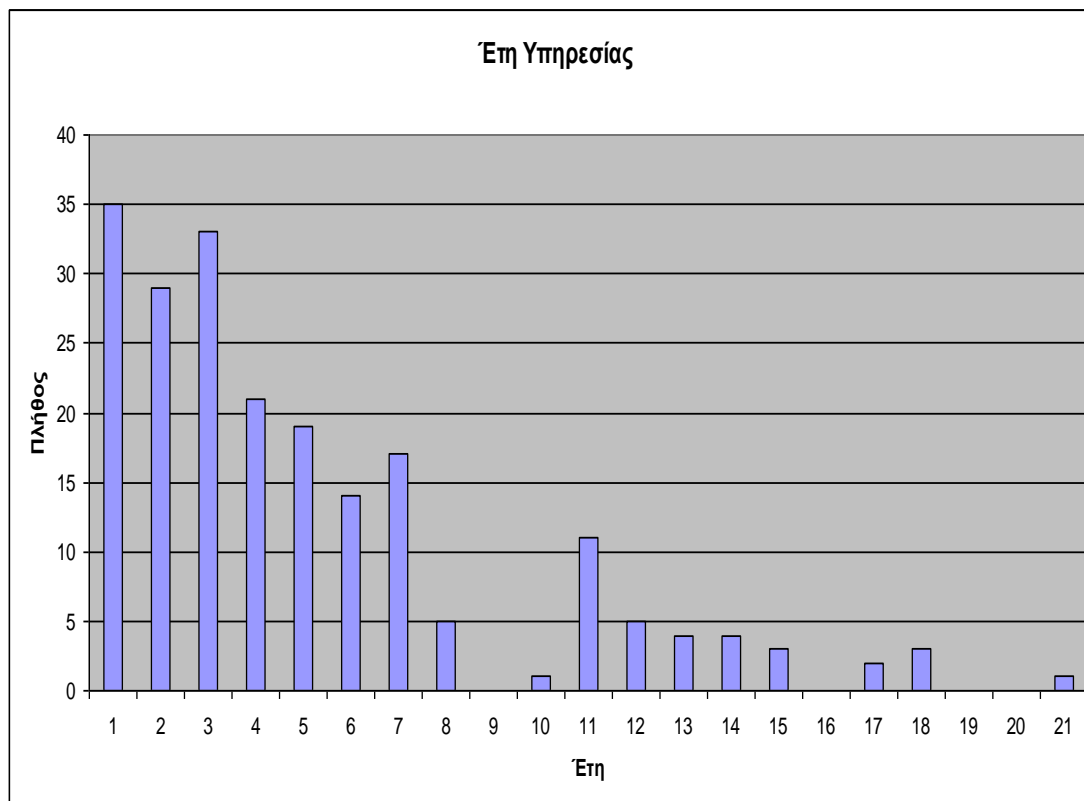
8.1. Τα ερωτηματολόγια των επιμορφούμενων

Τα ερωτηματολόγια των επιμορφούμενων που αναλύουμε παρακάτω ήταν ανώνυμα και συμπληρώθηκαν μετά την ολοκλήρωση της επιμόρφωσης που πραγματοποιήθηκε στα 13 Π.Ε.Κ. της χώρας. Στο επιμορφωτικό πρόγραμμα σύμφωνα με τον πίνακα 1 συμμετείχαν 207 καθηγητές μουσικής και στο γράφημα 9 φαίνεται η γεωγραφική κατανομή τους ανά Π.Ε.Κ. με τη μορφή ποσοστών.

Γράφημα 9: Κατανομή επιμορφούμενων ανά Π.Ε.Κ.

Για την απόκτηση μιας σφαιρικότερης εικόνας όσον αφορά τα χαρακτηριστικά των επιμορφούμενων στο γράφημα 10 που ακολουθεί, παρουσιάζονται τα έτη υπηρεσίας των καθηγητών μουσικής που συμμετείχαν στο επιμορφωτικό πρόγραμμα τα οποία κυμαίνονταν από 1 έως 21 έτη. Ειδικότερα φαίνεται στο γράφημα πως ένας αξιόλογος αριθμός επιμορφούμενων έχει λίγα έτη υπηρεσίας στην εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα πάνω από το 50% των καθηγητών μουσικής είχαν υπηρετήσει στην εκπαίδευση από 1 έως και 7 χρόνια.

Γράφημα 10: Έτη υπηρεσίας των επιμορφούμενων

Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε μια ερώτηση πολλαπλής επιλογής με πέντε υποερωτήματα και σε τέσσερις ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Οι ερωτήσεις έδιναν την ευκαιρία στους επιμορφούμενους να εκφράσουν τις αντιλήψεις τους σχετικά με το πρόγραμμα που παρακολούθησαν, τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν και να θέσουν νέες προτάσεις για τη βελτίωσή του. Η πρώτη ερώτηση του ερωτηματολογίου με προτεινόμενη απάντηση είχε απαντηθεί απ' όλους, ενώ μόλις το 10% δεν είχε δώσει απαντήσεις στις ερωτήσεις που ακολούθησαν. Στις ενότητες που ακολουθούν παρουσιάζονται οι απαντήσεις των επιμορφούμενων για κάθε ερώτηση του ερωτηματολογίου και εξάγονται συμπεράσματα για το επιμορφωτικό πρόγραμμα με τη βοήθεια των αντίστοιχων γραφημάτων.

8.2. Οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σε σχέση με το επιμορφωτικό πρόγραμμα

Η πρώτη ερώτηση του ερωτηματολογίου του επιμορφούμενου ανήκε στην κατηγορία των ερωτήσεων κλιμάκων αξιολόγησης. Σε αυτή την ερώτηση, οι επιμορφούμενοι καλούνταν να βαθμολογήσουν:

- τη *δομή* του σεμιναρίου
- το *συντονισμό* του σεμιναρίου
- τη *μαθησιακή ατμόσφαιρα*
- την *επιλογή δραστηριοτήτων*
- την *προτεινόμενη μεθοδολογία*
- τη *συνεργασία της ομάδας με τον επιμορφωτή*

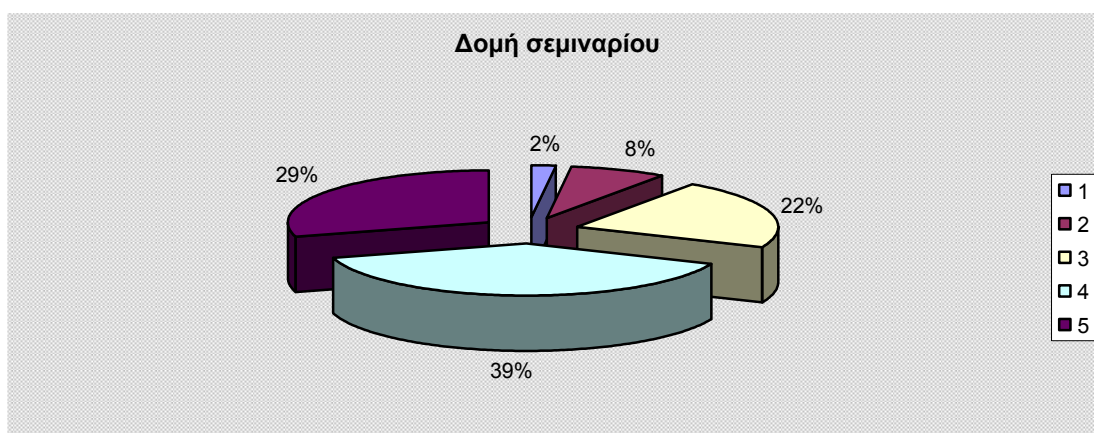
Σε κάθε ένα από τα παραπάνω αντικείμενα οι επιμορφούμενοι καλούνταν να αποδώσουν μία συγκεκριμένη βαθμολογία κρίνοντας έτσι συγκεκριμένους τομείς του σεμιναρίου. Ως μέγιστη βαθμολογία θεωρούνταν το 5 ενώ η ελάχιστη ήταν το 1.

Όπως αναφέραμε και προηγουμένως (στο ερωτηματολόγιο του επιμορφωτή) η συγκεκριμένη ερώτηση του ερωτηματολογίου αποτελεί μία κλίμακα αθροιστικής βαθμολόγησης (Likert scale), η οποία συμβάλει στην καλύτερη μέτρηση των απόψεων των συμμετεχόντων σε σχέση με συγκεκριμένα θέματα της επιμορφωτικής διαδικασίας. Μέσω αυτών των ερωτήσεων τα άτομα καλούνται να δηλώσουν το βαθμό αποδοχής ή απόρριψης για μια σειρά απόψεων, φράσεων, θεμάτων, προσώπων κλπ., στη βάση μιας αριθμητικής κλίμακας, η οποία μπορεί να είναι από 1 έως 5, 1 έως 7 κλπ.

8.2.1. Οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σε σχέση με τη δομή του σεμιναρίου

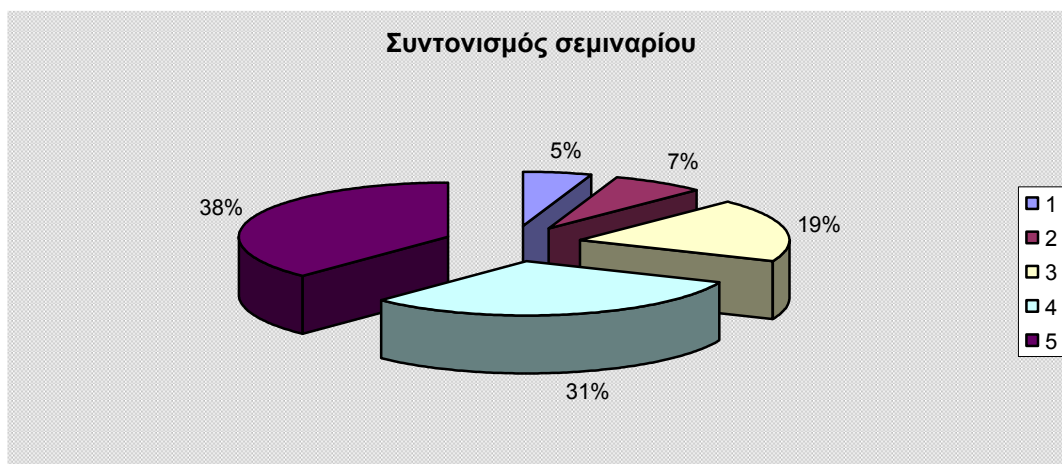
Στο πρώτο υποερώτημα οι επιμορφούμενοι καλούνται να βαθμολογήσουν τη δομή του σεμιναρίου. Με άριστα το 5 η «δομή του σεμιναρίου» συγκεντρώνει μέσο όρο βαθμολογίας **3,85**. Το 39% των επιμορφούμενων όπως παρουσιάζεται στο γράφημα 11 έχει επιλέξει για το πρώτο υποερώτημα το βαθμό 4 και εμφανίζεται αρκετά ικανοποιημένο από τη δομή του επιμορφωτικού προγράμματος.

Γράφημα 11: Αποτελέσματα κλίμακας βαθμολόγησης για τη δομή του σεμιναρίου

8.2.2. Οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σε σχέση με το συντονισμό του σεμιναρίου

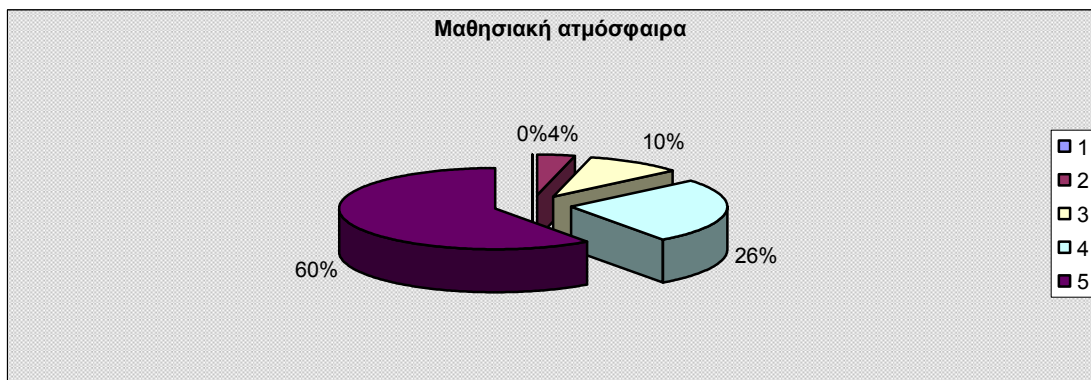
Και το δεύτερο υποερώτημα συγκεντρώνει πολύ θετικές βαθμολογίες. Ο «συντονισμός του σεμιναρίου» συγκεντρώνει μέσο όρο βαθμολογίας **3,87** με άριστα το 5. Το μεγαλύτερο πλήθος των απαντήσεων των επιμορφούμενων έχει κυμανθεί στις επιλογές 4 και 5 της κλίμακας βαθμολόγησης όπως φαίνεται στο γράφημα 12 που ακολουθεί.

Γράφημα 12: Αποτελέσματα κλίμακας βαθμολόγησης για το συντονισμό του σεμιναρίου

8.2.3. Οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σε σχέση με τη μαθησιακή ατμόσφαιρα

Ο μέσος όρος του τρίτου υποερώτηματος, που αφορούσε τη μαθησιακή ατμόσφαιρα κατά τη διάρκεια του επιμορφωτικού προγράμματος, είναι **4,39**, γεγονός που επιβραβεύει τις διαδικασίες που ακολουθήθηκαν κατά το επιμορφωτικό πρόγραμμα. Στο γράφημα 13 που ακολουθεί φαίνεται πως οι επιμορφούμενοι είναι ικανοποιημένοι από την ατμόσφαιρα κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου, καθώς πάνω από τους μισούς (60%) απάντησαν θετικά, βαθμολογώντας με 5 (άριστα) στον πίνακα της κλίμακας βαθμολόγησης.

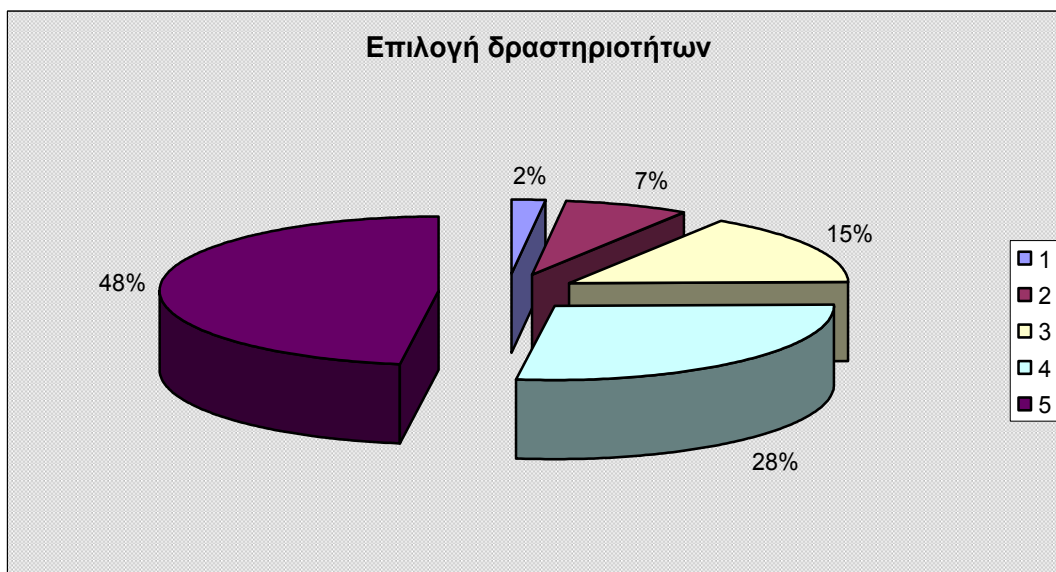

Γράφημα 13: Αποτελέσματα κλίμακας βαθμολόγησης για τη μαθησιακή ατμόσφαιρα

Επίσης όπως παρουσιάζεται στο γράφημα 13 το 26% επέλεξε το βαθμό 4 ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό (14%) την χαρακτήρισαν με το βαθμό 2 και 3. Αξιοσημείωτο είναι πως κανείς επιμορφούμενος δεν επέλεξε το βαθμό 1 για τη μαθησιακή ατμόσφαιρα.

8.2.4. Οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σε σχέση με την επιλογή των δραστηριοτήτων

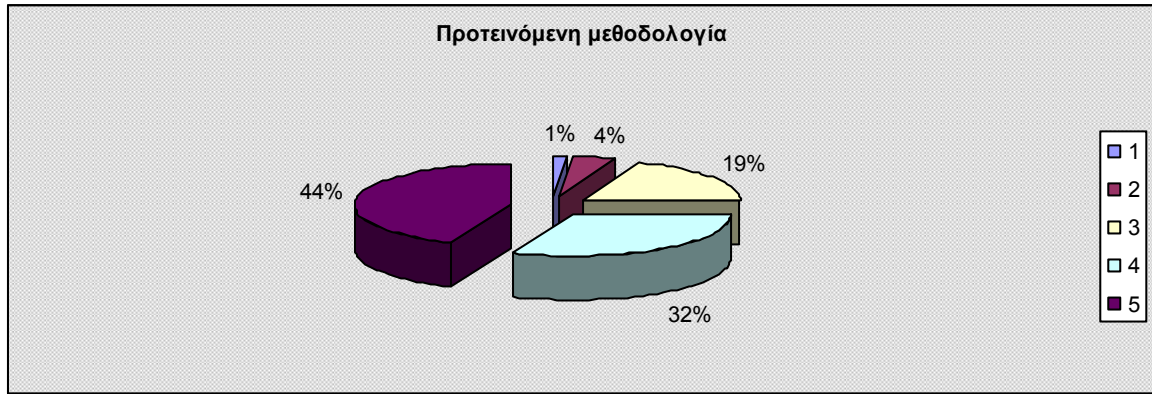
Σε αναλογία με τα προηγούμενα υποερωτήματα και στο τέταρτο που σχετίζονταν με τις δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν κατά το επιμορφωτικό πρόγραμμα οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων είναι πολύ θετικές. Η «**επιλογή δραστηριοτήτων**» έχει μέσο όρο **4,12** με άριστα το 5. Σχεδόν οι μισοί επιμορφούμενοι (48%) όπως παρουσιάζεται στο γράφημα 14 χαρακτήρισαν με το βαθμό 5 (άριστα) την επιλογή των δραστηριοτήτων κατά την επιμορφωτική διαδικασία.

Γράφημα 14: Αποτελέσματα κλίμακας βαθμολόγησης για την επιλογή δραστηριοτήτων

8.2.5. Οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σε σχέση με την προτεινόμενη μεθοδολογία

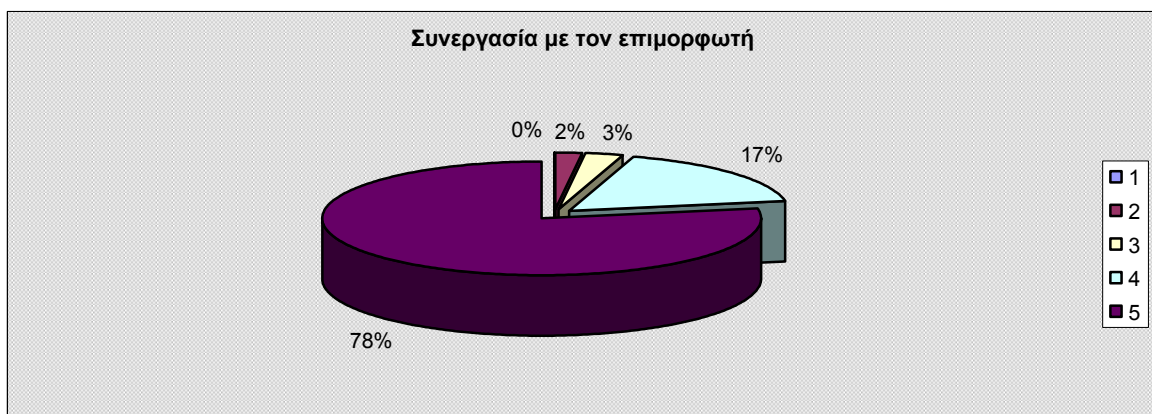
Στο πέμπτο υποερώτημα, οι επιμορφούμενοι καλούνταν να βαθμολογήσουν την προτεινόμενη μεθοδολογία. Στις απαντήσεις τους αποτυπώνεται η θετική αντίληψη που σχημάτισαν και γι' αυτό το κομμάτι της επιμόρφωσης. Η «**προτεινόμενη μεθοδολογία**» συγκέντρωσε μέσο όρο βαθμολογίας **4,11** με άριστα το 5. Το 44% των ερωτηθέντων επέλεξε το βαθμό 5 (άριστα) για να βαθμολογήσει την προτεινόμενη μεθοδολογία, το 32% επέλεξε το βαθμό 4 και το υπόλοιπο 24% κυμάνθηκε στις υπόλοιπες τρεις επιλογές (1,2,3).

Γράφημα 15: Αποτελέσματα κλίμακας βαθμολόγησης για την προτεινόμενη μεθοδολογία

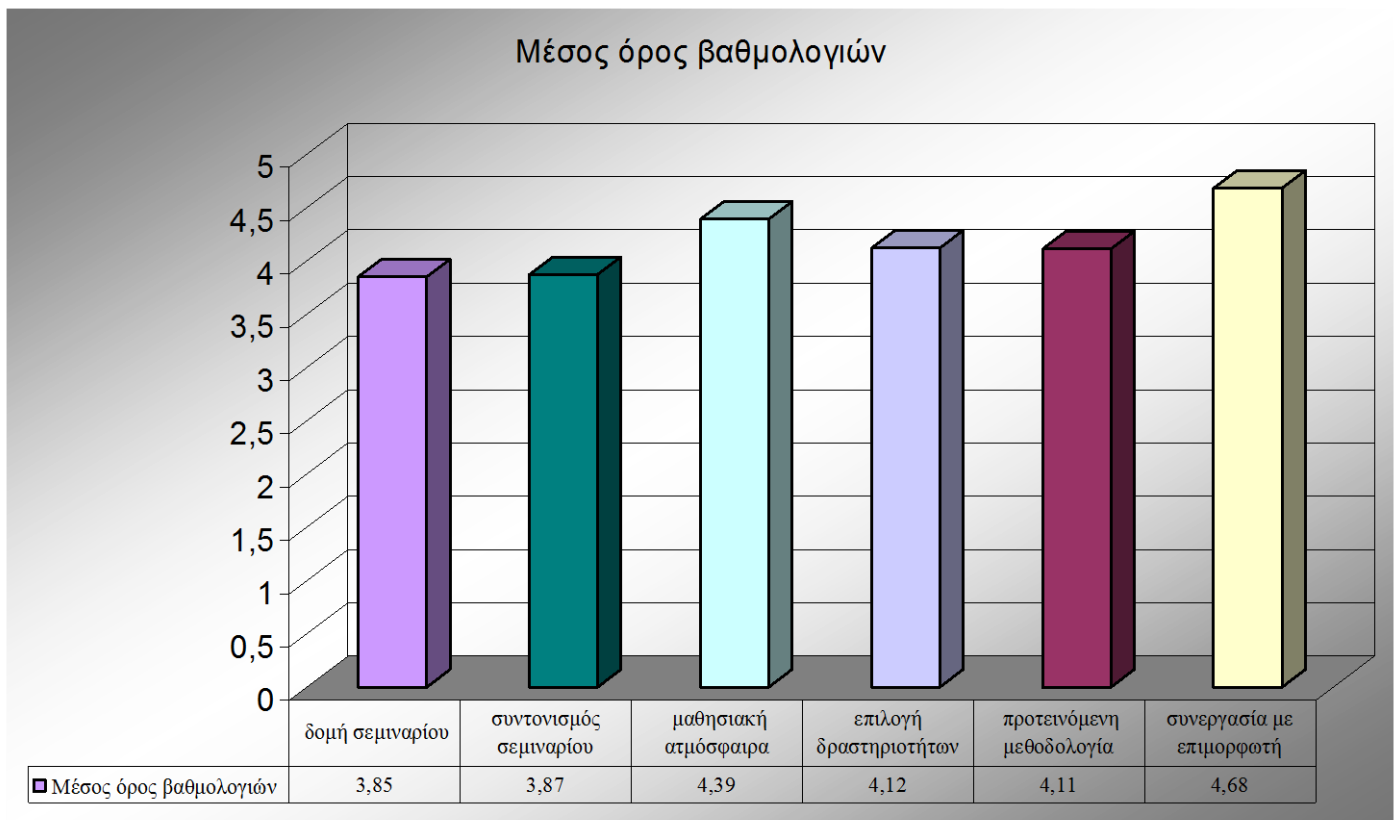
8.2.6. Οι αντιλήψεις των επιμορφούμενων σε σχέση με τη συνεργασία της ομάδας με τον επιμορφωτή

Το τελευταίο υποερώτημα που αφορούσε τη «συνεργασία με τον επιμορφωτή» έχει το μεγαλύτερο μέσο όρο βαθμολογίας **4,68**. Τα 4/5 (78%) των εκπαιδευτικών συνεργάστηκαν πολύ ικανοποιητικά με τον επιμορφωτή δείγμα θετικό για την έκβαση της επιμόρφωσης. Όπως φαίνεται και στο γράφημα 16 μηδενικό ήταν το ποσοστό των επιμορφούμενων που έδωσε χαμηλή βαθμολογία στη συνεργασία με τον επιμορφωτή.

Γράφημα 16: Αποτελέσματα κλίμακας βαθμολόγησης για τη συνεργασία με τον επιμορφωτή

Συγκεντρώνοντας τα αποτελέσματα για την πρώτη ερώτηση του ερωτηματολογίου με τη βοήθεια του γραφήματος 17, παρατηρούμε πως οι επιμορφούμενοι έδωσαν πολύ καλές βαθμολογίες στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του προγράμματος. Ο μέσος όρος των βαθμολογιών που συγκέντρωσαν τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά είναι πολύ κοντινός μεταξύ τους και έχει την τάση να βρίσκεται κοντά στη βαθμολογία 4. Παρατηρούμε πως την ελάχιστη βαθμολογία συγκέντρωσε η «**δομή του σεμιναρίου**» και τη μέγιστη η «**συνεργασία με τον επιμορφωτή**». Πολύ θετική αντίληψη φαίνεται να έχουν οι επιμορφούμενοι και για τη μαθησιακή ατμόσφαιρα κατά την επιμορφωτική διαδικασία, αφού το συγκεκριμένο αντικείμενο συγκέντρωσε πολύ καλή βαθμολογία (4,39 με άριστα το 5).

Γράφημα 17: Μέσος όρος βαθμολογιών της ερώτησης κλίμακας

8.3. Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου

Η δεύτερη ερώτηση του ερωτηματολογίου που κλήθηκαν να απαντήσουν οι επιμορφούμενοι ήταν ανοιχτή και διατυπώνεται ως εξής: «**Αντιμετωπίσατε δυσκολίες και πού;**». Η ερώτηση έδινε τη δυνατότητα στους ερωτώμενους να αναφερθούν στις δυσκολίες που αντιμετώπισαν σε όλους τους τομείς του σεμιναρίου, από την οργάνωση μέχρι την διεκπεραίωσή του.

Από το συνολικό αριθμό των επιμορφούμενων (207) το ποσοστό που απάντησε στην ερώτηση ήταν 75,8%(157 άτομα). Πολλές απ' τις απαντήσεις που δόθηκαν ήταν κοινές και επαναλαμβάνονταν, δημιουργώντας συγκεκριμένες κατηγορίες απαντήσεων. Για την ανάλυση της ερώτησης δημιουργήθηκαν συγκεκριμένες κατηγορίες απαντήσεων και διερευνήθηκε ξεχωριστά η συχνότητα εμφάνισης κάθε κατηγορίας. Στη στατιστική ανάλυση χρησιμοποιήθηκαν μόνο τα ερωτηματολόγια των επιμορφούμενων που είχαν απαντήσει στην ερώτηση. Επιπλέον, δεν λαμβάνονταν υπόψη οι κατηγορίες απαντήσεων με συχνότητα εμφάνισης μικρότερης του 5%.

Από την ανάλυση των απαντήσεων των επιμορφούμενων προέκυψαν έξι κατηγορίες:

- **καμία δυσκολία**
- **χρονικό διάστημα διεξαγωγής της επιμόρφωσης**
- **μετακίνηση-προσβασιμότητα στο χώρο διεξαγωγής της επιμόρφωσης**
- **προσωπικές δυσκολίες-προβληματισμοί επιμορφούμενων**
- **έλλειψη έγκαιρης ενημέρωσης**
- **άλλη απάντηση**

Η πρώτη κατηγορία απαντήσεων **«καμία δυσκολία»** περιλαμβάνει τις απαντήσεις των επιμορφούμενων στις οποίες δήλωναν πως κατά το επιμορφωτικό σεμινάριο δεν αντιμετώπισαν σημαντικές ή και καμία δυσκολία.

Η δεύτερη κατηγορία **«χρονικό διάστημα διεξαγωγής της επιμόρφωσης»** αφορούσε σε εκείνες τις απαντήσεις που σχετίζονταν με την πίεση χρόνου, τη διεξαγωγή της επιμόρφωσης Σαββατοκύριακα αλλά και τη φυσική κούραση των συμμετεχόντων.

Η επόμενη κατηγορία **«μετακίνηση–προσβασιμότητα στο χώρο διεξαγωγής της επιμόρφωσης»** περιλάμβανε τις απαντήσεις στις οποίες οι επιμορφούμενοι ανέφεραν πως υπήρχαν σημαντικές δυσκολίες και εμπόδια κατά τη μετακίνησή τους στα μέρη που πραγματοποιούνταν τα σεμινάρια. Η δυσκολία αυτή γίνεται ιδιαίτερα αισθητή στους επιμορφούμενους που υπηρετούσαν στη νησιωτική Ελλάδα.

Στην τέταρτη κατηγορία **«προσωπικές δυσκολίες-προβληματισμοί επιμορφούμενων»** ανήκουν οι απαντήσεις των επιμορφούμενων στις οποίες γίνεται αναφορά σε εξειδικευμένα προβλήματα που αντιμετώπισαν κατά την επιμόρφωση (π.χ. δυσκολίες στην κατασκευή αυτοσχέδιων μουσικών οργάνων ή στη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών). Επίσης στην ίδια κατηγορία ανήκουν απαντήσεις στις οποίες οι επιμορφούμενοι θέτουν κάποιους ιδιαίτερους προβληματισμούς, που δεν σχετίζονται άμεσα με την επιμόρφωση αλλά αφορούν στην πρακτική εφαρμογή όσων έμαθαν, καθώς και το κατά πόσο τα σχολεία είναι έτοιμα υλικοτεχνικά με επανδρωμένες εργαστηριακές αίθουσες για το μάθημα της Μουσικής.

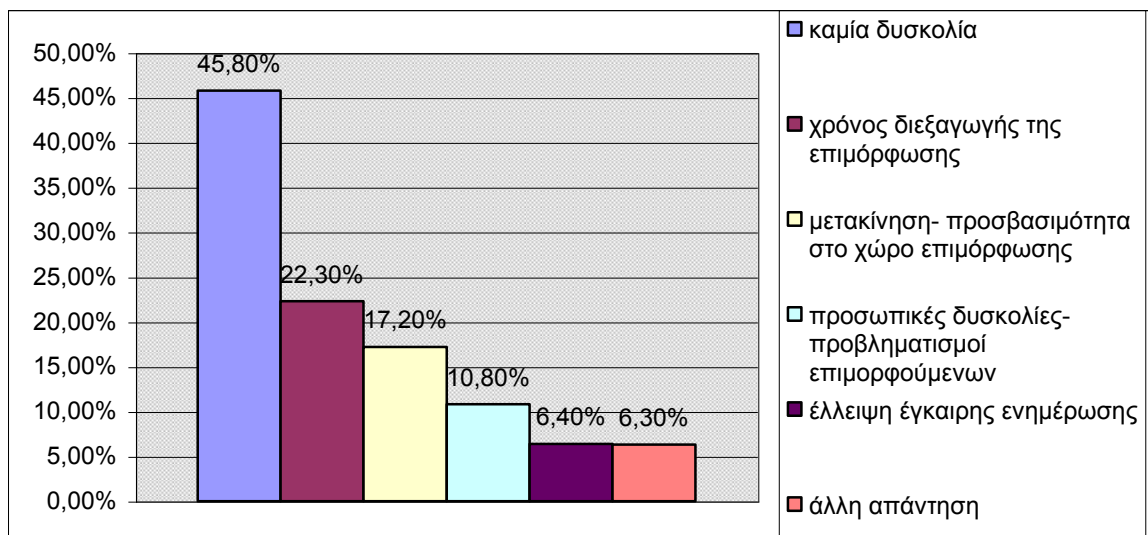
Στην πέμπτη κατηγορία **«έλλειψη έγκαιρης ενημέρωσης»** κάποιοι απ' τους επιμορφούμενους αναφέρουν πως άργησαν να πληροφορηθούν για το χρόνο και τον τόπο διεξαγωγής της επιμόρφωσης.

Στην τελευταία κατηγορία **«άλλη απάντηση»** ανήκουν εκείνες οι απαντήσεις που δεν συγκέντρωσαν ποσοστό 5%, ώστε να αποτελέσουν μια ξεχωριστή κατηγορία.

Παρόλα αυτά οι απαντήσεις αυτές σχετίζονταν με θέματα οργάνωσης και δομής του σεμιναρίου, κτιριακής και υλικοτεχνικής υποδομής.

Στο γράφημα 18 εμφανίζεται το ποσοστό των επιμορφούμενων που αντιμετώπισαν τις συγκεκριμένες δυσκολίες. Σύμφωνα με το γράφημα το 45,80% των επιμορφούμενων που απάντησαν στην ερώτηση αναφέρει πως δεν αντιμετώπισε καμία δυσκολία κατά τη διεξαγωγή του επιμορφωτικού σεμιναρίου. Στη συνέχεια, με μικρότερη συχνότητα εμφάνισης, ακολουθούν οι δυσκολίες που προέκυψαν εξαιτίας των ημερομηνιών διεξαγωγής του σεμιναρίου καθώς και των μετακινήσεων, ώστε να παρευρεθούν στο χώρο οι επιμορφούμενοι, με ποσοστά 22,30% και 17,20% αντίστοιχα. Ακολουθούν οι κατηγορίες «προσωπικές δυσκολίες-προβληματισμοί επιμορφούμενων» και «έλλειψη έγκαιρης ενημέρωσης» με αρκετά μικρότερα ποσοστά για τις οποίες η δυνατότητα γενίκευσης είναι περιορισμένη. Τέλος στην τελευταία κατηγορία «άλλη απάντηση» ανήκει το 6,30% των απαντήσεων που αφορά πολύ εξειδικευμένες δυσκολίες με μικρή συχνότητα εμφάνισης.

Γράφημα 18: Τα ποσοστά των διαφόρων κατηγοριών δυσκολιών

8.4. Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με το πιο θετικό και το πιο αρνητικό στοιχείο του σεμιναρίου

Η τρίτη ερώτηση του ερωτηματολογίου του επιμορφούμενου τίθεται ως εξής: «**Σημειώστε το πιο θετικό και το πιο αρνητικό στοιχείο του σεμιναρίου.**». Αποτελεί ανοιχτού τύπου ερώτηση και είναι χωρισμένη σε δύο σκέλη. Στο πρώτο σκέλος οι επιμορφούμενοι αναφέρουν το πιο θετικό στοιχείο κατά τη γνώμη τους και στο δεύτερο σκέλος αναφέρουν το πιο αρνητικό. Η ανάλυση της ερώτησης έγινε ξεχωριστά για κάθε σκέλος, αναλύοντας πρώτα τις κατηγορίες των θετικών απαντήσεων και έπειτα των αρνητικών.

Και σ' αυτή την ερώτηση οι κατηγορίες απαντήσεων που ήταν μικρότερες ή ίσες με το 5% του δείγματος των απαντηθέντων δεν λήφθηκαν υπόψη στη στατιστική ανάλυση για την εξαγωγή συμπερασμάτων.

Για το πρώτο σκέλος της ερώτησης που αφορούσε στο πιο θετικό στοιχείο του επιμορφωτικού σεμιναρίου δημιουργήθηκαν οι εξής κατηγορίες απαντήσεων:

- **συνεργατικό κλίμα**
- **βιωματικές δραστηριότητες**
- **ανταλλαγή απόψεων-ιδεών**
- **ποιότητα του/ ης επιμορφωτή/ τριας**
- **άλλη απάντηση**

Στην πρώτη κατηγορία «**συνεργατικό κλίμα**» ανήκουν οι απαντήσεις στις οποίες γίνεται απόλυτα εμφανές το άριστο κλίμα συνεργασίας των επιμορφούμενων τόσο μεταξύ τους όσο και με τον επιμορφωτή.

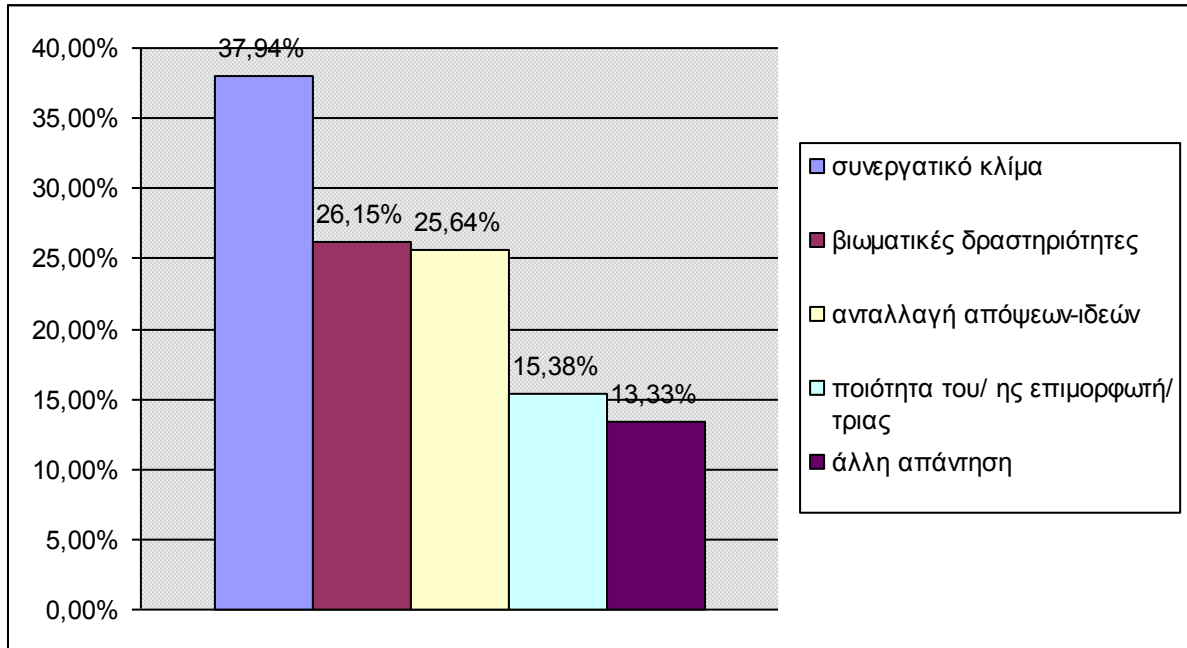
Στη δεύτερη κατηγορία «**βιωματικές δραστηριότητες**» περιλαμβάνονται οι αναφορές των επιμορφούμενων στην πραγματοποίηση πρακτικών παραδειγμάτων και θεμάτων άμεσα συνδεδεμένων με τη μουσικοπαιδαγωγική πράξη. Για παράδειγμα οι

επιμορφούμενοι ανέφεραν πως συμμετείχαν σε διάφορες βιωματικές δραστηριότητες μερικές απ' τις οποίες ήταν: αυτοσχδιασμός, κατασκευή μουσικών οργάνων, δημιουργία ηχοϊστορίας με μουσική υπόκρουση, μουσικά παιχνίδια, παρουσίαση και εφαρμογή σχεδίων μαθήματος.

Η τρίτη κατηγορία **«ανταλλαγή απόψεων-ιδεών»** αποτελείται απ' την κωδικοποίηση των απαντήσεων που αναφέρονταν σε εποικοδομητικές συζητήσεις ανάμεσα στους επιμορφούμενους, κατά τις οποίες οι τελευταίοι είχαν την ευκαιρία να ανταλλάξουν κυρίως απόψεις, ιδέες, εμπειρία, προβληματισμούς αλλά και να προτείνουν επιτυχημένες λύσεις για την αντιμετώπιση προβλημάτων μέσα στη σχολική τάξη.

Η επόμενη κατηγορία με τίτλο **«ποιότητα του/ ης επιμορφωτή/ τριας»** περιλαμβάνει τις απαντήσεις όπου οι επιμορφούμενοι επισημαίνουν τον καθοριστικό ρόλο του επιμορφωτή στην επιτυχή διεξαγωγή της επιμόρφωσης και αναφέρονται συγκεκριμένα στις εξειδικευμένες γνώσεις του /ης επιμορφωτή /τριας, στην επιτυχημένη επιλογή του /ης επιμορφωτή /τριας, στην παιδαγωγική καταξίωση, σε θετικά στοιχεία της προσωπικότητας (π.χ. αμεσότητα, φιλικότητα, ευρηματικότητα) καθώς και στην άριστη προετοιμασία και κατάρτιση.

Στην τελευταία κατηγορία **«άλλη απάντηση»** εντάχθηκαν οι απαντήσεις των επιμορφούμενων που δεν μπορούσαν να αποτελέσουν ξεχωριστή κατηγορία λόγω του μικρού ποσοστού που συγκέντρωναν. Παρόλα αυτά αξίζει να αναφερθεί πως στις απαντήσεις αυτές οι επιμορφούμενοι έκαναν αναφορά στο σημαντικό ρόλο της επιμόρφωσης, στη συνειδητοποίηση των ελλείψεών τους και στην ευκαιρία που τους δόθηκε να γνωριστούν και να συνεργαστούν με άλλες ειδικότητες (Εικαστικών και Θεατρικής Αγωγής) αναγνωρίζοντας τη σπουδαιότητα της διαθεματικότητας στην εκπαίδευση.

Γράφημα 19: Τα θετικά στοιχεία του σεμιναρίου

Όπως παρατηρούμε στο γράφημα 19, ένα μεγάλο ποσοστό απαντήσεων (37,94%) αναφέρεται στην επιτυχημένη συνεργασία των επιμορφούμενων μεταξύ τους αλλά και με τον εκάστοτε επιμορφωτή. Τα υψηλά ποσοστά αυτής της κατηγορίας φανερώνουν πως το επιμορφωτικό σεμινάριο διαπνέονταν από ομαδικό πνεύμα. Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα ήταν αναμενόμενο καθώς, αν ανατρέξουμε στα ποσοτικά αποτελέσματα της πρώτης ερώτησης του ερωτηματολογίου, θα διαπιστώσουμε πως οι επιμορφούμενοι αποδίδουν υψηλή βαθμολογία στη μαθησιακή ατμόσφαιρά (4,39) και στη συνεργασία με τον επιμορφωτή (4,68).

Οι επόμενες κατηγορίες «**βιωματικές δραστηριότητες**» και «**ανταλλαγή απόψεων-ιδεών**» έπονται της πρώτης κατηγορίας, έχοντας παραπλήσια μεταξύ τους ποσοστά, 26,15% και 25,64% αντίστοιχα. Για τους επιμορφούμενους τόσο οι βιωματικές δραστηριότητες όσο και η ανταλλαγή απόψεων εμφανίζονται εξίσου σημαντικές και θεωρούνται θετικά στοιχεία της επιμόρφωσης.

Ακολουθεί η κατηγορία **«ποιότητα του/ ης επιμορφωτή/ τριας»** με ποσοστό 15,38% η οποία αποτελείται από απαντήσεις που τονίζουν το σπουδαίο ρόλο του επιμορφωτή καθ' όλη την πορεία της επιμορφωτικής διαδικασίας.

Η κατηγορία **«άλλη απάντηση»** συγκεντρώνει ποσοστό 13,33% και περιλαμβάνει κάποιες αρκετά εξειδικευμένες παρατηρήσεις, οι οποίες αποτελούν δευτερεύοντες παράγοντες που ενδεχομένως ευνόησαν την επιμορφωτική διαδικασία.

Για το δεύτερο τμήμα της ερώτησης που αφορούσε το πιο αρνητικό στοιχείο του επιμορφωτικού σεμιναρίου δημιουργήθηκαν οι εξής κατηγορίες απαντήσεων:

- ❖ **χρόνος διεξαγωγής της επιμόρφωσης**
- ❖ **προβλήματα στην οργάνωση-ενημέρωση του σεμιναρίου**
- ❖ **χρονικά πιεσμένο πρόγραμμα επιμόρφωσης**
- ❖ **προβληματισμοί σχετικοί με την εφαρμογή στη διδακτική πράξη**
- ❖ **προβλήματα μετακίνησης**
- ❖ **άλλη απάντηση**

Η πρώτη κατηγορία απαντήσεων **«χρόνος διεξαγωγής της επιμόρφωσης»** περιλαμβάνει τις απαντήσεις των επιμορφούμενων στις οποίες εξέφραζαν την δυσανασχέτησή τους σχετικά με τη διεξαγωγή της επιμόρφωσης Σαββατοκύριακα.

Η δεύτερη κατηγορία **«προβλήματα στην οργάνωση-ενημέρωση του σεμιναρίου»** αφορούσε σε εκείνες τις απαντήσεις που σχετίζονταν με ορισμένες ελλείψεις, όσον αφορά στο χώρο επιμόρφωσης και στον εξοπλισμό των αιθουσών, αλλά και με την έλλειψη έγκαιρης ενημέρωσης μιας μερίδας επιμορφούμενων.

Η επόμενη κατηγορία **«χρονικά πιεσμένο πρόγραμμα επιμόρφωσης»** περιλάμβανε τις απαντήσεις στις οποίες οι επιμορφούμενοι, ανέφεραν την πίεση χρόνου,

λόγω διεξαγωγής της επιμόρφωσης σ' ένα Σαββατοκύριακο και επέμεναν στο γεγονός πως πολλές θεματικές ενότητες έπρεπε να παρουσιαστούν σε μικρό χρονικό διάστημα με αποτέλεσμα την φυσική κούραση των συμμετεχόντων.

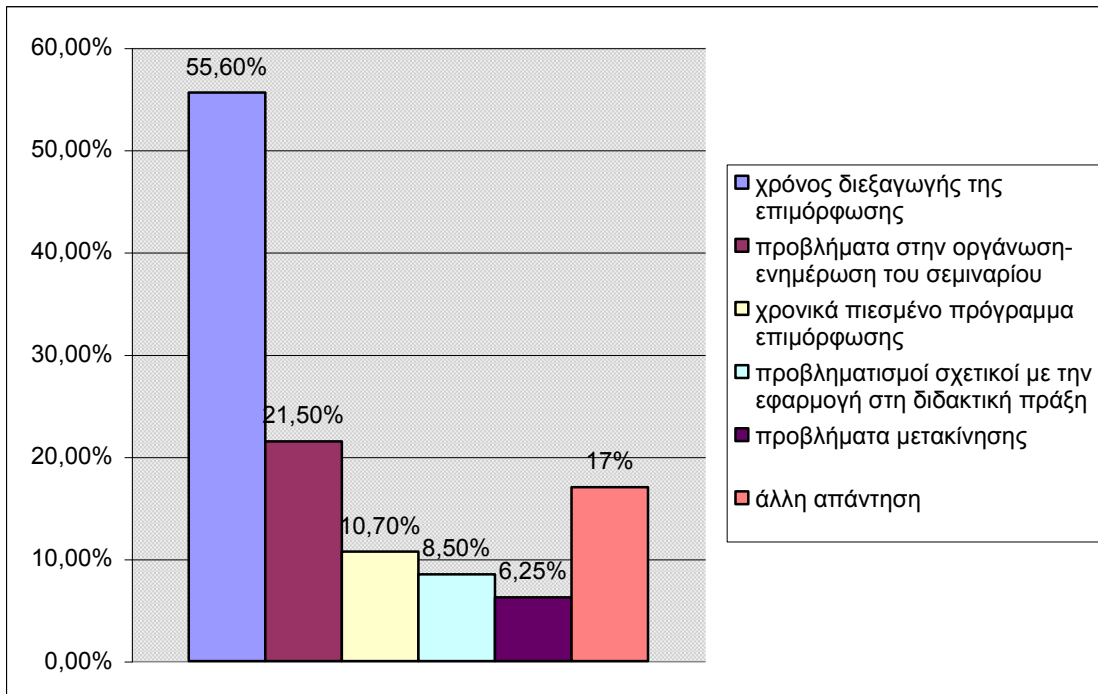
Στην τέταρτη κατηγορία **«προβληματισμοί σχετικοί με την εφαρμογή στη διδακτική πράξη»** οι επιμορφούμενοι αναφέρονταν στο κατά πόσο όσα διδάχθηκαν μπορούν άμεσα να εφαρμοστούν στη σχολική πραγματικότητα. Η συγκεκριμένη κατηγορία απαντήσεων, ενδεχομένως, να μην αποτελεί άμεσα αρνητικό στοιχείο του επιμορφωτικού σεμιναρίου αλλά προβληματισμό για την καταλληλότητα των σχολικών αιθουσών καθώς και την ενημέρωση των μαθητών και των εκπαιδευτικών του σχολείου για το μάθημα της Μουσικής.

Στην πέμπτη κατηγορία **«προβλήματα μετακίνησης»** ανήκαν απαντήσεις στις οποίες γίνονταν εμφανείς οι σημαντικές δυσκολίες και τα εμπόδια των επιμορφούμενων προκειμένου να μετακινηθούν στα μέρη που πραγματοποιούνταν τα σεμινάρια. Στην ίδια κατηγορία υπήρχαν και απαντήσεις όπου τα έξοδα αποτελούσαν ανασταλτικό παράγοντα για τη μετακίνηση.

Στην τελευταία κατηγορία **«άλλη απάντηση»** ανήκουν εκείνες οι απαντήσεις που δεν συγκέντρωσαν ποσοστό 5%, ώστε να αποτελέσουν μια ξεχωριστή κατηγορία.

Όπως παρατηρείται στο γράφημα 20, πάνω απ' τις μισές απαντήσεις (σε ποσοστό 55,6%) σχετίζονταν με τις ημέρες διεξαγωγής της επιμόρφωσης καθώς σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες επισήμαναν πως τα σεμινάρια θα ήταν καλύτερο να πραγματοποιούνται εργάσιμες μέρες. Το συγκεκριμένο στοιχείο το συναντούμε ξανά και στην δεύτερη ερώτηση του ερωτηματολογίου που αφορούσε στις δυσκολίες κατά την επιμορφωτική διαδικασία σε ποσοστό 22,3%. Οι συγκεκριμένες ημερομηνίες διεξαγωγής αποτελούν το σημαντικότερο στοιχείο που επέδρασε αρνητικά στην

επιμόρφωση, καθώς όλα τα υπόλοιπα στοιχεία συγκεντρώνουν εμφανώς μικρότερα ποσοστά.

Γράφημα 20: Τα αρνητικά στοιχεία του σεμιναρίου

Ωστόσο δεν μπορούμε να αγνοήσουμε τα ποσοστά που αναφέρονται στα προβλήματα οργάνωσης (21,50%) καθώς και στην πίεση του χρόνου κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσης (10,70%), αφού αποτελούν προϋπόθεση για την καλύτερη προετοιμασία του επόμενου σεμιναρίου.

Τέλος τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τα ποσοστά που συγκεντρώνουν οι κατηγορίες «**προβληματισμοί σχετικοί με την εφαρμογή στη διδακτική πράξη**» και «**προβλήματα μετακίνησης**» δεν μπορούν να γενικευθούν εξαιτίας του μικρού ποσοστού που εμφανίζουν, αλλά σε μια επανάληψη του επιμορφωτικού προγράμματος θα πρέπει να ληφθούν υπόψη από τους διοργανωτές.

8.5. Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών και οι προτάσεις τους για τη βελτίωση του επιμορφωτικού σεμιναρίου

Στην τέταρτη και τελευταία ερώτηση, οι επιμορφούμενοι μπορούσαν να αναφέρουν ορισμένες προτάσεις και ιδέες που θα ήταν χρήσιμες για την καλύτερη οργάνωση και τον εμπλουτισμό του επόμενου σεμιναρίου. Η ερώτηση είναι ανοιχτή και τίθεται ως εξής: *«Τι θα προτείνατε για τη βελτίωση του συγκεκριμένου προγράμματος επιμόρφωσης;»*.

Οι απαντήσεις των επιμορφούμενων κωδικοποιήθηκαν σε κατηγορίες οι οποίες αναφέρονται παρακάτω:

- **στοχευμένες δραστηριότητες**
- **χρόνος διεξαγωγής της επιμόρφωσης**
- **οργανωτικά θέματα**
- **περισσότερες επιμορφώσεις**
- **παροχή εκπαιδευτικού υλικού**
- **άλλη απάντηση**

Στην πρώτη κατηγορία **«στοχευμένες δραστηριότητες»** ανήκουν οι απαντήσεις στις οποίες προτείνουν στις επόμενες επιμορφώσεις να πραγματοποιούνται δραστηριότητες οι οποίες σχετίζονται άμεσα με τη σχολική πραγματικότητα. Αυτή η κατηγορία περιλάμβανε μεγάλη ποικιλία από προτάσεις που αναφέρονταν στα εξής είδη δραστηριοτήτων: βιωματικές, άμεσα εφαρμόσιμες στη σχολική τάξη, δραστηριότητες που βοηθούν στην επίλυση σχολικών προβλημάτων ανά ηλικιακή ομάδα.

Στη δεύτερη κατηγορία **«χρόνος διεξαγωγής της επιμόρφωσης»** οι επιμορφούμενοι επισημαίνουν πόσο σημαντικό είναι οι επιμορφώσεις να γίνονται εργάσιμες μέρες και με λιγότερα πιεσμένο ωράριο.

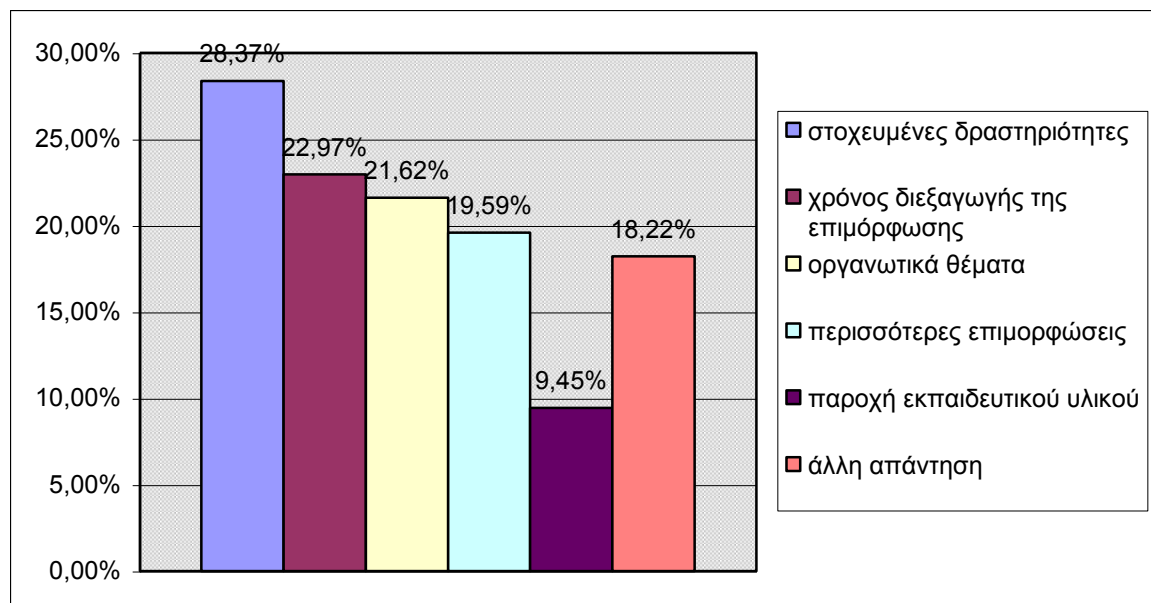

Η τρίτη κατηγορία «**οργανωτικά θέματα**» σχετίζεται με προτάσεις των επιμορφούμενων κυρίως για καλυτέρευση του τρόπου ενημέρωσης καθώς και για εξασφάλιση εξοπλισμένων αιθουσών που απαιτούνται για ένα εργαστηριακό μάθημα όπως είναι η Μουσική.

Η τέταρτη κατηγορία «**περισσότερες επιμορφώσεις**» αφορά στις προτάσεις των επιμορφούμενων που τονίζουν την αναγκαιότητα των επιμορφώσεων και ζητούν διεύρυνση του προγράμματος επιμόρφωσης με καλύτερη διαχείριση χρόνου.

Η κατηγορία «**παροχή εκπαιδευτικού υλικού**» περιλαμβάνει τις προτάσεις για καλύτερο συντονισμό όσον αφορά στη συγκέντρωση και διανομή του επιμορφωτικού υλικού, ενώ η «**άλλη απάντηση**» περιλαμβάνει μεμονωμένες προτάσεις που δεν μπορούν να αποτελέσουν ξεχωριστή κατηγορία και να συμπεριληφθούν στην έρευνα αφού συγκεντρώνουν ποσοστό μικρότερο του 5% των απαντηθέντων.

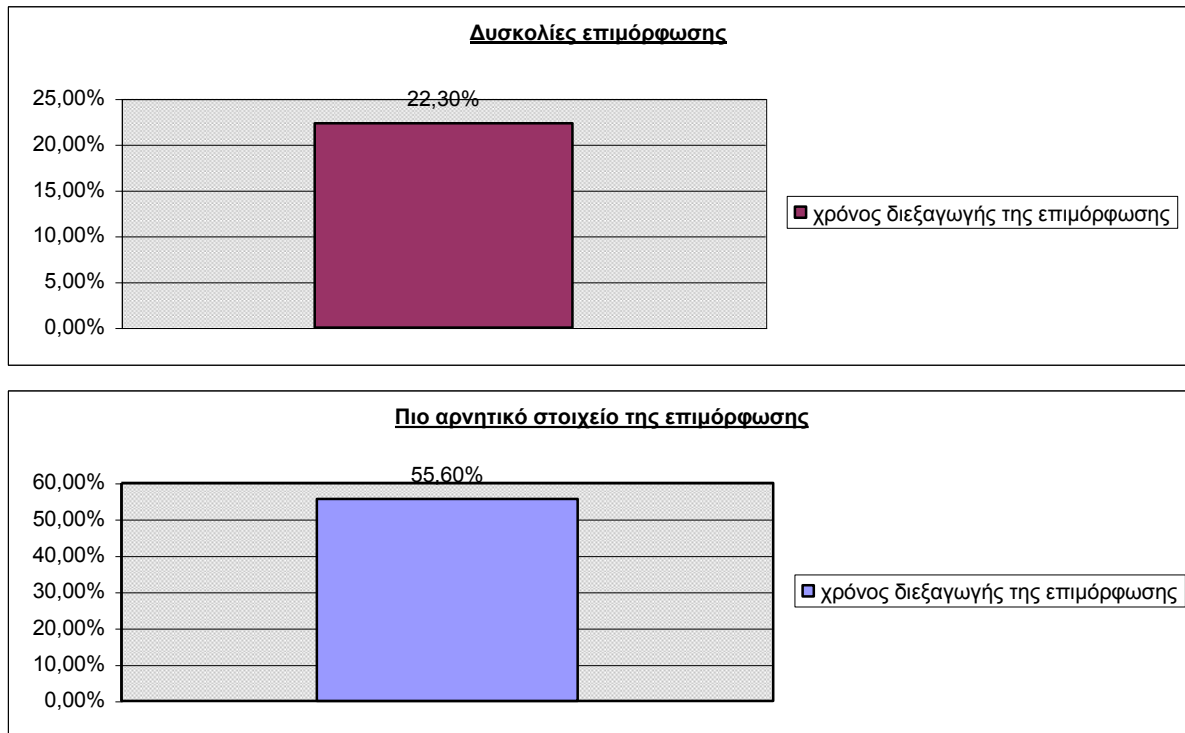
Στο γράφημα 21 που ακολουθεί παρατηρούμε το ποσοστό των επιμορφούμενων που πρότεινε τις συγκεκριμένες προτάσεις για τη βελτίωση του επόμενου σεμιναρίου.

Γράφημα 21: Προτάσεις βελτίωσης της επιμόρφωσης

Το υψηλότερο ποσοστό (28,37%) βρίσκεται στην κατηγορία «στοχευμένες δραστηριότητες» εκφράζοντας την ανάγκη των επιμορφούμενων για καθοδήγηση και βοήθεια στα πλαίσια της διδασκαλίας ενός νέου αντικειμένου στη σχολική τάξη.

Ακολουθεί με ποσοστό 22,97% οι απαντήσεις που αφορούν το χρόνο διεξαγωγής του σεμιναρίου (Σαββατοκύριακα με πιεσμένο ωράριο χρονικά). Όπως φαίνεται και στο γράφημα 22, ο «χρόνος διεξαγωγής της επιμόρφωσης», εμφάνισε παρομοίως υψηλά ποσοστά και στις προηγούμενες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου με θέμα τις δυσκολίες και τα αρνητικά στοιχεία του σεμιναρίου.

Γράφημα 22: Οι συνέπειες του χρόνου διεξαγωγής της επιμόρφωσης

Ένας αξιόλογος αριθμός επιμορφούμενων τονίζει πως σε μια ενδεχόμενη επανάληψη του επιμορφωτικού σεμιναρίου θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στα οργανωτικά θέματα (21,62%). Επίσης, ένα αξιόλογο ποσοστό επιμορφούμενων (19,59%)

θεωρεί πως ο θεσμός των επιμορφώσεων πρέπει να συνεχιστεί αλλά και η συχνότητα επιμορφωτικών δράσεων να αυξηθεί.

Τέλος η κατηγορία «**παροχή εκπαιδευτικού υλικού**» παρόλο που συγκεντρώνει χαμηλό ποσοστό (9,48%) και δεν μπορεί να γενικευτεί, ενδεχομένως να φαινόταν χρήσιμη στις επόμενες επιμορφώσεις προς όφελος των επιμορφούμενων.

Μέσω της ανάλυσης της συγκεκριμένης ερώτησης, αλλά και των προηγούμενων του ερωτηματολογίου, παρατηρείται πως οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί με αφορμή στις δυσκολίες που αντιμετώπισαν έθεσαν ανάλογες προτάσεις βελτίωσης. Συνοψίζοντας τα κεντρικά σημεία των προτάσεων βελτίωσης παραθέτουμε τα εξής:

- ❖ Τα επιμορφωτικά σεμινάρια να πραγματοποιούνται ημέρες εργάσιμες.
- ❖ Ο χρόνος κάθε επιμόρφωσης να αυξηθεί ώστε να αποφεύγεται η φυσική κούραση και να προσφέρεται σε κάθε θεματική ενότητα ο ανάλογος χρόνος.
- ❖ Να υπάρχει έγκαιρη ενημέρωση πριν από κάθε επιμορφωτικό σεμινάριο.
- ❖ Μεγαλύτερη ποικιλία όσον αφορά σε δραστηριότητες που σχετίζονται άμεσα με τη σχολική ζωή (αντιμετώπιση προβλημάτων, διδασκαλία παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες).

Πέραν των παραπάνω προτάσεων οι επιμορφούμενοι έθεσαν κάποια ακόμα ενδιαφέροντα ζητήματα τα οποία συγκεντρώνουν μικρό ποσοστό αλλά θεωρούμε πως αξίζει να γίνει μια σύντομη αναφορά. Μερικά από τα ζητήματα που τέθηκαν έστω και σε μικρό ποσοστό ήταν:

- ❖ η επιμόρφωση των δασκάλων που υπηρετούν σε σχολείο με ενιαίο αναμορφωμένο πρόγραμμα (2%)
- ❖ οι επιμορφώσεις να γίνονται πριν την έναρξη της σχολικής χρονιάς (2,5%)
- ❖ η σημασία της συνεργασίας των ειδικοτήτων κατά την επιμόρφωση αλλά και μετά το πέρας της (4,72%).

Έχοντας ολοκληρώσει την παρουσίαση των απαντήσεων των επιμορφωτών και των επιμορφούμενων στο κεφάλαιο 9 που ακολουθεί παραθέτουμε τα σημαντικότερα συμπεράσματα της επιμορφωτικής δράσης των καθηγητών Μουσικής καθώς και τους περιορισμούς κατά την πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας, ώστε να διαφυλαχθεί η ποιότητα της αλλά και να προαχθεί ο επιστημονικός διάλογος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: Συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των ερωτηματολογίων-Περιορισμοί και Προτάσεις για περαιτέρω διερεύνηση

9.1. Συμπεράσματα που αφορούν τους επιμορφωτές

Μέσω της επεξεργασίας των ερωτηματολογίων των επιμορφωτών, προκύπτουν ορισμένα συμπεράσματα και δίνεται μια γενική εικόνα του επιμορφωτικού σεμιναρίου. Στα ερωτηματολόγια των επιμορφωτών καταγράφεται η άποψη τους για σημαντικά ζητήματα της επιμορφωτικής δράσης. Με το πέρας της επιμόρφωσης δίνεται η δυνατότητα στους επιμορφωτές να αναφερθούν σε ζητήματα συνεργασίας, συμμετοχής και οργάνωσης, να εντοπιστούν οι δυσκολίες που ενδεχομένως προέκυψαν αλλά και να προταθούν τρόποι με σκοπό τη βελτίωση των επόμενων επιμορφώσεων. Από την επεξεργασία των απαντήσεων τους, η γενική εικόνα που προκύπτει για το επιμορφωτικό σεμινάριο είναι πως μπορεί να χαρακτηριστεί επιτυχημένο.

Πιο αναλυτικά, οι επιμορφωτές εμφανίζονται ιδιαίτερα ικανοποιημένοι από την ανταπόκριση των συμμετεχόντων στην επιμόρφωση. Αυτό επιβεβαιώνεται από την υψηλή βαθμολογία που δίνουν στη συμμετοχή των επιμορφούμενων, στην κατανόηση του θέματος από μέρος τους αλλά και στη συνεργασία των επιμορφούμενων μεταξύ τους. Ειδικότερα οι επιμορφωτές τονίζουν τις άριστες σχέσεις με τους επιμορφούμενους, με το αντικείμενο «**συνεργασία με τον επιμορφωτή**» να συγκεντρώνει τη μέγιστη βαθμολογία (4,82 με άριστα το 5).

Αρκετά μεγάλο είναι το ποσοστό των επιμορφωτών (65%) που ολοκλήρωσε την ανάπτυξη του θέματος στο χρόνο που προβλεπόταν. Στις απαντήσεις των επιμορφωτών, όμως, επισημαίνεται πως η πίεση του χρόνου ήταν εμφανής. Σύμφωνα με τους επιμορφωτές το πιεσμένο ωράριο διδασκαλίας ορισμένες φορές αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα στην προσπάθεια τους να καλύψουν τις θεματικές ενότητες του

επιμορφωτικού σεμιναρίου. Με αφορμή αυτήν την κατάσταση οι επιμορφωτές τονίζουν την ανάγκη να αυξηθούν οι επιμορφωτικές ώρες ώστε να παρουσιάζονται καλύτερα οι θεματικές ενότητες και να ανατροφοδοτούνται επαρκώς οι συμμετέχοντες.

Επιπρόσθετοι λόγοι που επιβάλλουν την αύξηση των επιμορφωτικών ωρών είναι η ανάγκη να καλυφθούν ακόμα περισσότερες πτυχές της επιμόρφωσης, να γίνει όσμωση μεταξύ των διαφορετικών ειδικοτήτων (Μουσική, Εικαστικά, Θεατρική Αγωγή) καθώς και να ακουστούν τα προβλήματα και τα ερωτήματα των επιμορφούμενων.

Η πλειοψηφία των επιμορφωτών (88%) θεωρεί πως οι συμμετέχοντες αντιμετώπισαν δυσκολίες. Ορισμένες δυσκολίες σχετίζονταν με τη διεξαγωγή του σεμιναρίου (χρόνος, μετακίνηση) ενώ άλλες αφορούσαν αποκλειστικά στους επιμορφούμενους (προσωπικοί προβληματισμοί, διάθεση αυτενέργειας, προβλήματα διδακτικής).

Η σημαντικότερη δυσκολία σύμφωνα με τους επιμορφωτές είναι ότι το διήμερο επιμορφωτικό πρόγραμμα (διάρκειας 14 ωρών) πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια ενός Σαββατοκύριακου. Η επιμορφωτική διαδικασία τόσο για τους καθηγητές Μουσικής (ΠΕ16) όσο και για τις υπόλοιπες ειδικότητες (Θεατρικής Αγωγής και Εικαστικών) που εργάζονταν σε ολόημερα δημοτικά σχολεία με Ενιαίο Αναμορφωμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα, διεξήχθη σε κάποια Π.Ε.Κ. στις 16-17 Οκτωβρίου 2010 ενώ σε κάποια άλλα στις 23-24 Οκτωβρίου 2010. Εκτός από τη δυσκολία των συμμετεχόντων να παραβρεθούν τις συγκεκριμένες ημερομηνίες παρουσιάστηκαν και ορισμένα προβλήματα στη μετακίνηση κυρίως από εκπαιδευτικούς που υπηρετούσαν σε νησιά.

Επίσης δεν είναι λίγοι οι επιμορφωτές που εντοπίζουν κάποιες έντονες ανησυχίες των επιμορφούμενων, οι οποίες όμως δεν αφορούν άμεσα στη διεξαγωγή της επιμόρφωσης. Αυτές οι ανησυχίες έχουν σχέση με τις διαμορφωμένες στάσεις για το μάθημα της Μουσικής καθώς και την έλλειψη κατάλληλης υποδομής των σχολείων.

Όπως αποτυπώνεται μέσα απ' τις απαντήσεις των επιμορφωτών, τα δύο αυτά στοιχεία προβληματίζουν αρκετά τους επιμορφούμενους στην επίτευξη του διδακτικού τους έργου.

Επιπλέον οι επιμορφωτές παρατήρησαν πως οι επιμορφούμενοι χρειάστηκαν αρχικά αρκετό χρόνο για να νιώσουν εμπιστοσύνη και να μοιραστούν με τους επιμορφωτές τις δικές τους ιδέες. Παρόλο αυτά η δυσκολία αυτή αντιμετωπίστηκε και σταδιακά συμμετείχαν ενεργά.

Όσον αφορά στις δυσκολίες των συμμετεχόντων, οι επιμορφωτές εντόπισαν ορισμένα προβλήματα διδακτικής. Οι επιμορφούμενοι λόγω της ελάχιστης εμπειρίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση έθεταν πολλά ερωτήματα και είχαν έντονους προβληματισμούς καθιστώντας έντονη την ανάγκη καθοδήγησης. Οι προβληματισμοί τους είχαν σχέση με το τι μπορεί να κατακτήσει κάθε παιδί ανάλογα με την ηλικία του καθώς και με το πώς θα αντιμετωπίσουν διάφορα προβλήματα διαχείρισης της σχολικής τάξης.

Η πλειοψηφία των επιμορφωτών εμφανίζεται ιδιαίτερα ευχαριστημένη και θεωρεί πως οι επιμορφούμενοι είναι έτοιμοι να εφαρμόσουν με επιτυχία στην τάξη όσα διδάχθηκαν στο επιμορφωτικό σεμινάριο. Το αποτέλεσμα αυτό είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικό και, ως ένα βαθμό, κρίνει την επιτυχία της επιμόρφωσης.

Σύμφωνα με τα λεγόμενα των επιμορφωτών οι εκπαιδευτικοί είναι έτοιμοι να αξιοποιήσουν άμεσα όσα διδάχθηκαν, αφού οι ιδέες και οι δραστηριότητες που προτάθηκαν ήταν απλές και μπορούσαν να υλοποιηθούν εύκολα. Επιπλέον, η βιωματική προσέγγιση που ακολούθησαν οι επιμορφωτές έδωσε τη δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς να παρακολουθήσουν αρκετά βιωματικά εργαστήρια, να ενημερωθούν για την ομαδική δημιουργία των μαθητών, τη διαθεματική συνεργασία καθώς και να κατασκευάσουν αυτοσχέδια μουσικά όργανα.

Ένα μικρό ποσοστό επιμορφωτών (που δεν ικανοποιεί τις προϋποθέσεις γενίκευσης αλλά αποτελεί ενθαρρυντικό στοιχείο) επισημαίνει το πόσο θετικά ανταποκρίνονταν οι επιμορφούμενοι στις νέες προτάσεις επιβεβαιώνοντας τα υψηλά ποσοστά που συγκεντρώνει η «**συνεργασία με τον επιμορφωτή**». Η θετική στάση των επιμορφούμενων απέναντι στις νέες γνώσεις αποτελεί προϋπόθεση για την αξιοποίησή τους και για τον εμπλουτισμό του διδακτικού έργου.

Σχετικά με το παιδαγωγικό και εποπτικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε κατά την επιμορφωτική ημερίδα και δόθηκε στους επιμορφούμενους, οι επιμορφωτές εντοπίζουν πως ήταν άμεσα συνυφασμένο με τα εγχειρίδια του σχολείου και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Μουσικής. Επίσης στα ερωτηματολόγια των επιμορφωτών καταγράφεται η προσπάθεια σύνδεσης του περιεχομένου του υλικού με τη φιλοσοφία του Νέου Σχολείου, ώστε να μπορεί να εφαρμοστεί άμεσα στη διδακτική πράξη.

Οι επιμορφούμενοι στις προτάσεις βελτίωσης των επόμενων επιμορφώσεων επισημαίνουν ορισμένες αλλαγές που πρέπει να γίνουν κατά τη διάρκεια της οργάνωσης της επιμόρφωσης. Οι αλλαγές αυτές συνδέονται με τη διάθεση περισσότερου χρόνου ο οποίος καθιστά το ωράριο πιο εποικοδομητικό και ξεκούραστο στους συμμετέχοντες, αλλά και δίνει τη δυνατότητα να καλυφθούν περισσότερες θεματικές ενότητες. Επιπλέον, επισημαίνεται η ανάγκη έγκαιρης ενημέρωσης πριν από κάθε επιμορφωτικό σεμινάριο, ώστε να μειώνονται οι δυσκολίες των συμμετεχόντων κατά τη μετακίνηση και να αποφεύγονται οι εντάσεις πριν την έναρξη του επιμορφωτικού σεμιναρίου.

Επίσης οι επιμορφωτές προτείνουν μεγαλύτερο αριθμό και εναλλαγή επιμορφωτών, ύπαρξη βιωματικών σεμιναρίων, συνεργασίας των διαφόρων ειδικοτήτων (Μουσικής, Εικαστικών και Θεατρικής αγωγής) καθώς και επαναπροσδιορισμό του

περιεχομένου της επιμόρφωσης με την ανάπτυξη ειδικών θεμάτων με ξεκάθαρη δομή σε κάθε συνάντηση.

Από τις απαντήσεις των επιμορφωτών η γενική εικόνα που δημιουργείται είναι πως κατά την επιμορφωτική συνάντηση υπήρξε κλίμα συνεργασίας, θετική ανταπόκριση και συμμετοχή των επιμορφούμενων στο πρόγραμμα. Το μόνο στοιχείο που φαίνεται να δυσκόλεψε την ομαλή διεξαγωγή του προγράμματος είναι ο παράγοντας χρόνος.

9.2. Συμπεράσματα που αφορούν τους επιμορφούμενους

Για την απόκτηση μιας σφαιρικότερης εικόνας της έκβασης του επιμορφωτικού σεμιναρίου πραγματοποιήθηκε ανάλογη επεξεργασία και στα ερωτηματολόγια των επιμορφούμενων και προέκυψαν ορισμένα συμπεράσματα. Οι επιμορφούμενοι μέσω των απαντήσεων τους στα ερωτηματολόγια εκθέτουν τις απόψεις τους για ουσιαστικά στοιχεία της επιμόρφωσης, όπως δομικά στοιχεία, οργάνωση-συντονισμός, προτεινόμενη μεθοδολογία, επιλογή δραστηριοτήτων και μαθησιακή ατμόσφαιρα. Επιπλέον σχολιάζουν τις όποιες δυσκολίες αντιμετώπισαν, τονίζουν τα θετικά και αρνητικά στοιχεία του σεμιναρίου αλλά και προτείνουν λύσεις για την βελτίωσή του και την αποτελεσματικότερη οργάνωση των επόμενων. Η γενική εκτίμηση, που προκύπτει απ' την ανάλυση των απαντήσεων τους, είναι πως το επιμορφωτικό σεμινάριο μπορεί να χαρακτηριστεί επιτυχημένο.

Οι εκπαιδευτικοί εμφανίζονται ιδιαίτερα ευχαριστημένοι από τη μαθησιακή ατμόσφαιρα κατά τη διάρκεια της επιμόρφωσης και τη συνεργασία τους με τον επιμορφωτή, με το μέσο όρο της βαθμολογίας αυτών των στοιχείων να αγγίζει το άριστα. Εξίσου ικανοποιημένοι είναι και από τη δομή, το συντονισμό, την προτεινόμενη μεθοδολογία και την επιλογή των δραστηριοτήτων. Από τις βαθμολογίες που έδωσαν οι επιμορφούμενοι στα αναφερόμενα σημεία της επιμόρφωσης δημιουργείται η εικόνα

πως το σεμινάριο ανταποκρίθηκε με επιτυχία στις ανάγκες και στα ενδιαφέροντα των εκπαιδευτικών.

Σχεδόν οι μισοί εκπαιδευτικοί (45,80%) αναφέρουν πως δεν αντιμετώπισαν καμία δυσκολία κατά την διάρκεια διεξαγωγής του επιμορφωτικού σεμιναρίου. Ωστόσο υπάρχουν ορισμένοι επιμορφούμενοι που επισημαίνουν πως το πιεσμένο ωράριο διδασκαλίας σε συνδυασμό με τις ημερομηνίες διεξαγωγής της επιμόρφωσης τους προκάλεσε φυσική κούραση με αποτέλεσμα να μην μπορούν να συγκεντρωθούν εξολοκλήρου στην επιμορφωτική διαδικασία.

Επίσης, κάποιοι εκπαιδευτικοί αναφέρονται στο ζήτημα της προσβασιμότητας και της μετακίνησης στο χώρο επιμόρφωσης. Οι περισσότερες αναφορές όμως, που σχετίζονται με το παραπάνω ζήτημα, γίνονται κυρίως από τους εκπαιδευτικούς που υπηρετούν στη νησιωτική Ελλάδα.

Επιπλέον, στα ερωτηματολόγια των επιμορφούμενων εμφανίζονται κάποιες προσωπικές δυσκολίες και προβληματισμοί που δεν σχετίζονται άμεσα με τη δομή και το συντονισμό του προγράμματος, αλλά αφορούν κάποια εξειδικευμένα προβλήματα των εκπαιδευτικών (κατασκευή αυτοσχέδιων μουσικών οργάνων, χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών, προβληματισμοί που σχετίζονται με την πρακτική εφαρμογή όσων έμαθαν αλλά και με την υλικοτεχνική υποδομή των σχολείων).

Ένα αρκετά μικρό ποσοστό επιμορφούμενων (6,30%) αναφέρει πως δεν υπήρχε έγκαιρη ενημέρωση πριν τη διεξαγωγή του σεμιναρίου, όμως, ίσως αυτό το πρόβλημα οφείλεται στο συντονισμό από ορισμένα Π.Ε.Κ. και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να γενικευτεί για το πρόγραμμα στο σύνολό του.

Κλείνοντας με την κατηγορία των συμπερασμάτων που σχετίζονται με τις δυσκολίες, παρατηρούμε πως και οι επιμορφωτές είχαν επισημάνει κάποιες απ' τις δυσκολίες που ανέφεραν οι εκπαιδευτικοί. Πιο συγκεκριμένα οι επιμορφωτές θεωρούν το

πισμένο ωράριο διδασκαλίας μαζί με τις ημερομηνίες διεξαγωγής της επιμόρφωσης τη βασικότερη δυσκολία που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι επιμορφούμενοι.

Εκτός, όμως, από τις δυσκολίες οι επιμορφούμενοι έχουν εντοπίσει και θετικά στοιχεία στο πρόγραμμα που παρακολούθησαν. Το πιο θετικό στοιχείο του σεμιναρίου αποτελεί το κλίμα συνεργασίας που επικρατούσε. Στις απαντήσεις τους επισημαίνουν το πόσο ομαδικά δούλεψαν τόσο μεταξύ τους όσο και με τον επιμορφωτή. Δεν παραλείπουν, επίσης, να τονίσουν τη μεγάλη χαρά που ένιωσαν από τη συνεργασία τους με τους συναδέλφους των άλλων ειδικοτήτων, αλλά και την εμπειρία που αποκόμισαν με την ανταλλαγή ιδεών .

Εξίσου θετικά στοιχεία για τους εκπαιδευτικούς θεωρούνται οι βιωματικές δραστηριότητες και η ανταλλαγή απόψεων. Μέσα απ' τις απαντήσεις τους αναδεικνύεται η ανάγκη τους για λιγότερο θεωρητική προσέγγιση των θεμάτων. Οι επιμορφούμενοι δηλώνουν τη χρησιμότητα των βιωματικών προσεγγίσεων που τους κρατούν σε εγρήγορση και τους προσφέρουν πλούσια ανατροφοδότηση με δραστηριότητες που μπορούν να δοκιμαστούν στη σχολική τάξη.

Οι επιμορφούμενοι επίσης αναφέρουν πως το επιμορφωτικό πρόγραμμα τους έδωσε την ευκαιρία να γνωριστούν με συναδέλφους και εκπαιδευτικούς άλλων ειδικοτήτων. Εκτός από την τυπική επιμορφωτική διαδικασία υπήρξε και μια άτυπη μορφή επιμόρφωσης χάρη στις εμπειρίες και τις απόψεις που μοιράστηκαν μεταξύ τους οι επιμορφούμενοι. Οι εκπαιδευτικοί τόνισαν στις απαντήσεις τους το πόσο βοηθήθηκαν από τις συζητήσεις, αλλά και από την ανταλλαγή το πιο επιτυχημένων προτάσεων που είχαν εφαρμόσει κάποιοι συνάδελφοι τους στην τάξη.

Ολοκληρώνοντας με τα θετικά στοιχεία του σεμιναρίου, αξίζει να αναφερθεί πως οι επιμορφούμενοι στις απαντήσεις τους διέκριναν τον καθοριστικό ρόλο του επιμορφωτή στην επιτυχή διεξαγωγή της επιμόρφωσης. Ειδικότερα γίνεται αναφορά στις

εξειδικευμένες γνώσεις του /ης επιμορφωτή /τριας, στην επιτυχημένη επιλογή του /ης επιμορφωτή /τριας, στην παιδαγωγική καταξίωση, σε θετικά στοιχεία της προσωπικότητας (π.χ. αμεσότητα, φιλικότητα, ευρηματικότητα) καθώς και στην άριστη προετοιμασία και κατάρτιση. Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα ήταν αναμενόμενο καθώς, αν ανατρέξουμε στα ποσοτικά αποτελέσματα της πρώτης ερώτησης του ερωτηματολογίου, θα διαπιστώσουμε πως οι επιμορφούμενοι αποδίδουν υψηλή βαθμολογία στη συνεργασία με τον επιμορφωτή (4,68 με άριστα το 5).

Όσον αφορά στα αρνητικά σημεία του σεμιναρίου ένας μεγάλος αριθμός επιμορφούμενων (55,60%) δείχνει δυσαρεστημένος από τη διεξαγωγή του σεμιναρίου κατά τα Σαββατοκύριακα. Το συγκεκριμένο στοιχείο που εδώ εμφανίζεται ως αρνητικό στοιχείο του σεμιναρίου, το συναντούμε και στην κατηγορία των δυσκολιών που αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτικοί. Επίσης, τα προβλήματα έγκαιρης ενημέρωσης καθώς και το πιεσμένο ωράριο διδασκαλίας καταγράφονται στα αρνητικά σημεία του σεμιναρίου, συγκεντρώνοντας όμως αρκετά χαμηλά ποσοστά.

Για την βελτίωση του συγκεκριμένου προγράμματος σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς θα πρέπει να γίνει μια καλύτερη οργάνωση στη διάρκεια και την περίοδο υλοποίησής του. Οι εκπαιδευτικοί εκφράζουν την ανάγκη για καθοδήγηση και προτείνουν ο θεσμός των επιμορφωτικών ημερίδων να συνεχιστεί και να εμπλουτιστεί με ακόμα περισσότερες θεματικές ενότητες.

Μέσα από τα ερωτηματολόγια εκφράζεται η ανάγκη επιμόρφωσης και των δασκάλων των σχολείων με ενιαίο αναμορφωμένο πρόγραμμα και τίθεται το ζήτημα οι επιμορφώσεις να γίνονται πριν την έναρξη της σχολικής χρονιάς. Επιπλέον ένα πολύ ενδιαφέρον στοιχείο που αναδεικνύεται από τα λεγόμενα των εκπαιδευτικών είναι η σημασία της συνεργασίας των ειδικοτήτων κατά την επιμόρφωση αλλά και με το πέρας αυτής.

Μέσα από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών προκύπτει το συμπέρασμα πως οι επιμορφούμενοι επιβράβευσαν την επιλογή των επιμορφωτών, τη μεθοδολογία αλλά και τις δραστηριότητες. Η επιμορφωτική διαδικασία χαρακτηρίζεται από κλίμα συνεργασίας και ευχάριστης μαθησιακής ατμόσφαιρας με μόνο μειονέκτημα το χρόνο διεξαγωγής του προγράμματος.

9.3. Περιορισμοί και προτάσεις για περαιτέρω διερεύνηση

Μέσα από την εργασία παρουσιάζεται η εικόνα της επιμορφωτικής δράσης που υλοποιήθηκε για τους εκπαιδευτικούς με ειδικότητα τη Μουσική οι οποίοι υπηρετούν σε σχολεία με ενιαίο αναμορφωμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Εξαιτίας της εξειδίκευσης του θέματός της, αναμένεται η γενίκευση των συμπερασμάτων της σε άλλες επιμορφωτικές δράσεις να πραγματοποιηθεί με επιφύλαξη.

Επίσης, οφείλουμε να αναφέρουμε πως τα ερωτηματολόγια των επιμορφωτών και των επιμορφούμενων που χρησιμοποιήσαμε για τη στατιστική ανάλυση, είχαν σχεδιαστεί, διανεμηθεί και συλλεχθεί, από τον Ο.ΕΠ.ΕΚ. Το γεγονός ότι δεν συμμετείχαμε σε αυτή τη διαδικασία, ενδεχομένως εμπόδισε μια πιο ρεαλιστική απόδοση της ατμόσφαιρας της επιμόρφωσης.

Επιπλέον, ο μικρός αριθμός των επιμορφωτών που έφταναν τους 17 εμπόδισε την εξαγωγή εξειδικευμένων συμπερασμάτων και γι' αυτό προτείνεται η χρήση συνεντεύξεων για την καλύτερη ανάδειξη των απόψεων των επιμορφωτών.

Επίσης το είδος των ερωτήσεων των ερωτηματολογίων δεν επέτρεπε την άντληση δημογραφικών στοιχείων για την ομάδα των επιμορφωτών και των επιμορφούμενων. Γι' αυτό προτείνεται η δημιουργία ξεχωριστών ερωτηματολογίων για κάθε ομάδα με επιπρόσθετες ερωτήσεις, όπου θα αναφέρονται το έτος γέννησης, το φύλο, το μορφωτικό επίπεδο, το είδος εργασίας, τα κίνητρα παρακολούθησης και συμμετοχής

στην επιμορφωτική δράση , οι ανάγκες τους κ.ά., που θα επιτρέπουν μια πιο στοχευμένη συσχέτιση των αποτελεσμάτων .

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ένταξη εκπαιδευτικών νέων ειδικοτήτων όπως Μουσικών, Θεατρολόγων και Εικαστικών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση δημιουργεί την ανάγκη επιμόρφωσής τους. Οι εκπαιδευτικοί νέων ειδικοτήτων, λόγω της πρωτόλειας εργασιακής εμπειρίας τους, στο χώρο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, θα πρέπει να μνηθούν σ' ένα νέο τρόπο σκέψης και αντιμετώπισης των καταστάσεων μέσα στην τάξη.

Η παιδαγωγική τους κατάρτιση και ο εμπλουτισμός των γνώσεων τους σχετικά με τη μεθοδολογία διδασκαλίας στη συγκεκριμένη ηλικιακή βαθμίδα των μαθητών αποτελεί βάση για την επιτυχία αυτής της νέας δράσης, καθώς τους καθιστά αποτελεσματικότερους στο διδακτικό τους έργο, αναδεικνύοντας το σπουδαίο ρόλο τους στην εκπαιδευτική κοινότητα.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αδαμοπούλου, Χ. (2007). Μουσικοθεραπεία και μουσική στην ειδική αγωγή: Αναγκαιότητες και προοπτικές. Στο Μ. Αργυρίου (Επιμ.), *Μουσική Παιδαγωγική στον 21ο αιώνα. Προκλήσεις, προβλήματα, προοπτικές*. Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου. Τ. Α. Αθήνα: Ένωση Εκπαιδευτικών Μουσικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο [http://primarymusic.primarymusic.gr/primary music/images/stories/TOMOS A EEMAPE 2007.pdf](http://primarymusic.primarymusic.gr/primary%20music/images/stories/TOMOS%20A%20EEMAPE%202007.pdf) , 23/08/2013

Αργυρίου, Μ. (2010). Μουσική Εκπαίδευση και Αισθητική Αγωγή: Ζητήματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής μέσα από την Παιδαγωγική Αλληλεπίδρασή τους. *Μουσική σε πρώτη βαθμίδα*, 9-10, σ.σ.23-35. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://mispv.primarymusic.gr/mispv/images/stories/teyxos2010/MSPV_9_10-2010.pdf , 25/08/2013

Βάμβουκας, Μ. (2007). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Βεργίδης, Δ. (1999). Η εκπαίδευση ενηλίκων στις σύγχρονες, πολιτικές εξελίξεις. Στο Δ. Βεργίδης, Κ. Abrahamsson, Μ. Davis & R. Fray (Επιμ.), *Εκπαίδευση Ενηλίκων. Κοινωνική και οικονομική λειτουργία*. Πάτρα: ΕΑΠ

Βεργίδης, Δ. (2005). Κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων. Στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Επιμ.), *Σχεδιασμός, Διοίκηση, Αξιολόγηση Προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων*. Πάτρα: Ε.Α.Π., 13-127.

Βεργίδης, Δ., Τζαβάρα, Δ. (2005). Η διαρκής αναθέσμιση της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών ως επιμορφωτικό πρόταγμα. Η περίπτωση του προγράμματος «Μελίνα». Στο Γ. Μπαγάκης (Επιμ.), *Επιμόρφωση και επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 255-262.

Βούλγαρη, Ε. (2010). Τι θα πρέπει να γνωρίζει ένας μουσικός για τη συμβολή του μαθήματος της μουσικής στην ανάπτυξη και τη διαφοροποίηση των λειτουργιών του κεντρικού νευρικού συστήματος (Κ.Ν.Σ.). Επισκόπηση ερευνών για την ανάπτυξη του εγκεφάλου. *Μουσική σε πρώτη βαθμίδα*, 9-10, σ.σ.69-79. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://mspv.primarymusic.gr/mspv/images/stories/teyxos2010/MSPV_9_10-2010.pdf , 25/08/2013

Γκιόλαρης, Χ. (1998). Οι Επιμορφωτικές ανάγκες των Εκπαιδευτικών της Α/θμιας εκπαίδευσης(έρευνα). *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 101, σ.σ.83-88.

Δάρρα, Μ., Σαϊτης, Χ. (2010). Η επιμόρφωση ως βασικός παράγοντας ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης: ερευνητικές διαπιστώσεις. *Διοικητική Ενημέρωση*, 52, σ.σ.83-111.

ΔΕΠΠΣ- ΑΠΣ Μουσικής (2003). Αθήνα: ΥΠΕΠΘ. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο
http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/13deppsaps_Mousikis.pdf,

21/07/2013

Δημητρόπουλος, Ε. (2002). Η επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου και οι σχετικές θεωρίες. Στο Μ. Κασσωτάκης (Επιμ.), *Συμβουλευτική και επαγγελματικός προσανατολισμός*. Αθήνα: Δαρδανός.

Διατμηματική Επιτροπή για την αυτοτέλεια του Λυκείου και το διάλογο για την Παιδεία. (2009). *Πρόταση για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Διονυσίου, Ζ. (2007). Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν το πώς διδάσκουμε μουσική; Μια έρευνα πεδίου. Στο Μ. Αργυρίου (Επιμ.), *Μουσική Παιδαγωγική στον 21ο αιώνα. Προκλήσεις, προβλήματα, προοπτικές*. Πρακτικά 2ου Πανελλήνιου Συνεδρίου. Τ. Α. Αθήνα: Ένωση Εκπαιδευτικών Μουσικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://primarymusic.primarymusic.gr/primarymusic/images/stories/TOMOS_A_EEMAPE_2007.pdf>, 23/08/2013

Δούκας, Χ., Βαβουράκη, Α. κ.ά. (2007). Η προσέγγιση της ποιότητας στην επιμόρφωση: Επιμόρφωση για την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών και τη βελτίωση του σχολείου. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 13, 357-390. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teyχος13/113-123.pdf>, 12/7/13

ΕΣ.ΠΑ. (2007-2013). Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο
http://www.edulll.gr/?page_id=13, 27/08/2013

Ευαγγελίου, Μ., Δημητρακοπούλου, Β. (2004, 1-3 Οκτωβρίου). Η επιμόρφωση του διδακτικού προσωπικού της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης από το 1920 μέχρι σήμερα. Εισηγήση που παρουσιάστηκε στο 3^ο διεθνές συνέδριο 'ιστορίας εκπαίδευσης'. Πάτρα. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο
<http://www.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio3/praltika%2011/evaggeliou-dimitrak.htm> , 11/09/2013

Ευρωπαϊκή Ένωση- Συμβούλιο (2007). *Σχέδιο συμπερασμάτων του Συμβουλίου και των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών-μελών, συνεργομένων στο πλαίσιο του Συμβουλίου, σχετικά με τη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών*. Βρυξέλλες, 26 Οκτωβρίου 2007

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1996). Λευκό Βιβλίο για την Εκπαίδευση και την κατάρτιση. Διδασκαλία και μάθηση. Προς την κοινωνία της γνώσης.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001). Έκθεση της Επιτροπής - Οι συγκεκριμένοι μελλοντικοί στόχοι των εκπαιδευτικών συστημάτων. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο
http://eurlex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=e1&type_doc=COMfinal&an_doc=2001&nu_doc=59 , 12/06/2013

Euricon E.Π.Ε. (2007). Ανίχνευση Επιμορφωτικών Αναγκών στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Αθήνα: Ο.Ε.Π.Ε.Κ. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://www.oepk.gr/pdfs/meletes/oepk_meleth_01.pdf , 06/08/2013

Euricon E.Π.Ε. (2007). Διερεύνηση, Καταγραφή και Αποτύπωση της Ευρωπαϊκής Διάστασης της Επιμόρφωσης σε σχέση με την Ελληνική Πραγματικότητα. Αθήνα: Ο.Ε.Π.Ε.Κ. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://www.oepk.gr/pdfs/meletes/oepk_meleth_05.pdf , 06/08/2013

Ζιακούλη, Α. (2007). Η Μουσική στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση μέσα από προαιρετικά εκπαιδευτικά προγράμματα. Στο Μ. Αργυρίου (Επιμ), *Μουσική Παιδαγωγική στον 21ο αιώνα. Προκλήσεις, προβλήματα, προοπτικές*. Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου. Τ. Β. Αθήνα: Ένωση Εκπαιδευτικών Μουσικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://primarymusic.primarymusic.gr/primarymusic/images/stories/TOMOS_B_EEMAPE_2007.pdf >

Jarvis, P. (2003). *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση. Θεωρία και πράξη*. (Α. Μανιάτη, Μετάφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κατσαρού, Ε., Δεδούλη, Μ. (2008). *Επιμόρφωση και Αξιολόγηση στο χώρο της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Κουτσούμπα, Μ. (2007). Μουσικοπαιδαγωγική επιμόρφωση και εξ αποστάσεως πολυμορφική εκπαίδευση. Στο Μ. Αργυρίου (Επιμ), *Μουσική Παιδαγωγική στον 21ο αιώνα. Προκλήσεις, προβλήματα, προοπτικές*. Πρακτικά 2ου Πανελλήνιου Συνεδρίου. Τ. Α. Αθήνα: Ένωση Εκπαιδευτικών Μουσικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://primarymusic.primarymusic.gr/primarymusic/images/stories/TOMOS_A_EEMAPE_2007.pdf>, 23/08/2013

Κυριαζή, Ν. (1999). *Η κοινωνιολογική έρευνα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μαυρογιώργος, Γ. (1983). Μορφές επιμόρφωσης: Εννοιολογικές διευκρινήσεις. Το πολιτικό-κοινωνικό τους πλαίσιο. Προϋποθέσεις. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 10, σ.σ.37-52.

Μαυρογιώργος, Γ. (1996). Σχέδιο πρότασης για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 89, σ.σ.19-26.

Μαυροειδης, Γ., Τύπας, Γ. (2001). Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών:Τεχνική και μεθοδολογία επιμορφωτικών σεμιναρίων(σε σχέση με το Νόμο 1566/85). *Επιθεώρηση εκπαιδευτικών θεμάτων*, 5, σ.σ.147-154

Μπεχράκης, Θ. (1999). *Πολυδιάστατη Ανάλυση Δεδομένων*. Αθήνα: «Νέα Σύνορα» - Α.Α.Λιβάνη.

Νικολαΐδου, Γ. (2007). Μουσική πράξη, συνεργατικότητα και ΤΠΕ: Εξωτική πρόκληση ή προκλητική συνύπαρξη στο ελληνικό σχολείο του 21^{ου} αιώνα; Στο Μ. Αργυρίου

(Επιμ.), *Μουσική Παιδαγωγική στον 21ο αιώνα. Προκλήσεις, προβλήματα, προοπτικές.*

Πρακτικά 2ου Πανελλήνιου Συνεδρίου. Τ. Α. Αθήνα: Ένωση Εκπαιδευτικών Μουσικής

Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο

<<http://primarymusic.primarymusic.gr/primarymusic/images/stories/>

TOMOS A EEMAPE 2007.pdf >, 23/08/2013

Ο.ΕΠ.ΕΚ. (2010). Διήμερη επιμόρφωση του Ο.ΕΠ.ΕΚ. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο

www.oepek.gr/pdfs/DELTIO_TYPOY_19_10.doc , 22/07/2013

Ο.ΕΠ.ΕΚ. (2011α). Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αισθητικής αγωγής στα δημοτικά

σχολεία με ενιαίο αναμορφωμένο πρόγραμμα. Οδηγός Επιμορφωτή. Διαθέσιμο στο

δικτυακό τόπο http://www.oepek.gr/pdfs/Aisthitiki_agogi_Epimorfotes1.pdf , 18/08/2013

Ο.ΕΠ.ΕΚ. (2011β). Πληροφορίες – Οργάνωση. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο

http://www.oepek.gr/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=74 ,

18/08/2013

Ο.ΕΠ.ΕΚ. (2011γ). Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αισθητικής αγωγής στα δημοτικά

σχολεία με ενιαίο αναμορφωμένο πρόγραμμα. Υλικό για τον Εκπαιδευτικό. Διαθέσιμο

στο δικτυακό τόπο http://www.oepek.gr/pdfs/Aisthitiki_agogi_ekpaideytikoi2.pdf ,

18/08/2013

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2009α). Ιστορικό του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Διαθέσιμο

στο δικτυακό τόπο http://www.pi-schools.gr/pi_history/, 2/04/2013

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2009β). *Πρόταση για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://www.pri-schools.gr/paideia_dialogos/prot_epimorf.pdf, 12/08/2013

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2010). *Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών. Πλαίσιο Διαβούλευσης*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://www.minedu.gov.gr/publications/docs/plaisio_diavouleusis_100604.pdf, 12/08/2013

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2011). Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής για το 'Νέο Σχολείο'. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://primarymusic.primarymusic.gr/primarymusic/images/stories/sxolika_programmata_2011/programmata_spoudwn_musikis_neo_sxoleio.pdf, 22/08/2013

Πανδής, Π. (2004, 1-3 Οκτωβρίου). Οι πολιτικές κινητικότητας ως κλειδί της προώθησης της δια βίου εκπαίδευσης μέσα στην ευρωπαϊκή ένωση και ο ρόλος των διεθνών οργανισμών στην προσπάθεια αυτή: Μια ιστορική επισκόπηση από το '70 ως τις μέρες μας. Εισήγηση που παρουσιάστηκε στο 3^ο διεθνές συνέδριο 'ιστορίας εκπαίδευσης'. Πάτρα. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://www.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio3/praltika%2011/pandis.htm> , 11/09/2013

Περακάκη, Ε. (2010). Η Μουσική στο σχολείο: η ώρα του παι(χν)ιδιού; *Μουσική σε πρώτη βαθμίδα*, 9-10, σ.σ.57-67. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://mspv.primarymusic.gr/mspv/images/stories/teyxos2010/MSPV_9_10-2010.pdf , 25/08/2013

Σέρρη, Λ. (1991). *Δημιουργική μουσική αγωγή για τα παιδιά μας*. Αθήνα: Gutenberg.

Σιδηροπούλου, Χ. (2007). Εφαρμοσμένες μουσικές σπουδές στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Πρόκληση με προοπτική. Στο Μ. Αργυρίου (Επιμ.), *Μουσική Παιδαγωγική στον 21ο αιώνα. Προκλήσεις, προβλήματα, προοπτικές*. Πρακτικά 2ου Πανελλήνιου Συνεδρίου. Τ. Α. Αθήνα: Ένωση Εκπαιδευτικών Μουσικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://primarymusic.primarymusic.gr/primarymusic/images/stories/TOMOS_A_EEMAPE_2007.pdf>

Στάμου, Λ. & Custodero, L. (2007). Αναζητώντας ένα «άλλο» μάθημα μουσικής: Η μελέτη της εμπειρίας ροής στην Ελλάδα. Στο Μ. Αργυρίου (Επιμ.), *Μουσική Παιδαγωγική στον 21ο αιώνα. Προκλήσεις, προβλήματα, προοπτικές*. Πρακτικά 2ου Πανελλήνιου Συνεδρίου. Τ. Α. Αθήνα: Ένωση Εκπαιδευτικών Μουσικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://primarymusic.primarymusic.gr/primarymusic/images/stories/TOMOS_A_EEMAPE_2007.pdf>, 23/08/2013

Τσιρίδης, Π. (2003). *Μουσική στο σχολείο. Διδακτική Μεθοδολογία*. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://www.kleidiakaiantikleidia.net/book14/index.html>, 21/08/2013

Χατζηπαναγιώτου, Π. (2001). *Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών: Ζητήματα Οργάνωσης, Σχεδιασμού και Αξιολόγησης*. Αθήνα: Δαρδανός.

ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. (2010). Ανοιχτή Πρόσκληση για υποβολή προτάσεων στο επιχειρησιακό πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση». Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο

http://www.edulll.gr/wpcontent/uploads/2010/04/5Η_ΕΠΙΚΑΙΡΟΠΟΙΗΣΗ_Ν_ΣΧΟΛΕΙΟ.pdf , 29/08/2013

ΥΠ.Δ.Β.Μ.Θ. (χ.χ.). Από το Σήμερα στο Νέο Σχολείο με Πρώτα το Μαθητή. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο :<http://www.minedu.gov.gr/neo-sxoleio-main.html?showall=1&limitstart=> , 29/08/2013

UNESCO (2002). *Εκπαίδευση, ο θησαυρός που κρύβει μέσα της*. Έκθεση της διεθνούς επιτροπής για την εκπαίδευση στον 21 ο αιώνα, υπό την προεδρία του Jacques Delors.(Ομάδα εργασίας του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας, Μετάφρ.). Αθήνα: Gutenberg

VFA - Σύμβουλοι Ανάπτυξης και Καινοτομίας Μον. ΕΠΕ (2011). Εξωτερική αξιολόγηση του προγράμματος «Νέο Σχολείο» (Σχολείο 21ου αιώνα) – Η μετάβαση: Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών Νέων Ειδικοτήτων και Δασκάλων στα Δημοτικά Σχολεία – Συνθετική Έκθεση. Αθήνα: Ιδίου

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ashton, P. (1984). Teacher efficacy: A motivational paradigm for effective teacher education. *Journal of Teacher Education*, 35 (5), p.p.28-32.

Dewey, J. (1916). *Education and Democracy*. New York: The Free Press.

European Commission (May 2000). *European Report on the Quality of School Education: Sixteen Quality Indicators*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Available on http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/policy/rapin_en.pdf , 18/05/2013

European Commission (July 2003). *Implementation of “Education & Training 2010” Work Programme: Stading Group of Indicators and Benchmarks*. Available on http://archivio.invalsi.it/ri2003/moe/sito/docCD/Altri%20documenti%20Commissione%20Europea/indicators-and-benchmarks_en.pdf, 18/05/2013

European Commision (November 2003). *Implementation of “Education & Training 2010” Work Progrmme: Working Group “Improving Education of Teachers& Trainers”(Progress Report)*. Available on <http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/trainer2004.pdf> , 18/05/2013

Hargreaves, A. (1994). *Changing Teachers, Changing Times*. New York: Teachers College Press.

O.E.C.D. (1996). *Making lifelong learning a reality for all*. Paris: O.E.C.D.

ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΙΚΑ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

N.1566/1985: Δομή και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://www.pi-schools.gr/preschool_education/nomothesia/1566_85.pdf, 15/07/2013

Π.Δ.250/92: Ρύθμιση θεμάτων Υποχρεωτικής επιμόρφωσης εκπαιδευτικών και θεμάτων λειτουργίας των Περιφερειακών Επιμορφωτικών Κέντρων. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://www.pi-schools.gr/special_education_new/ftp/nomoi/Ekr_Themata/P.D.%20250%20-1992-%20FEK.%20138%20-A-%2010-8-1992.pdf, 10/04/2013

Νόμος 2986/2002 (ΦΕΚ 24/13-2-2002) : Οργάνωση των περιφερειακών υπηρεσιών της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και των εκπαιδευτικών, επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και άλλες διατάξεις.

N.3027/2002: Ρύθμιση θεμάτων Οργανισμού Σχολικών Κτιρίων, ανώτατης εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις . Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο www.upatras.gr/index/page/id/92/file/N_3027_2002.pdf , 02/04/2013

N.2552/97: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο .Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο www.poedhn.gr/search/item/download/65_ee3a19446ad4870c4a396b90ac93c902+&cd=2&hl=el&ct=clnk&gl=gr, 05/04/2013

ΑΔΑ : 4ΙΚΧ9-24 (Οκτώβριος 2010). Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών Ειδικοτήτων για τα Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία με Ενιαίο Αναμορφωμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα (ΕΑΕΠ). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://et.diavgeia.gov.gr/f/minedu/ada/4%CE%99%CE%9A%CE%A79-24,13/08/2013>

ΑΔΑ: 4ΑΛΘ9-ΣΚ (Φεβρουάριος 2011). Β' φάση επιμόρφωσης εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της Πράξης "ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα)- Η Μετάβαση: Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών νέων ειδικοτήτων και δασκάλων στα δημοτικά σχολεία". Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://www.oeprek.gr/pdfs/EgikliosBFasis.pdf> , 13/08/2013

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΗ

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΗ

Αγαπητοί συνεργάτες

Σας παρακαλούμε να διαθέσετε λίγα λεπτά και να μας πείτε τη γνώμη σας για τα παρακάτω, ώστε να οργανώσουμε καλύτερα το επόμενο σεμινάριο επιμόρφωσης.

Όνοματεπώνυμο .....

Ειδικότητα .....

1. Πώς κρίνετε την ανταπόκριση των επιμορφουμένων στο εργαστήριό σας ως προς

	1	2	3	4	5
το βαθμό συμμετοχής					
την κατανόηση θέματος					
τη συνεργασία των ομάδων					
τη συνεργασία με τον επιμορφωτή					

(μέγιστη βαθμολογία το 5)

2. Ολοκληρώθηκε η ανάπτυξη του θέματος στον προγραμματισμένο χρόνο και, αν όχι, γιατί;

.....
 .....
 .....

3. Αντιμετώπισαν δυσκολίες οι συμμετέχοντες και πού;

.....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....

4. Έχετε την αίσθηση ότι οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αξιοποιήσουν στη διδακτική πρακτική τους κάποιες από τις προτάσεις που επεξεργαστήκατε στο εργαστήριο;

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Τι θα προτείνατε για τη βελτίωση του συγκεκριμένου προγράμματος επιμόρφωσης;

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

ΦΥΛΛΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

Αγαπητοί συνάδελφοι,

Σας παρακαλούμε να διαθέσετε λίγα λεπτά και να μας πείτε τη γνώμη σας για τα παρακάτω, ώστε να οργανώσουμε καλύτερα το επόμενο σεμινάριο επιμόρφωσης.

Ειδικότητα	Έτη Υπηρεσίας .....
Επιμορφωτής τμήματος	

1. Πώς κρίνετε

	1	2	3	4	5
τη δομή του σεμιναρίου					
τον συντονισμό του σεμιναρίου					
τη μαθησιακή ατμόσφαιρα					
την επιλογή των δραστηριοτήτων					
την προτεινόμενη μεθοδολογία					
τη συνεργασία της ομάδας σας με τον επιμορφωτή					

(μέγιστη βαθμολογία το 5)

2. Αντιμετωπίσατε δυσκολίες και πού;

.....

.....

.....

.....

3. Σημειώστε το πιο θετικό και το πιο αρνητικό στοιχείο του σεμιναρίου:

⚡ Πιο θετικό:

.....

.....

.....

.....

.....

☺

✦ Πιο αρνητικό:

.....

.....

.....

.....

.....

4. Τι θα προτείνατε για τη βελτίωση του συγκεκριμένου προγράμματος επιμόρφωσης;